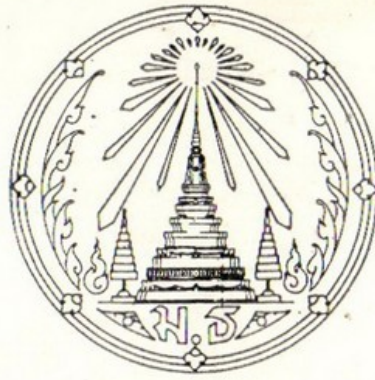

อนุสรณ์ถึง

ท่านเจ้าประคุณ พระพุทธวรญาณ

(กิตติทินนมहाเถร)

วัดกวีศราราม จังหวัดลพบุรี

สำนักวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์

โดยเสด็จพระราชกุศล

ในงานออกเมรุ พระราชทานเพลิงศพ

พระพุทธวรญาณ (กิตติทินนมहाเถร ป.ธ. ๘)

ณ เมรุลอย สนาม "พิบูลวิทยาสัย" เมืองลพบุรี

๑๒ พฤษภาคม ๒๕๓๖

.3144

1

อนุสรณ์ถึง

ท่านเจ้าประคุณ พระพุทธวรญาณ

(กิตติทินนมहाเถร)

วัดกวีศราราม จังหวัดลพบุรี

สำนักวัดมหาธาตุ ยะราชรังสฤษฎิ์

โดยเสด็จพระราชกุศล

ในงานออกเมรุ พระราชทานเพลิงศพ

พระพุทธวรญาณ (กิตติทินนมहाเถร ป.ช. ๘)

ณ เมรุสอย สนาม "พิบูลวิทยาลัย" เมืองลพบุรี

๑๒ พฤษภาคม ๒๕๓๖

กรมศิลปากร

มหาวิทยาลัยศิลปากร

NATIONAL LIBRARY OF THAILAND
SUPHANBURI

3 1111 90012366 0

๕๖
๒๙๔ ๓/๔๔

เลขหมู่ ๐ ๒๓๑

เลขทะเบียน ๐๔๑๓๙

พิมพ์ที่

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วัดมหาธาตุ ท่าพระจันทร์ กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐

โทร. ๒๒๑-๘๘๙๒, ๒๒๔-๘๒๑๔

๕๓๖๗ หลกษกพ ๕๑

หมายเลขที่ ๑๔๓๒๘

ตำนานพระราชนิพนธ์

၈. အရည်အသွေး ၁၆၈၆

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้
ในการพระราชทานเพลิงศพ พระพุทธวรญาณ (ภิกขุ ภิกขุทินฺโน) อดีตเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี
และเจ้าอาวาสวัดภุมรินทร์ราชมารามราชวรวิหาร ณ เมรุชั่วคราวบริเวณสนามโรงเรียนพิบูลวิทยาลัย
อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี

รายละเอียดเพิ่มเติมในต้นหมายรับสั่งที่แนบมาพร้อมนี้

ประจักษ์/พิมพ์/พิมพ์/พิมพ์/พิมพ์.

วัน	หน้าที่	พนักงานพระราชพิธี
		นำหมายเวียน เจาภพศท พระททชวรณณ (กักก กักกทิน โน) เพอทราบ.

ทั้งนี้ ให้จัดการตามหน้าที่และกำหนดวันตามรับสั่งอย่าให้ขาดเหลือ ถ้าสงสัยก็ให้ถามผู้รับรับสั่ง
โดยหน้าที่ราชการ

ผู้รับรับสั่ง

หมายรับสั่งที่.....

สำนักพระราชวัง

(ค นก)

พฤษภาคม ๒๕๓๖

มีพระพรหม

๒๕๓๖ ๒๕๓๖ ๒๕๓๖

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์
ในการพระราชทานเพลิงศพ พระพุทธวรญาณ (กิตติ กิตฺติหนฺโน) อดีตเจ้าคณะจังหวัดชลบุรี
และเจ้าอาวาสวัดกวีสุรารามราชวรวิหาร ณ เมรุชั่วคราวบริเวณสนามโรงเรียนพิบูลวิทยาลัย
อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี

วันอังคาร ที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๓๖ เวลา ๑๔.๐๐ น. เจ้าพนักงานจัดการ เปิดเครื่องสูดศพ
ณ ศาลาใหม่วัดกวีสุรารามราชวรวิหาร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทาน โศกแปลเหล็กมประทอมศพ
ฉัตรเบญจาทองทั้งประทอม แล้วเชิญศพไปเผา ณ เมรุชั่วคราวบริเวณสนาม

เวลา ๑๖.๓๐ น. นำพระพุทธศากุสพระราชทานในการออกเมรุ พระสงฆ์ ๑๐ รูป
สวดพระพุทธมนต์ จบ มีพระธรรมเทศนาถ้อยคำ ๑ พระ ๔ รูปสวดธรรมคาถา พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม
วันพุธ ที่ ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๓๖ เวลา ๑๐.๔๕ น. พระสงฆ์ ๑๐ รูปที่สวดพระพุทธมนต์แต่ก่อน

ถวายพรพระ แล้วรับพระราชทานฉัน

เวลา ๑๒.๐๐ น. พระสงฆ์ ๑๐ รูปบิณฑบาต เชิญโกศศพขึ้นรถยนต์จากศาลาใหม่วัดกวีสุรารามราชวรวิหาร
ไปยังเมรุชั่วคราวบริเวณสนามโรงเรียนพิบูลวิทยาลัย หยุดรถเชิญโกศศพเข้าเมรุ แล้วเชิญขึ้นตั้งบนจิตกาธาน

เวลา ๑๖.๐๐ น. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้
สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์ไปพระราชทานเพลิง

วันพฤหัสบดี ที่ ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๓๖ เวลา ๑๓.๐๐ น. พระราชทานผ้าไตร และภัตตาหารสามหาม
ในการเก็บอัฐิ

แต่งกายเครื่องแบบปกติขาว ไว้ทุกข์.

พระบรมราชโองการ

ประณมรับสั่ง พิมพ์
๒๕๓๖ ๒๕๓๖ ๒๕๓๖

สำนักในพระมหากษัตริย์คุณ

สำนักแก้วดมหาราชตุ ยูวราชรังสฤษฏี
พร้อมด้วยคณะศิษยานุศิษย์และพุทธบริษัท
ที่เคารพนับถือในท่านเจ้าประคุณพระพุทธร-
วรรณาณ (กิตติ กิตติทินนมหาเถระ) อดีต
เจ้าคณะจังหวัดลพบุรี เจ้าอาวาสวัดกวีศรา-
ราม และครูแห่งมหาวิทยาลัย ขอน้อม
สำนักในพระมหากษัตริย์คุณเป็นอย่างสูงที่
สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภาร พระองค์
ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ ได้ทรงมีพระ-
มหากษัตริย์คุณแด่ท่านเจ้าประคุณ พระ-
พุทธรวรรณาณ ตั้งแต่ครั้งมรณภาพ และ
ออกเมรุพระราชทานเพลิงศพ ด้วยพระ-
มหากษัตริย์คุณเป็นอย่างสูง.

ขอถวายพระพร

สำนักแก้วดมหาราชตุ ฯ คณะศิษยานุศิษย์

สำนัก ๑-ปรารภ

การพระศาสนาในส่วนท้องถิ่น ในส่วนภูมิภาค นั้น
สมัยก่อนอาศัยที่พระมหาเถระผู้ใหญ่ ท่านเอาใจใส่และเสีย
สละ นำภาระงานพระศาสนาด้วยดียิ่ง ยุคสมัยนั้น การ
คมนาคม ถนนหนทาง ค่อนข้างลำบากมาก ถึงเช่นนั้น
ท่านผู้ใหญ่ท่านก็นำภาระงานพระศาสนาด้วยความยากลำบาก
เพราะใจรักท่านก็ทนทำได้

บ้านเมืองสมัยนั้น ในหลาย ๆ ประการต้องพึ่งวัด
และพึ่งศาสนา โดยเฉพาะสมัยรัชกาลที่ ๕ ท่านได้ขอให้
พระเจ้าอยู่หัวยาเธอ-กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ช่วยดูแล
งานทั้งด้านศาสนา และด้านการศึกษาฝ่ายบ้านเมือง พระ
เถระผู้ใหญ่สมัยนั้น ต้องทำงานสนองพระราชประสงค์อย่างดี
ยิ่ง พระเจ้าอยู่หัวยาเธอ-กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรง
มอบหมายให้สมเด็จพระวันรัต (เฮง ป. ๙) ขณะมีสมณศักดิ์
ที่ “พระธรรมไตรโลกาจารย์” เป็นเจ้าคณะมณฑล-

(๓)

อยุธยา และเป็นยุคที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า ทรงพอพระทัย
เป็นที่สุด เพราะผลงานด้านศาสนาเป็นที่ปรากฏผลชัดแจ้ง

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าพระยา (เฮง) ได้ใช้แผนงานส่งพระที่มี
ความรู้-ความสามารถไปปฏิบัติศาสนกิจในท้องถิ่นมากที่สุด
เมื่อปี ๒๔๓๖ ท่านเจ้าพระคุณ พระพุทธวรญาณ สมัยยัง
เป็นเปรียญ ก็ได้รับสนองไปปฏิบัติงานศาสนาที่จังหวัดลพบุรี

การส่งไปปฏิบัติงานที่หัวเมืองนั้น ท่านจะไม่ส่งไป
แบบเดียวดาย ท่านจะมีขบวนการไปส่งถึงที่ถึงทางอย่างมี
เกียรติ อย่างน้อยจะต้องมีพระราชาคณะผู้ใหญ่ และครู-
อาจารย์แห่ง “มหาธาตุวิทยาลัย” ร่วมไปส่งอย่างเป็น
ขบวนการ เช่นขณะส่งจากกรุงเทพ ฯ สถานีรถไฟหัวลำโพง
จะแน่นขนัด และเหลืองอร่ามด้วยผู้ไปส่งอย่างหลากหลาย
ผู้ไปก็ไปด้วยความปลาบปลื้มและเป็นเกียรติอย่างสูง การสร้าง
ขวัญและกำลังใจเช่นนี้ เป็นวิธีการของสำนักซึ่งกำลังรุ่งเรือง
สุดยอด

งานขยายผลด้านการศึกษา ท่านเจ้าพระคุณ ได้
สนองงานของสำนัก ตามบัญชาของท่านเจ้าพระคุณสมเด็จพระ

เป็นอย่างดียิ่ง พร้อมทั้งได้สนองงานด้านการปกครอง
 คณะสงฆ์, งานด้านการเผยแผ่, งานการสาธารณสุขการ,
 ตลอดจนงานประสานงานเพื่อความร่มเย็นเป็นสุขของมวล
 สาธุชนอย่างดียิ่ง งานจัดการศึกษาเพื่อเยาวชนของชาติ
 โดย จัดตั้ง “ร.ร.วินิตศึกษา” เริ่มแต่เมื่อ ๒๐ พ.ค.
 ๒๔๘๙ ด้วยเจตนารมณ์และอุดมการณ์เพื่อเด็ก ท่านเจ้า
 ประคุณ ได้ทุ่มเทแรงกายและแรงใจ เพื่องานนี้อย่างแท้จริง
 เรียกได้ว่า “ทุ่มสุดชีวิต” ผลงานได้เป็นที่ประจักษ์ชัดเจน
 ทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ ปีการศึกษา ๒๕๓๕ มีนักเรียน
 มากถึง ๒,๗๐๐ คนเศษ

“สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ
 ทรงรับไว้ในพระราชูปถัมภ์”

นับเป็นผลงานชิ้น “อมตะ” ของท่านเจ้าประคุณ

สำนัก ฯ ขอถวายการวะอย่างสูง แด่ดวงวิญญาณของ
 ท่านเจ้าประคุณ พระพุทธวรญาณ กิตติทินนมหาเถร
 ผู้บูรพาจารย์ แห่งสำนัก “มหาธาตุวิทยาลัย ณ วโรกาส

(๕)

โดยเสด็จพระราชกุศล ที่ได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ ให้ออกเมรุลอย ณ บริเวณสนามโรงเรียนพิบูลวิทยาลัย จังหวัดลพบุรี พระราชทานเพลิงศพ พร้อมทั้งทรงรับไว้ในพระบรมราชานุเคราะห์ นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณอย่างยิ่ง ขออนุโมทนาสาธุการแก่ทุกท่านผู้มีน้ำใจแต่ท่านเจ้าประคุณอย่างทั่วถึง.

พระสุเมธธิบดินทร์

(พระสุเมธธิบดินทร์)

วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์

๑๒ พฤษภาคม ๒๕๓๖

๔ บัณฑิต-วาทะ

ของ

พระพุทธวรญาณ กิตติทินนมหาเถร

วัดกวีศราราม - ลพบุรี

- ม วินัย
- ม ความอดทน
- ม ความซื่อสัตย์
- ม ความเมตตา
- ม ความสามัคคี
- ม ความกตัญญู
- ม ความรู้จักเด็ก-ผู้ใหญ่
- ม ความเห็นเพื่อส่วนรวมเป็นสำคัญ

(บันทึกส่งหลังสุด)

พระพุทธรญาณ
(กิตติ กิตติทินนมหาเถร)

ชาตะ ๑ ม.ค. ๒๔๔๘ (อายุ ๘๘ พรรษา ๖๘) ๑๗ ธ.ค. ๒๕๓๕ มรณะ

ได้รับมอบจาก

มหาวิทยาลัยสุพรรณบุรี

(รายนามหนังสือ (ฉบับ))

วันที่รับมอบ ๑๕/๕/๖๖ (๑๕ พฤษภาคม ๒๕๖๖) ปีที่ ๖๖ เล่มที่ ๖๖

งาน-ชีวิต

ท่านเจ้าประคุณ พระพุทธวรญาณ

(กิตติทินนมหาเถร)

พระราชกณะเจ้าคณะรองสมเด็จ ฯ

วัดกวีศรารามราชวรวิหาร อ.เมือง จ. ลพบุรี

อดีตทกคณะศิษย์รู้จัก

- พระมหาทองย้อย (กิตติ กิตติทินน) ป.ธ. ๘ (๒๔๗๓)
- ท่านเจ้าคุณ พระกิตติญาณมุนี (๒๔๘๑)
(ชั้นราชในนามเดิม - ๒๔๙๒) (ชั้นเทพ - ๒๔๙๘)
- ท่านเจ้าคุณ พระธรรมญาณมุนี (ชั้นธรรม - ๒๕๐๒)
- ท่านเจ้าประคุณ พระพุทธวรญาณ (รองสมเด็จ ฯ - ๒๕๓๒)

งานการคณะสงฆ์-อดีต

- เคยดำรงตำแหน่งสมาชิกสังฆสภา
- เคยดำรงตำแหน่งเจ้าคณะภาค ๖
- เคยดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตรวจการผู้ช่วยภาค ๑, ภาค ๒

— เป็นพระสงฆ์ระดับผู้ใหญ่ บรรยายอบรมข้าราชการ,
ประชาชน, นักศึกษา, นักเรียน, เป็นวิทยากรด้านวิชา
การทางศาสนา—ศีลธรรม—วัฒนธรรม และหลักปกครอง
คณะสงฆ์และอื่น ๆ

ทฤษฎีภาคปรัชญา—และปฏิบัติ

— นักคิด, นักค้นคว้า, นักปฏิบัติ, นักบรรยายเผยแพร่, นัก-
บริหาร, นักประสานประโยชน์, นักสงเคราะห์—อนุเคราะห์,
นักปฏิรูป, นักปกครอง, งานทุกอย่างสามารถออกมาเป็น
รูปธรรม

ชาติภูมิ

นามเดิม “ทองย้อย” บัวอ่อน ต่อมาเปลี่ยนใช้ชื่อ

“กิตติ บัวอ่อน” นามบิดา นายทิพย์ นามมารดา นางสาว,
เกิดเมื่อ ๑ มกราคม ๒๔๔๘ ตรงกับวันจันทร์ เดือนนี้
ปีมะเส็ง เวลา ๐๔.๓๐ น. ณ บ้านหมู่ที่ ๑๑ ต. โพธิ์เก้าต้น
อ. เมือง จ. ลพบุรี

การศึกษา

สอบได้ ป.ธ. ๘ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓ สำนักเรียน
วัดมหาธาตุ กรุงเทพฯ ฯ

บรรพชา-อุปสมบท

พ.ศ. ๒๔๖๓ บรรพชาเป็นสามเณร ณ วัดมหาธาตุ
กทม. พ.ศ. ๒๔๖๗ อุปสมบทเป็นพระภิกษุ ณ วัดมหาธาตุ
สมเด็จพระวันรัต (เฮง เขมจารีมหาเถร) สมัยดำรง
สมณศักดิ์พระธรรมไตรโลกาจารย์ เป็นพระอุปัชฌาย์

ศาสนกิจ

เป็นครูมหาธาตุวิทยาลัย สำนักเรียนวัดมหาธาตุ
กรุงเทพฯ ฯ พ.ศ. ๒๔๗๖ สมเด็จพระสังฆราชฯ ส่งไปปฏิบัติงานพระ-
ศาสนา ที่จังหวัดลพบุรี

“ครูหนุ่ม ที่มีอุดมการณ์”

สมัยเป็นเปรียญหนุ่ม-ครูหนุ่ม แห่งมหาธาตุวิทยาลัย
ท่านมหาทองย้อย มีชื่อเสียงดังมาก เพราะเป็นครูที่คล่องตัว
มีสำนวนลีลาภาษาเป็นยอด นักเรียนติดตามคอยฟัง “สำนวน

ใหม่ ๆ” จากท่านเจ้าประคุณเสมอ แม้ท่านจะได้รับเกียรติ
อย่างสูงให้ไปปฏิบัติศาสนกิจ ณ ต่างหัวเมืองแล้วก็ตาม ชื่อ
เสียงและเกียรติคุณ ก็ยังเกริกก้อง “มหาธาตุวิทยาลัย” เป็นที่
เรียกร้องถามหาไปอีกนานเท่านาน

เป็นอนุศาสนาจารย์ประกาศศาสนา ในจังหวัดลพบุรี
เป็นอาจารย์บรรยายธรรมแก่ข้าราชการทหารกองบิน ๒ และ
กองบิน ๔, เป็นประธานกรรมการดำเนินการเทศนาสอน
ประชาชนประจำจังหวัดลพบุรี เป็นผู้แทนสังฆมนตรีว่าการ
องค์การเผยแผ่ ไปเทศนาอบรมข้าราชการ และประชาชน
ในสายที่ ๑ (๑๓ จังหวัด ในภาคเหนือและภาคกลาง),
เป็นวิทยากรของคณะกรรมการวางแผนการศึกษาของจังหวัด
ลพบุรี เป็นวิทยากรประจำยุวพุทธิกสภาแห่งประเทศไทย

งานสาธารณูปการ—สาธารณสงเคราะห์

ได้ทำการก่อสร้างศาลาการเปรียญหลังใหญ่ และหลัง
เล็ก, สร้างห้องสมุดธรรมญาณ, สร้างกุฏิกิตติญาณ, สร้าง
ศาลารับแขก, สร้างหอสวดมนต์, สร้างหอพระไตรปิฎก,

สร้างศาลาทรงไทย, สร้างอีก ๕๐ ปี ๓ ชั้น, บูรณจิตรกรรม
ฝาผนังโรงพระอุโบสถ จลองกรงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี
ในส่วนของการก่อสร้างอาคารเรียน โรงเรียนวินิตศึกษาได้ก่อ-
สร้าง; อาคารเรียนปฐมรังสรรค์ อาคารธรรมญาณนฤมิตร
อาคารเรียนสุชาติพยุสนสรณ์, อาคารเรียนสังกรบุชิต, อาคาร
เรียนกิตติอุทัย, สร้างหอประชุมบัวอ่อน, สร้างที่ทำงานของ
ครู สร้างอาคารธรรมญาณ ๘๔ เป็นอาคารคอนกรีตเสริม-
เหล็ก ๔ ชั้น

งานพิเศษ

เป็นกรรมการชำระพระไตรปิฎกฉบับพิมพ์สยามรัฐ
เป็นกรรมการโดยตำแหน่งมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เป็น
ประธานกรรมการกลางบริหารโรงเรียนราษฎร์จังหวัดลพบุรี
เป็นกรรมการจัดทำพระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราช-
วิทยาลัย เป็นประธานกรรมการ และประธานผู้จัดการ
กวีศรารามมูลนิธิ เป็นกรรมการการศึกษาจังหวัดลพบุรี,
เป็นกรรมการสมาคมครูผู้ปกครองพิบูลวิทยาลัย, เป็นผู้

(๑๓)

อำนวยการโรงเรียนพุทธศาสนาวัดอาทิตย์ ของยุวพุทธิก
สมาคม, เป็นกรรมการวิทยาลัยเทคนิคลพบุรี

ท่านเจ้าประคุณเป็นพระเถระที่ทันต่อเหตุการณ์,
สถานการณ์, เป็นพระทันสมัย, ทันโลก, ทันการณ์, ทัน
เวลา, ทันสังคม จะพึงสังเกต “งานหลัก” ท่านเจ้าประคุณ
จะมีงานหลัก งานใหม่ ๆ อยู่เสมอ และล้วนเป็นประโยชน์
อย่างใหญ่หลวงและใหญ่ยิ่งแทบทั้งนั้น ทั้งงานที่ปรากฏอยู่
แล้ว ล้วนเป็นงานที่เป็นประโยชน์ต่อมวลชน เข้าถึงมวลชน
ที่สำคัญยิ่ง คือ เป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา และ
คณะสงฆ์อย่างหลากหลาย

“เสียงดัง ฟังชัด, ถกเถียง-ถกพุด, เป็นนักบรรยาย
ชั้นยอด”

จริยาวัตรของท่านเจ้าประคุณ นั้นชัดเจน เวลาพูด
จะพูดเสียงดัง ฟังชัดเสมอ, ถกอะไรใหม่ ๆ และถกพุดตาม
ที่ถก, ไม่ว่าจะไปบรรยายในระดับไหน ทุกระดับฟังรู้เรื่อง
ฟังเข้าใจ พร้อมทั้งได้รับความนิยมนิยมสูงมาก

(๑๘)

“เป็นนักบริหาร-นักปกครอง”

ไม่ว่างานปกครองคณะสงฆ์, และงานบริหารโรงเรียนที่ท่านเจ้าประคุณ “รับผิดชอบ” ท่านเจ้าประคุณมีลักษณะ “จริงจังต่องาน, ต่อหน้าที่” อย่างเป็นชีวิตจิตใจ, ให้พึงสังเกตได้ “งานในหน้าที่-รับผิดชอบ” ทุกงาน เป็นงานมีชีวิต, เป็นงานที่เจริญก้าวหน้า-ก้าวหน้าไกล, ที่ชัดเจน-ปัจจุบัน คือ “งานก้าวหน้าไกลของ ร.ร. วนิตศึกษา” ที่เป็นประโยชน์ต่อเยาวชนของชาติอย่างมากหลาย โดยเฉพาะต่อชาวลพบุรี เกียรติคุณปรากฏ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ฯ ได้ทรงรับไว้ในพระอุปถัมภ์ของพระองค์ด้วย ทรงพระเมตตาคุณสูงยิ่ง.

อวสาน

พระเดชพระคุณ ได้ถึงมรณภาพ เมื่อวันพฤหัสบดี ที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๓๕ เวลา ๒๐.๓๐ น. ณ วัดกวีศราราม อ. เมือง จ. ลพบุรี ด้วยโรคมะเร็ง สิริชนมายุได้ ๘๘ ปี พรรษา ๖๘

ขอถวายการวะอย่างสูง
แด่ ท่านเจ้าคุณใหญ่-ลพบุรี

โดย...พระสุเมธาธิบดี

เพื่อเป็นการอนุสรณ์ถึงท่านเจ้าประคุณ ท่านเจ้าคุณ
ใหญ่ “พระพุทธรญาณ” แห่งเมืองลพบุรี ในวาระออกเมรุ
จึงขอโดยเสด็จพระราชกุศล โดยขอน้อมรำลึกถึงท่านเจ้า-
ประคุณ ถึงปางหลัง ดังนี้—

กัลบัลลพบุรี

ปีพุทธศักราช ๒๕๗๖ เมื่อเดือนมิถุนายน วันที่ ๘
เวลาประมาณ ๑๑.๐๐ น. เศษ สถานีรถไฟ-ลพบุรี แออัด
ด้วยประชาชน ข้าราชการ และพระสงฆ์-สามเณร จำนวน
มาก ทั้งขบวนแถวเรียงรายอย่างเป็นระเบียบพร้อมด้วยธงทิว
จำนวนนับร้อย ๆ ทั้งธงชาติ และธงธรรมจักร ขบวนรถไฟ
ปากน้ำโพ-กรุงเทพ ฯ เข้าราง ๒ รอหลักอยู่ก่อน เพื่อเข้า
กรุงเทพ ฯ อีกสักครู่ต่อมาขบวนรถไฟกรุงเทพ ฯ-พิษณุโลก

เล่นเข้ามาสู่สถานีรถไฟ—ลพบุรีอย่างช้า ๆ และเมื่อหยุดสนิทแล้ว จึงปรากฏว่ามีขบวนพระเถระผู้ใหญ่แห่งสำนักวัดมหาธาตุ ฯ กรุงเทพ ฯ จำนวนมาก ลงจากขบวนรถไฟอย่างเป็นระเบียบ ในจำนวนนั้น มีพระภิกษุหนุ่มรูปหนึ่ง ร่างสูงโปร่ง เดินตามพระเถระผู้ใหญ่ด้วยอาการสำรวมและสงบเสงี่ยมสง่างาม ชื่อในเวลาต่อมาว่า “พระมหาทองย้อย กิตฺติทินฺโน ป.ธ. ๘” เป็นครู “มหาธาตุวิทยาลัย” ท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆาเป็นครูประจำจังหวัดลพบุรี เป็นภาพที่ประทับใจประทับใจแก่นั้นมาโดยมิเสื่อมเลือน

เมื่อได้เข้าประจำอยู่ ณ สำนักวัดมหาธาตุ ฯ แล้ว จึงได้ยินเสียงซุบซิบปรารภของนักเรียน “มหาธาตุวิทยาลัย” ว่าฟังว่าแพ้ด้วยความเสียใจว่า “ครูก็ ๆ จากพวกเราไปเสียแล้ว” บางท่านก็บ่นด้วยความเสียใจว่า “สำนวน—ยาขอบ” จากไปเสียแล้ว (หมายถึง สำนวนความเรียงเป็นเลิศ) ลักษณะอัจฉริยะของท่านนั้น ได้ฉายแววเรื่องรองมาตั้งแต่สมัยยังหนุ่มและขณะเป็นครูใน “มหาธาตุวิทยาลัย”

งานพระศาสนา คือ ชีวิตจิตใจ

ท่านเจ้าประคุณ สมัยที่ยังเป็นเปรียญหนุ่มแน่น สำนัก
ต่อหน้าที่ การงาน-ชีวิต และพระคุณของสำนักเป็นอย่างสูง
และอย่างเป็นชีวิตจิตใจ เป็นเปรียญที่มีความรู้ มีระเบียบ
มีวินัย มีความคิดคมกล้าในการตัดสินใจในการปฏิบัติงาน
สำนักให้การอบรมบ่มนิสัยมาอย่างไร ได้นำออกมาใช้และ
ปฏิบัติงานอย่างครบถ้วน หากท่านได้ตั้งข้อสังเกตจะพบว่า
สมองที่คมกล้า - ปัญญาที่สามารถ - ปฏิปทา
องอาจต่อเนืองจริงจัง เสียงดัง ฟังชัด - นักคิด
- นักบรรยาย ฟังง่าย ฟังแล้วนำไปปฏิบัติได้
ชอบคิดอะไรใหม่ ๆ ชอบทำอะไรใหม่ ๆ ทุก
อย่างล้วนมีประโยชน์สูง

ความจริง-ที่เด่นชัด

- นักบรรยาย-อบรม ภาคศาสนา

- นักบริหาร โดยเฉพาะงานปกครองคณะสงฆ์

(๒๒)

— จัดตั้ง “โรงเรียนวินิตศึกษา” (๒๔๘๙) เพื่อ
เยาวชนของชาติ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา
ทรงรับไว้ในพระราชูปถัมภ์

งานจัดตั้ง ร.ร. วินิตศึกษา

(๒๔๘๙) งานจัดตั้ง ร.ร. เพื่อเยาวชนของชาตินั้นจัก
ต้องอาศัย “วิญญานพื้นฐาน คือ วิญญานรักเด็ก” เป็น
สำคัญ หากไม่แล้วจะเกิดความเบื่อหน่ายและเกิดความท้อถอย
ตามมา แรก ๆ ที่จัดตั้ง เมื่อวันที่ ๒๐ พ.ค. ๒๔๘๙ เป็น
ประเภท ร.ร. ราษฎร์ของวัด ต่อมาเป็น ร.ร. การกุศลของวัด
ในพระพุทธศาสนา และสามารถจัดเข้าชั้นมีมาตรฐาน
กระทรวงศึกษาธิการรับรองวิทยฐานะ พร้อมทั้งให้ความ
อุปถัมภ์ทั้งด้านงบประมาณ และอัตราครูอย่างสมบูรณ์ มี
จำนวนนักเรียนปี ๒๔๙๔ ถึง ๒,๗๔๐ คน ร.ร. ราษฎร์มี
จำนวนไม่น้อยที่ล้มลุกคลุกคลาน และถึงกับเลิกกิจการก็มาก
แต่ ร.ร. วินิตศึกษา กลับได้รับความนิยมอย่างสูง นักเรียนมี
จำนวนมาก เก่งทั้งด้านวิชาความรู้—ประกอบทั้งความประพฤติ

(๒๓)

ของนักเรียนก็หนักแน่นอยู่ในคุณธรรมของศาสนา เมื่อเรียน
จบแล้วก็สามารถช่วยตัวเองได้เป็นอย่างดี

ชาววินิตศึกษา ต่างมีความภาคภูมิใจใน
“ร.ร. วินิตศึกษา” ยิ่ง. นี คือ ชีวิตจิตวิญญาณ
และความภาคภูมิใจของท่านเจ้าประคุณ.

“พระพุทธวรญาณ” (กิตติทินนมหาเถร)
(เจ้าคณะรองสมเด็จฯ ชั้นที่รณยบัฏ)

บุญใด

พระก่อเกื้อ

การุณย์

มวลศิษย์

วินิตฯ หนุน

เทิดทูน.

๖๘
พระผู้เป็นแบบอย่าง
ของพระสงฆ์ไทย

ในพิธีออกเมรุพระราชทานเพลิงศพ ท่านเจ้าคุณ
พระพุทธรญาณ (ทองย้อย กิตฺติทินฺนมหาเถร) เจ้าคณะ
จังหวัดลพบุรี เจ้าอาวาสวัดกวีศราราม ในครั้งนั้น ท่านเจ้าคุณ
พระสุเมธาธิบดี เจ้าอาวาสวัดมหาธาตุ ขอให้ข้าพเจ้าเขียน
คำถวายความเคารพแด่ท่านเจ้าคุณพระพุทธรญาณ เพื่อนำ
ไปพิมพ์ลงในหนังสือสำหรับแจก ข้าพเจ้ายินดีสนองเจตนาให้
ในฐานะที่ท่านเจ้าคุณพระพุทธรญาณ กับข้าพเจ้า เป็นศิษย์
วัดมหาธาตุด้วยกัน

ท่านเจ้าคุณพระพุทธรญาณ (ทองย้อย) นั้น เป็น
พระมหาเถระที่ข้าพเจ้าให้ความเคารพนับถือชั้นครูอาจารย์
เพราะท่านเป็นพระมหาเถระที่มีอริยาศยงดงาม ไม่ถ้อยส่อตัว
กอปรวัยศิลาจารวัตรอันงดงาม เป็นนักเทศน์นักพูด นักเผย-
แผ่ที่มีความสามารถมาก อธิบายธรรมะได้แจ่มแจ้งเสียงดัง
ฟังชัด เกร่งกรัดในพระวินัย มั่นในกตัญญูกตเวทีตาธรรม

เป็นแบบอย่างที่ดีงามของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ท่าน
เป็นพระมหาเถระที่มีความรู้ดีทั้งทางคัมภีร์โลกและคัมภีร์ธรรม
ปฏิบัติหน้าที่เรียบร้อยทุกประการ ไม่ว่างงานปกครอง หรือ
งานก่อสร้างก็ปรากฏอยู่มากมาย โดยเฉพาะงานเผยแผ่ได้ผล
ดีมาก ทำให้คนเป็นจำนวนมากนับถือพระพุทธศาสนาอย่าง
มั่นคง

ท่านเจ้าคุณได้บำเพ็ญกรณียกิจ เป็นहितานุहितประโยชน์
แก่พระพุทธศาสนามากมาย เป็นผู้เจริญด้วยพระอายุกาล
รัตตัญญุมหาเถรกรณธรรม มั่นคงในพรหมจรรย์ แดกจាន
ในพระไตรปิฎก เมื่อท่านมาจากไปในครั้งนี้ จึงนำความ
เศร้าโศกเสียใจมาสู่บรรดาศิษยานุศิษย์เป็นอย่างยิ่ง แต่ว่า
คุณงามความดีที่ท่านเจ้าคุณได้บำเพ็ญไว้สมัยเมื่อท่านยังมีชีวิต
อยู่ยังปรากฏให้มวลศิษย์ญาติมิตร พุทธศาสนิกชนทั้งหลายที่มี
ความเคารพนับถือในท่านเจ้าคุณยังระลึกอยู่ จึงได้พร้อมใจ
กันมาแสดงออกถึงความกตัญญูกตเวทีในพิธีออกเมรุพระราช-
ทานเพลิงศพอย่างสมเกียรติกับความดีที่ท่านเจ้าคุณได้บำเพ็ญ
มา

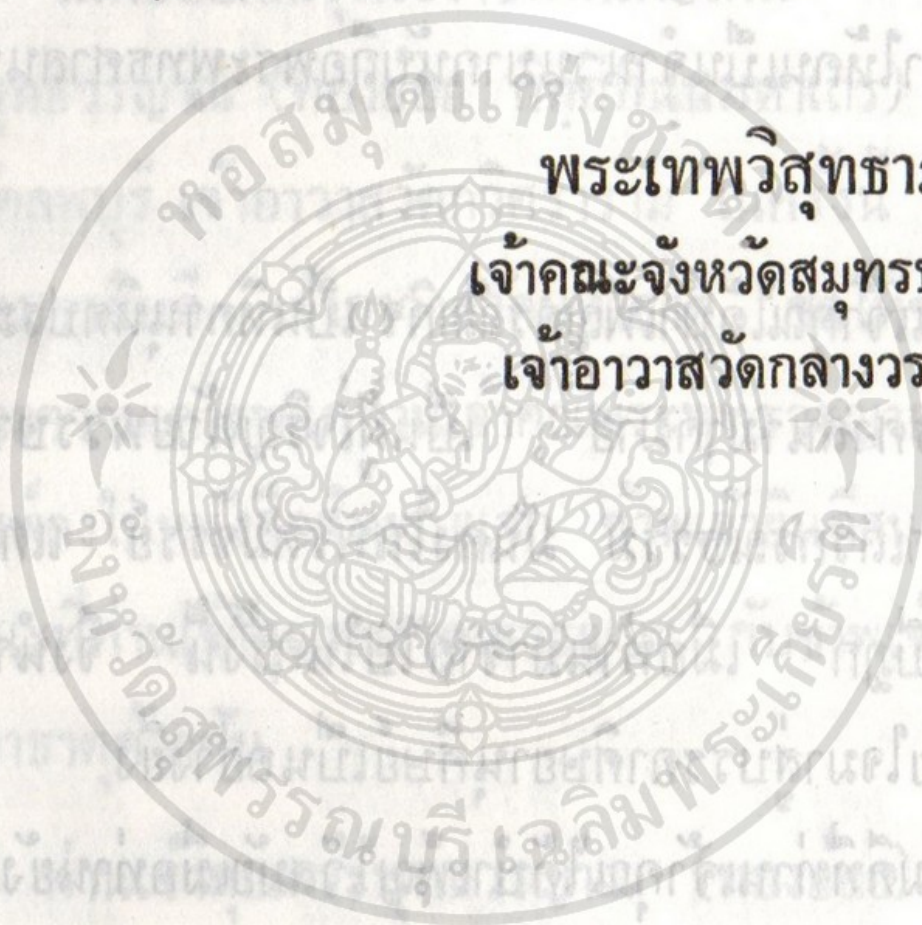
(๒๖)

บุญกุศลทั้งมวลที่ศิษยานุศิษย์ที่เคารพนับถือได้บำเพ็ญ
อุทิศจงสัมฤทธิ์เป็นปัตตานุโมทนามัยกุศล ส่งผลเป็นทิพยสุข-
สมบัติแก่ท่านเจ้าคุณพระพุทธรญาณตามสมควรแก่คติวิสัยใน
สัมปรายภาพทุกประการ เทอญ ฯ

หอสมุดแห่ง
พระเทพวิสุทธิธารณ

เจ้าคณะจังหวัดสมุทรปราการ

เจ้าอาวาสวัดกลางวรวิหาร

อัฐการภิกขุ

อ้างพุทธพจน์เกี่ยวกับถวายการวะ

นมตถุ สุกตสฺส

ยมฺหา ฐมฺมํ วิชาเนยฺย สมนาสมฺพุทฺธเทสํ
สกุกฺขจํ ตํ นมสฺเสยฺย อคฺคิหุ ตํ ว พฺราหฺมโณติ.

เรื่องมีอยู่ว่า พระสารีบุตรเถระ ตั้งแต่เวลาที่ได้ฟัง
ธรรม และบรรลุโสดาปัตติผลในสำนักพระอัสสชิเถระ เมื่อ
ทราบข่าวว่าพระเถระอยู่ในทิศใด ประคองอัญชลีนอนหัน
ศีรษะไปทางทิศนั้น

ภิกษุทั้งหลายทราบคิดเห็นว่า พระสารีบุตรเป็นมิจา-
ทิฎฐิ เทียวไหว้ทิศแม่มทุกวันนี้ จึงกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระ-
ตถาคต ฯ

(๒๘)

พระศาสตราธิบดีรับสั่งหาพระเถระมาตรัสถาม ทราบความ
แล้วตรัสว่า พระสารีบุตรไม่ได้ให้วิเศษ เธอให้อาจารย์
ของตน เพราะได้ฟังธรรมแล้วบรรลุโสดาปัตติผลแต่สำนัก
พระอัสสชิเถระ

แท้จริง ภิกษุอาศัยอาจารย์ใด รู้ธรรม ฟังนมัสการ
อาจารย์นั้น ตรัสคาถา (ที่ยกไว้ข้างต้น) ความว่า

บุคคลพึงรู้แจ้งธรรม ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดง
จากผู้ใด ฟังนมัสการผู้นั้นโดยเคารพ เหมือนพราหมณ์บูชาไฟ
ฉะนั้น.

พระราชวริยาภรณ์

วัดพุทธปทีป ลอนดอน

รำลึกพระคุณอาจารย์

พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระพุทธรญาณ (กิตติ-
ทินนมหาเถร) สมัยท่านยังอยู่สำนักวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์
ท่านได้เป็นครูอาจารย์ สอนพระปริยัติธรรม ประจำสำนักอยู่
สมัยนั้นข้าพเจ้ายังเป็นเด็ก นุ่งผ้าพั้น ใส่เสื้อหาคะเช็บ เรียน
บาลี ได้รับคำแนะนำสั่งสอนจากพระเดชพระคุณพอสมควร
ต่อจากนั้น เจ้าประคุณสมเด็จพระวันรัต (เฮง เขมจารีมหาเถร)
ได้ส่งพระเดชพระคุณท่าน ไปเป็นครูสอนพระปริยัติธรรม
ณ สำนักวัดกวีศราราม อ. เมือง จ. ลพบุรี พระคุณท่านได้
ปฏิบัติหน้าที่ทางคณะสงฆ์หลายตำแหน่ง ตามประวัติ และ
ผลงานคงแจ้งอยู่ตามหนังสืออนุสรณ์แล้ว แต่ตำแหน่งสำคัญ
ในตัวของพระเดชพระคุณท่าน

- เป็นครูอาจารย์
- เป็นนักเทศน์ นักปาฐกถา
- เป็นนักปกครอง

๘ เป็นครูอาจารย์ ทำหน้าที่ประสิทธิ์ประสาทความรู้ แก่ศิษย์ เติมภาคภูมิ ติดตามผลงานของลูกศิษย์ ปกป้อง ยกย่อง ในที่ทุกสถาน ท่านดำรงเป็นครูอาจารย์อยู่ตลอดชีวิต ของท่าน จิตว่าเป็นบูรพาจารย์ของศิษย์ทุกรุ่นทุกสมัย เป็น ครุฐานิยะ

๘ เป็นนักเทศน์ นักปาฐกถา หาตัวจับได้ยาก เพ็นธรรม เหมาะกาล เหมาะสมัย มาบรรยายให้ผู้ฟังเข้าใจ ง่าย มาปฏิบัติตาม เป็นจำนวนมาก

๘ เป็นนักปกครอง เป็นผู้นำหมู่คณะ ให้เจริญก้าวหน้า ได้อย่างยอดเยี่ยม เพราะ

– พยตุตตา เป็นผู้มีความรู้ ความฉลาด ในด้าน การศึกษา ในด้านการปกครอง นำหมู่นักคณะ ให้เดินตามไปด้วยดี

– เวสธารชชั เป็นผู้องอาจ แกล้วกล้า สามารถ ตัดสินใจได้โดยฉับไว ไม่ผิดพลาด

– พาหุสจจิ เป็นพหุสูต ได้ศึกษามาก รอบรู้ ตามหลักการทุกประการ

(๓๑)

– ธมฺมานุปธมฺมปฏิปตฺติ เป็นผูปฏิบัติตามธรรม
เป็นผู้ทรงธรรม ทรงความยุติธรรม

พระเดชพระคุณท่านจึงได้ชื่อว่า เป็นนักปกครองที่ดี
นำหมู่คณะภายใต้การนำให้เจริญงอกงามด้วยประการทั้งปวง

บัดนี้ พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณอาจารย์ ได้มรณ-
ภาพจากพวกเราไปแล้ว ไม่มีวันที่จะมาสั่งสอนอบรมและ
ร่วมสุขร่วมทุกข์แก่ศิษย์ทั้งหลายได้อีกต่อไป มีแต่ความ
ทรงจำในอดีตเท่านั้น ที่จะจำไว้ในดวงใจ ในส่วนที่เป็น
พระคุณเท่านั้น

ขอดวงวิญญาณของพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณอาจารย์
จะไปเกิดในภพใด ๆ ขอจงไปสู่สุคติโลกสวรรค์ ในภพนั้น ๆ
ทุกประการเถิด.

ขอความเคารพบูชา

จาก

คณะ ๒๔ วัดมหาธาตุ

พระราชปริยัติโกศล

ถวายเป็นความเคารพ

ท่านเจ้าคุณพระพุทธรญาณ (ทองย้อย กิตฺติทินฺน
มหาเถร) เจ้าอาวาสวัดกวีศราราม เจ้าคณะจังหวัดลพบุรี
กับข้าพเจ้ามีความสัมพันธ์เกี่ยวของกันคือ เป็นศิษย์สำนัก
วัดมหาธาตุฯ ด้วยกัน ร่วมอุปัชฌาย์อาจารย์เดียวกัน คือ
ท่านเจ้าคุณพระพุทธรญาณ เมื่ออุปสมบทก็อุปสมบทที่วัด
มหาธาตุฯ โดยมีสมเด็จพระวันรัต (เขมจารี) เป็นพระอุปัชฌาย์
ท่านเจ้าคุณธรรมบัญญัติ (สวัสดิ์ กิตฺติสาโร) เป็นพระกรรม
วาจาจารย์ ท่านเจ้าคุณพิมลธรรม (ช้อย จานทรโต) เป็น
พระอนุสาวนาจารย์

เมื่อข้าพเจ้าอุปสมบทก็อุปสมบทที่วัดมหาธาตุฯ มี
สมเด็จพระวันรัต เป็นพระอุปัชฌาย์ และท่านเจ้าคุณทั้ง
สองทักกล่าวนามแล้วเป็นคู่สวดเหมือนกัน ประการสำคัญคือ
ท่านเจ้าคุณพุทธรญาณ เป็นอาจารย์สอนบาลีธรรมบทแก่
ข้าพเจ้า เมื่อข้าพเจ้าเรียนบาลีธรรมบทอยู่ที่วัดมหาธาตุฯ
ข้าพเจ้าเรียนอยู่ในกองท่านเจ้าคุณ สมัยเมื่อท่านยังเป็นเปรียญ
คือพระมหาทองย้อย ป.ธ. ๗-๘ ข้าพเจ้าจึงเคารพนับถือท่าน
ในฐานะเป็นครูอาจารย์องค์หนึ่งของข้าพเจ้า

เมื่อท่านเจ้าคุณกลับมาอยู่ลพบุรี เป็นเจ้าอาวาสวัด
กวีศราราม และเป็นกรรมการสงฆ์จังหวัดลพบุรี ตำแหน่ง
เผยแผ่จังหวัดลพบุรี ข้าพเจ้าก็มาอยู่วัดเฉลิมมาศ อ.อินทร์บุรี
จ. สิงห์บุรี เป็นเจ้าอาวาสวัดเฉลิมมาศและเป็นเผยแผ่จังหวัด
สิงห์บุรี ข้าพเจ้าก็ไปมาหาสู่ท่านเสมอ ต่อมาท่านได้เป็น
เจ้าคณะตรวจการภาค ข้าพเจ้าก็อยู่ในฐานะใต้ปกครองของ
ท่านก็มีความเคารพนับถือท่านตลอดมา และท่านก็ให้อุปการะ
แก่ข้าพเจ้าเป็นอย่างดี

อีกประการหนึ่งที่ข้าพเจ้าเคารพนับถือท่าน ก็เพราะ
นิยมในการบรรยายธรรมและการแสดงธรรมของท่าน คือ
ท่านเทศน์หรือบรรยายเสียงดังฟังชัด ได้วรรคดีได้พยัญชนะดี
คนฟังไม่ง่วง ถ้าใครฟังเทศน์ท่านเจ้าคุณพุทธวรญาณง่วง
หลับก็เต็มแย้ และถ้าท่านเป็นหัวหน้าสวดมนต์ที่ไหนเสียง
ของท่านก็ดังกลบเสียงพระอื่นทั้งหมดฟังดูเหมือนท่านสวดองค์
เดียว เพราะข้าพเจ้าเคยร่วมสวดมนต์กับท่านหลายแห่งในเขต
สิงห์บุรี

ธรรมที่ท่านแสดงนั้นท่านมักเน้นในเรื่อง สัจจะ เมตตา
สามัคคี หน้าที่ ความดี เหตุผล ความจริงอยู่เสมอ ข้าพเจ้า
เคยจำสำนวนของท่านไปใช้ เช่นท่านพูดว่า ความดีเป็น
สมบัติที่มีค่าสูงสุดของคน และคนดีเป็นสมบัติที่มีค่าสูงสุดของ
สังคมยิ่งกว่าสมบัติทั้งหลาย คราวหนึ่งท่านพูดอบรมครูว่า
บัณฑิตมีลักษณะ ๓ ประการคือ

๑. สามารถที่จะประกอบอาชีพได้ด้วยความสำเร็จ
๒. สามารถที่จะเหนียวรั้งใจตนเองไม่ให้ประพฤติดีเสีย
หาย
๓. สามารถที่จะทำตนให้เป็นประโยชน์แก่สังคมได้

ข้าพเจ้ายังมองไม่เห็นท่านผู้ใดเลยในบัณฑิตว่าจะมีเสียงดัง
ฟังชัดเทศน์ได้อรรถไต่ความดีเหมือนท่านเจ้าคุณพุทธวรญาณ
เลย ครึ่งหนึ่ง ท่านเล่าให้ข้าพเจ้าฟังว่า ท่านไปเทศน์ที่
ขอนแก่น งานฉลองสุพรรณบัฏสมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ
อาสโภ) ท่านก็เทศน์ว่าฟังรำพันไปต่างๆ ว่าสมเด็จพระพุฒา-
จารย์ (อาจ อาสโภ) เมื่อครั้งเป็นพระพิมลธรรมถูกถอด
แล้วกลับตั้งใหม่มาคราวนี้ได้เป็นสมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสโภ) เมื่อท่านเทศน์อยู่นั้น

(๓๕)

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าคุณพระพรหมวรญาณ
เท่าไร กรรมการเรียนท่านว่า ติดกัณฑ์เทศน์ ๑ หมื่นบาท
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าคุณพระพรหมวรญาณ
เทศน์อีกหมื่นหนึ่ง

ข้าพเจ้านับถือท่านเจ้าคุณพุทธวรญาณ เพราะท่าน
ประพจน์เรียบร้อยมีศีลธรรมอันงาม และบรรยายธรรมแสดง
ธรรมหาตัวจับไม่ได้ จอมพลผืน ชุณหวัน พุฒกันท่านว่า
ท่านเจ้าคุณเทศน์อย่างนี้ นิมนต์เทศน์ให้ทหารผมฟังบ่อย ๆ
เถิดครับ

ข้าพเจ้าจึงขอสดุดีท่านเจ้าคุณอาจารย์ว่าท่านเป็นพระ-
ธรรมกถึกหรือนักเทศน์เอกของสำนักวัดมหาธาตุ ฯ แท้

หวังว่าบุญบารมีของท่านเจ้าคุณ จะได้ส่งเสริมให้ท่าน
เจ้าคุณไปสู่สุคติสูง ๆ ยิ่งขึ้น.

พระอินทโมลี

วัดเฉลิมมาศ

อ. อินทร์บุรี จ. สิงห์บุรี

๑๘ มีนาคม ๒๕๓๖

ขอกราบการวะแต่ดวงวิญญาณ ของหลวงปู่

พระเดชพระคุณ ท่านเจ้าคุณ พระพุทธวรญาณ
(ทองย้อย กิตฺติ์นันทมหาเถระ)

เจ้าคณะจังหวัดลพบุรี เจ้าอาวาสวัดกวีศราราม ลพบุรี

ในวโรกาสงานพระราชทานเพลิงศพหลวงปู่ พระเดช
พระคุณ ท่านเจ้าคุณ พระพุทธวรญาณ เกลา ฯ ในฐานะ
เป็นศิษย์ร่วมสำนักวัดมหาธาตุวิทยาลัย กทม. ได้รับเกียรติจาก
ทางสำนักโดยพระเดชพระคุณ ท่านเจ้าคุณ พระสุเมธาธิบดี
อธิบดีสงฆ์วัดมหาธาตุ และเจ้าคณะกทม. ให้เกล้า ฯ มีส่วน
ร่วมถวายความเคารพแต่ดวงวิญญาณของหลวงปู่ในโอกาสนี้
ด้วย ขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

หลวงปู่เป็นพระมหาเถระศิษย์มหาธาตุรุ่นอาวุโส
รูปหนึ่ง ที่ได้รับการธุดะระพระศาสนาเป็นเวลานาน
ในฐานะครูบาอาจารย์ ในฐานะพระอุปัชฌาย์ ในฐานะเจ้า
อาวาส ในฐานะเจ้าคณะจังหวัด ในฐานะเจ้าของโรงเรียน

การกุศลของวัด ผลงานของหลวงพ่อกมมาขัติฝักไว้เป็น
สมบัติของประเทศชาติและพระศาสนา ทำให้การคณะสงฆ์
จังหวัดลพบุรีมีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอันมาก โดยเฉพาะ
โรงเรียนการกุศลของวัดที่หลวงพ่อดำเนินการมาเป็นเวลา
ช้านาน รุ่งเรืองควบคู่กันกับโรงเรียนนายแก้วมนากร วัด
อุดมธานี นครนายก ที่หลวงพ่อบริการคุณท่านเจ้าคุณ
พระธรรมวรนายก เป็นผู้ดำเนินการ เมื่อประมาณ พ.ศ.
๒๔๗๘ โรงเรียนการกุศลของวัดได้ช่วยให้ภิกษุ สามเณร
และเยาวชนของชาติผู้ด้อยโอกาสได้รับการศึกษา เป็น
ทรัพยากรบุคคลที่มีคุณภาพ ได้ทำประโยชน์แก่ประเทศชาติ
พระศาสนามิใช่น้อย

ปฏิปทาของหลวงพ่อบุญที่ทราบ เป็นผู้ชอบการ
ศึกษาและเผยแผ่พุทธธรรม ไม่ว่าในที่ใกล้หรือที่ไกล ใน
เขตปกครองหรือนอกเขต ถ้ามีผู้ประสงค์จะให้ท่านไปบรรยาย
ธรรม ท่านจะยินดีเสมอ ท่านพูดเสียงดังฟังชัด พูดภาษาไทย
ได้ถูกต้องตามอักขระ พยัญชนะ บางครั้งมีการประชุมอบรม
พระสังฆาธิการจังหวัดนครนายก วัดอุดมธานี ท่านก็เคยได้

เมตตาไปประทานโอวาท บรรยายธรรม เป็นที่สนใจและ
 ชอบใจของพระสังฆาธิการทั้งหลาย ทั้งในด้านเนื้อหาสาระ
 และลีลาในการพูดของหลวงพ่อ ซึ่งยากที่จะหาพระเถระผู้คง
 แก่เรียนและมีความรู้ความสามารถเช่นหลวงพ่อได้ หลวงพ่อ
 เป็นผู้มั่งมีธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสของประชาชน ๑๐
 ประการ ได้แก่

๑. เป็นผู้มั่งมีศีล สำรวมในศีลาจารวัตรเป็นอันดี
๒. เป็นพหูสูตร ทรงการศึกษา ฟังมาก จำไว้ได้
 มาก คล่องปาก และเพ่งตามด้วยใจ
๓. เป็นผู้สันโดษด้วยปัจจัย ๔
๔. เป็นผู้ไถ่อาชญา
๕. เป็นผู้แสดงความสามารถได้
๖. เป็นผู้ฟังเสียงมนุษย์และเทวดาได้
๗. เป็นผู้ระลึกถึงขันธที่อาศัยในปางก่อนได้
๘. เป็นผู้กำหนดรู้ใจผู้อื่น
๙. เป็นผู้มองเห็นการเกิด แก่ เจ็บ ตาย ตาม
 สภาวะธรรม

๑๐. เป็นผู้เข้าถึงเจโตวิมุตติและปัญญาวิมุตติ

การจากไปของหลวงพ่อก็คงทำให้การคณะสงฆ์สูญเสียพระมหาเถระผู้มีความรู้และความสามารถยิ่งไปรูปหนึ่ง เป็นที่น่าเสียดายและอาลัยอย่างสุดซึ้ง หลวงพ่อก็คงอยู่ดี เมื่อไปก็ไปดี เพราะหลวงพ่อสรางแต่คุณงามความดีไว้เป็นประโยชน์แก่กุลแก่ตนเองด้วย แก่ประเทศชาติและพระศาสนาอันเป็นส่วนรวมไว้เป็นอเนกประการด้วย รูปกายของหลวงพ่อก็แตกดับไปตามสภาวะธรรม แต่ความดีของหลวงพ่อยังปรากฏอยู่เป็นที่เชิดชูบูชาของศิษยานุศิษย์และท่านที่เคารพนับถือตลอดกาลนานเทอานาน

ท่านเจ้าคุณ พระวิเชียรโมลี (วิเชียร บำรุงผล ป.ธ. ๔) ศิษย์มหาธาตุผู้หนึ่ง ได้ประพันธ์คำโคลงรับรองความซึ้งไว้ว่า

คนดีที่โลกซึ้ง	สรรเสริญ
ดีเพราะบุญคุณเจริญ	จรัสลือ
แม้วิโยคโลกยังเพลัน	เพลงโศลก สลายฤา
ตายแต่กายเกียรติย้อม	อยู่พันคนนิน

(๕๐)

ขอถวายความเคารพเป็นอย่างสูงแด่ดวงวิญญาณของ
หลวงปู่ ด้วยความดี ความงาม คือบุญกุศลที่หลวงปู่ได้
สร้างสมอบรมไว้ก็ดี รวมทั้งกุศลสมภารที่สมเด็จพระบรมพิตร
พระราชสมภารเจ้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงบำเพ็ญ
เป็นส่วนพระบรมราชานุเคราะห์ กิติ และศิษยานุศิษย์ ท่านที่
เคารพนับถือได้ร่วมกันกระทำบำเพ็ญแล้วน้อมอุทิศถวาย กิติ
เชื่อว่า หลวงปู่คงจักได้รับส่วนแห่งบุญกุศลนั้น ๆ เป็นแน่แท้
และอานุภาพแห่งบุญกุศลจักกลั่นดาลให้หลวงปู่ประสบสุข
สงบในสุคติสัมปรายภพชั่วนิรันดร์.

ขอกราบการว้เป็นอย่างสูง

พระราชวรนายก

เจ้าคณะจังหวัดนครนายก

เจ้าอาวาสวัดอุดมธานี นครนายก

กตตพพํ กุสล-จริตพพํ พุรหมจริยํ

ผม-ได้เข้ามาเป็นศิษย์วัดและเรียนบาลีในโรงเรียนบาลี
มหาธาตุวิทยาลัย ในวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ เป็นรุ่นน้อง
ของท่านเจ้าคุณพระพุทธรญาณ (ทองย้อย-กิตติ, กิตติทินน-
มหาเถระ ป.ธ. ๘) ความจริง เรา-เข้ามาอยู่และเรียนหนังสือ
ในวัดมหาธาตุโดยลำดับปีไล่เลี่ยกัน ท่านเจ้าคุณพุทธรญาณ
เข้ามาอยู่ในวัดมหาธาตุ ฯ และบรรพชาเป็นสามเณรในปี
พ.ศ. ๒๔๖๓ ก่อนผม ๑ ปี ส่วนผมเข้ามาอยู่เป็นเด็กวัด
มหาธาตุ ฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๔ และเรียนบาลีไวยากรณ์และ
ธัมมปทัฏฐกถาอยู่จน พ.ศ. ๒๔๖๖ จึงบรรพชาเป็นสามเณร
แม้จะอยู่ในวัดเดียวกันและเรียนอยู่ในโรงเรียนแห่ง-
เดียวกัน แต่สภาพและสิ่งแวดล้อมไม่เอื้ออำนวยให้เรารู้จัก
มักคุ้นกัน เพราะผมเป็นเด็กวัดอายุน้อยกว่าท่านเจ้าคุณ ๒ ปี
และท่านเจ้าคุณเป็นสามเณร ต่างเพศและต่างสภาวะกัน และ
อยู่ต่างคณะกัน แต่เรามาเริ่มรู้จักกันเมื่อข้าพเจ้าสอบไล่ได้
เป็นสามเณรเปรียญแล้ว และทางวัดบรรจุเข้าเป็นครูผู้สอน

ในโรงเรียนบาลีไวยากรณ์ด้วยกัน และมากันเคยกันมากเมื่อ
 ข้าพเจ้าอุปสมบทเป็นพระภิกษุแล้ว ดูเหมือนเรา ๓ คนคือ
 (ท่านเจ้าคุณ) ทองย้อย, พระมหาเกษม ภาททมฺโม (คือ
 เกשמ บัญศิริ และข้าพเจ้า) เราคุ้นเคยสนิทสนมกันมากพอ
 สมควร มีบ่อยครั้งเมื่อต่างก็เลิกเรียนเลิกสอนกันแล้ว ใน
 ตอนเย็นของวันธรรมดา หรือในตอนกลางคืนในวันพระ
 ภายหลังจากทำวัตรสวดมนต์ขึ้นจากโบสถ์แล้ว หรือในวัน
 ธรรมดา ภายหลังทำวัตรค่ำแล้ว เราก็มักไปชุมนุมกัน ณ
 กุฏิของท่านผู้ใดคนหนึ่ง เช่น กุฏิของเจ้าคณะ ๑๖ (พระมหา-
 เกשמ ภาททมฺโม) กุฏิของท่านมหาทองสุก สุกสฺสโส-ท่าน
 เจ้าคุณพระธรรมทัตตนาทร คณะ ๑๗ หรือที่กุฏิของผม (พระ-
 มหากี อุตตเวที) คณะ ๑๘ ฯลฯ แล้วสนทนาเรื่องสัพเพเหระ
 บ้าง ถกเถียงข้อธรรมะและบาลีบ้าง บางคราวก็มีพระมหา-
 วิเชียร วิฑูโร (พระวิเชียรโมลี-วิเชียร บำรุงผล) เข้ามาร่วม
 สนทนาบ้าง และบางคราวก็มีพระมหาเสนาะ (เสนาะ เอกพจน์)
 เข้ามาร่วมวงสนทนาบ้าง มีเรื่องน่าขำข่อยพูดถึง คือ มีบางครั้ง
 เท่าที่พอจำได้ พอพระมหาวิเชียร หรือพระมหาเสนาะ

โผล่หน้าเข้ามาในวงสนทนา ท่านมหาทองสุกจะอุทานออกมาว่า “ต่อไปนี้ พวกเราอย่าได้คุยกันเลย คอยแต่รับฟังอย่างเดียว” เพราะทั้งสองท่าน คือ วิเชียรและเสนาะเป็นคนช่างพูดช่างคุยและพูดยาวไม่จบเรื่องง่าย ๆ พวกเราเลยเปลี่ยนนามสกุลให้เสนาะว่า “เสนาะ พหุพจน์” และเรียกท่านมหา-วิเชียรว่า “ช.บ.” เพราะท่านชอบใช้ชื่อและลงนามสกุลเป็นอักษรย่อว่า “ช.บ.” หมายถึง “วิเชียร-บำรุงผล” แต่พวกเราสัพยอกย้ายความหมายเป็นอย่างอื่น

เมื่อคณะคุยไปร่วมสนทนา ณ ภูมิจของท่านผู้ใด เจ้าของภูมิต้องเป็นเจ้าภาพเลี้ยงบุหรและน้ำชากาแฟ และที่ส่งเป็นประจำขาดไม่ได้ หรือไม่ขาดก็คือ “เขียว-แดง แกแตรต ๑ ซอง” คำ “เขียว - แแดง” หมายถึง น้ำเลมอนเน็คส์เขียว-สีแดงบรรจุขวด และแกแตรต หมายถึง บุหรี่ชิกาแตรต ๑ ซองด้วย คณะสนทนาของเราเปลี่ยนและย้ายที่สนทนากันไปโดยอัตโนมัติ-มิได้บังคับหมายและมิได้กำหนดเป็นประจำ แต่เกิดขึ้นได้บ่อย ๆ

ท่านเจ้าคุณพุทธวรญาณ หรือ ท่านมหาทองย้อย ในเวลานั้น มิได้เป็นสมาชิกประจำ แต่ผมกับท่านมหาเกษม มักชวนกันไปคุยที่กุฏิท่านในคณะเลข ๖ (วัดมหาธาตุ) หนึ่งๆ ตามเวลาสุดแต่จะนึกถึง คือ ตอนเย็นภายหลังเรียนและสอน ตอนกลางคืนภายหลังขึ้นจากโบสถ์ไหว้พระ หรือภายหลังทำวัตรค่ำ ท่านก็ต้อนรับด้วยความคุ้นเคย ท่านจะสังคายน์ของท่านให้ไปซื้อ “เขียว-แดง-แกแรวทอง” และแถมกาแฟกับนมกระป๋องด้วย แต่ท่านเจ้าคุณไม่ฉันนม คงให้ศิษย์ซื้อมาชงให้เราดื่ม แต่ท่านไม่ดื่ม เรื่องที่สนทนากับท่านเจ้าคุณทองย้อย นอกจากสนทนาวิสาสะแล้ว มักเป็นเรื่องธรรมะ เรื่องการเรียนการสอน เรื่องระเบียบและเรื่องกิจกรรมในวัด ถ้าจะยกย่องกันแล้ว พูดได้เลยว่า ท่านเจ้าคุณเป็นคนเจ้าระเบียบ-ตรงไปตรงมา-ไม่ชอบพูดอ้อมอ้อม ถ้าตอนใดและเรื่องใดท่านเห็นว่าไม่ถูกไม่ควร ท่านมหาทองย้อยจะตลบกลับมาพูดเป็นเชิงเตือนและสอนเพื่อนเอาด้วย และเราก็ยินดีฟังและรับรู้

เรื่องที่พอจะนำมากล่าวถึงท่านเจ้าคุณพระพุทธวรญาณสมัยเป็นพระมหาทองย้อย และพูดถึงสหธรรมิกรุ่นเดียวกัน

มีพอจะนำมากล่าวได้อีกมาก แต่เมื่อรำลึกถึงแล้วเขียนไปๆ
ก็เกิดปิยวิปโยคทุกข์ถึงท่าน เพราะผู้เขียนเองก็เดินทาง
อย่างเดียวกันกับท่านใกล้เข้าไปทุกวินาทีแล้ว พระสัมมา-
สัมพุทธเจ้าได้ทรงชักเตือนและทรงกำหนดขอบเขตของชีวิต
ของคนเราไว้ ขอนำมาทวนความจำกัน ณ ที่ตรงนี้อีก เช่น
ตรัสไว้ว่า

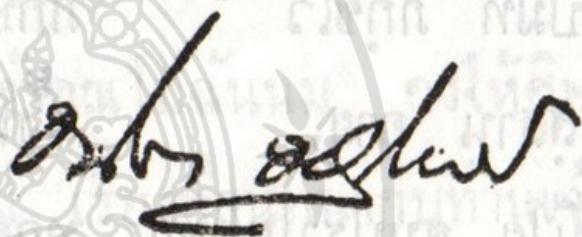
“อปฺปมิตฺถํ ภิกฺขเว	ภิกษุทั้งหลาย อายุของมนุษย์
มนุสฺสํ อายุ,	ทั้งหลายนี้มีอยู่น้อย,
กมนฺนิโย สมฺปฺราโย,	ทุกคนต้องไปสัมปรายภพ,
กตฺตพฺพํ กุสลํ,	ควรก่อสร้างกุศลกันไว้,
จริตฺตพฺพํ พุรฺหมจฺจริยํ.	พึงประพฤติพรหมจรรย์กันเถิด
“นตฺถิ ชาตสฺส อมรณํ,	คนที่เกิดมาแล้วไม่ตาย ไม่มี,
โย ภิกฺขเว จิรํ ชีวติ,	ภิกษุทั้งหลาย ผู้ใดมีชีวิตอยู่นาน
โส วสฺสสํ,	ผู้นั้น มีชีวิตอยู่เพียง ๑๐๐ ปี
อปฺปํ วา ภิกฺขเว	หรือเกินขึ้นไปบ้าง ก็มีน้อย”

ส. สคต. ๑๕/๔๕๘, อ. สคต. ๒๓/๑๓๘

เป็นอันว่า ท่านเจ้าคุณพระพุทธวรญาณ (ทองย้อย
กิตติ, กิตฺติทินฺนมหาเถระ) จะตั้งใจไว้หรือไม่ก็ตามแต่ท่าน

(๔๖)

ได้ปฏิบัติตามพระพุทธรพจน์นั้นครบถ้วน คือ เกิดมาแล้วต้อง
ตาย เมื่ออายุ ๘๘ ปี ก่อนครบ ๑๐๐ และตามประวัติของ
ท่านปรากฏว่าท่านได้สร้างและบำเพ็ญสิ่งกุศลได้มากมาย และ
ถึงมรณภาพในเพศบรรพชิตผู้ครองชีวิตพรหมจรรย์ในวันสิ้น
อายุขัย จึงคาดหมายได้ว่า สัมปรายภพของพระคุณเจ้าคง
ประกอบด้วยสันติสุขสมบูรณ์โดยสมณวิสัยทุกประการ.

๒ พฤษภาคม ๒๕๓๖

คำถวายความเคารพ

แด่ พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณ พระพุทธรญาณ
(ทองย้อย กิตฺติทินฺนมหาเถร)

เนื่องในโอกาสพระราชทานเพลิงศพพระเดชพระคุณ
ท่านเจ้าคุณ พระพุทธรญาณ เจ้าคณะจังหวัดลพบุรี^{๕๕}
ข้าพเจ้าได้รับเกียรติจากพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระสุเมธา-
ธิปติ อธิบดีสงฆ์วัดมหาธาตุ ให้เขียนคำถวายความเคารพแด่
พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระพุทธรญาณ ในฐานะศิษย์-
วัดมหาธาตุผู้หนึ่ง จึงขอถวายความเคารพดังนี้

พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระพุทธรญาณ (ทองย้อย
กิตฺติทินฺนมหาเถร) เป็นศิษย์ของพระเดชพระคุณท่านเจ้า
ประคุณสมเด็จพระวันรัต เสงี่ยมจารี แห่งวัดมหาธาตุ ท่าน
ได้ประพฤติชอบ ปฏิบัติชอบตามคำสอนของพระอาจารย์โดย
เคร่งครัด จนได้รับความเคารพจากพุทธศาสนิกชนทั่วไปว่า
ท่านเป็นพระสุปฏิปันโน ก่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคมและ

(๔๘)

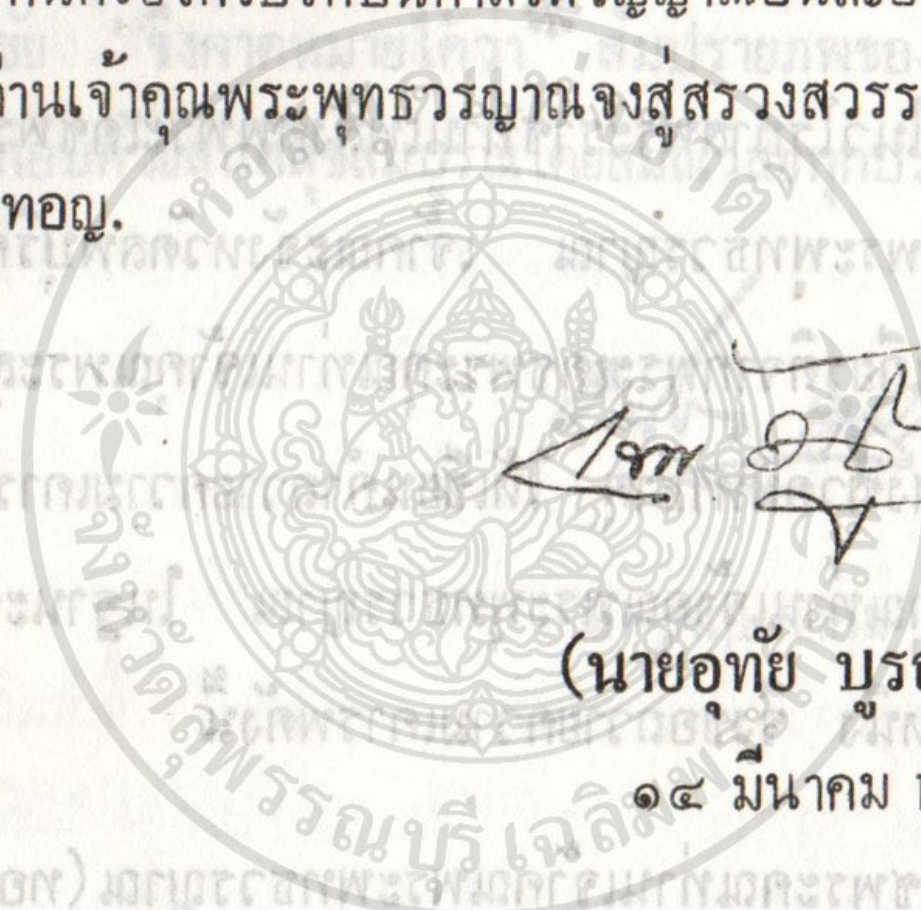
ทางพุทธศาสนาอย่างยิ่ง เป็นที่เคารพสักการะของมวลศิษ-
ยานุศิษย์อย่างยิ่ง

ด้วยความเคารพอย่างสูง ข้าพเจ้าขออธิษฐานจิตอันเชิญ
พระรัตนตรัยได้โปรดบันดาลให้วิญญาณอันสะอาด บริสุทธิ์
ของท่านเจ้าคุณพระพุทธรญาณจงสู่สรวงสวรรค์ในสัมปราย-
ภพ เทอญ.

(นายอุทัย บุรณสมภพ)

๑๔ มีนาคม ๒๕๓๖

คำอาลัย

แด่ พระเดชพระคุณ พระพุทธรญาณ

(กิตติทินมหาเถร)

การมรณภาพของพระเดชพระคุณ ท่านเจ้าคุณพระ
พุทธรญาณ (กิตติทินมหาเถร) เมื่อวันที่ ๑๗ ธันวาคม
๒๕๓๕ นับว่าคณะสงฆ์แห่งประเทศไทยและสำนักวัดมหาธาตุ
ได้สูญเสียพระมหาเถระผู้เป็นกำลังของพระศาสนา และเป็น
ศิษย์ผู้ใหญ่ปฐมนิยบุคคลของสำนักวัดมหาธาตุ จึงเป็นที่น่าเสีย-
หายและอาลัยในพระคุณท่านเป็นอย่างยิ่ง

ข้าพเจ้า ในสมัยเมื่อบรรพชาอุปสมบทอยู่ในวัดมหาธาตุ
ยุวราชรังสฤษฎิ์ ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๗-๒๔๘๒ ซึ่งเป็นยุค
ที่ท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระวันรัต (เข็มจาริมหาเถระ) เป็น
เจ้าอาวาส มิได้มีความคุ้นเคยกับพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณ
พระพุทธรญาณมากนัก เพราะทางสำนักวัดมหาธาตุได้ส่ง

พระคุณท่านไปปฏิบัติกิจพระศาสนาสอนพระปริยัติธรรมที่จังหวัดลพบุรีแล้ว

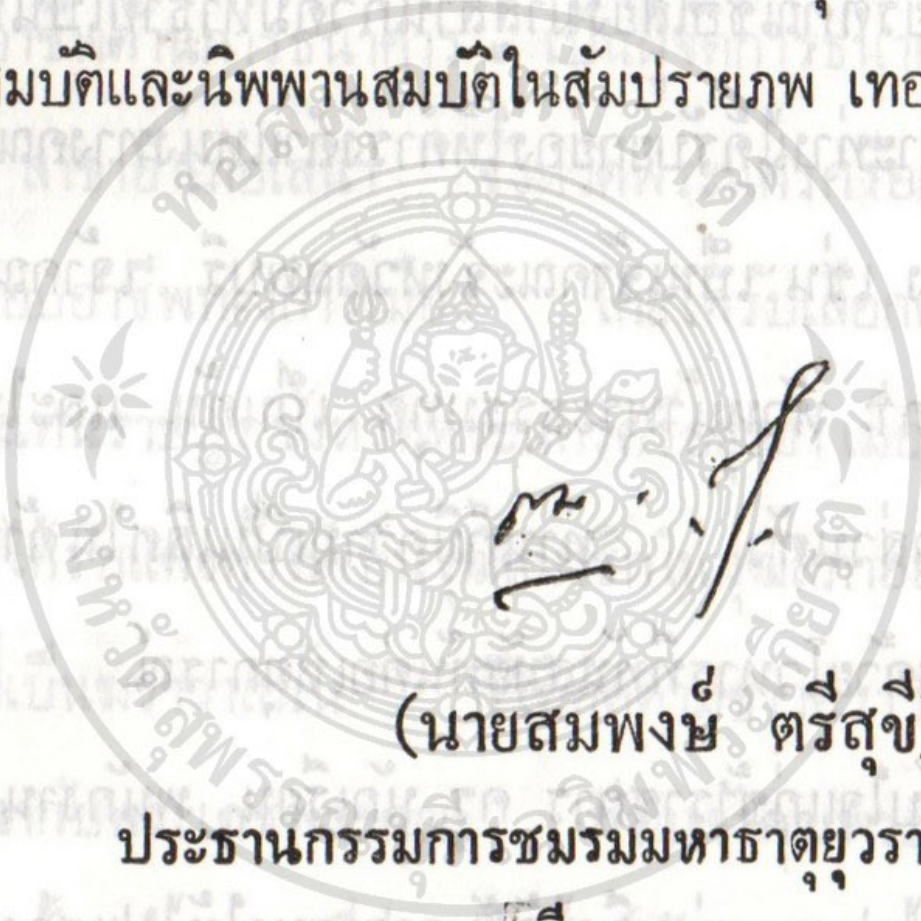
ต่อมา เมื่อข้าพเจ้าได้ลาสิกขาออกไปเป็นฆราวาส ประกอบอาชีพด้านการธนาคาร เป็นผู้จัดการธนาคารนครหลวงไทย สาขาอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และประกอบอาชีพทางการเมือง โดยได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๙ ต่อมาได้รับแต่งตั้งให้เป็นวุฒิสมาชิกในวุฒิสภายู่หลายปี ในสมัยที่เป็นฆราวาสนั้น ก็ได้ติดตามข่าวคราวและได้พบปะสนทนากับพระเดชพระคุณ ท่านเจ้าคุณพระพุทธรญาณหลายครั้ง ในฐานะที่ท่านเป็นศิษย์วัดมหาธาตุรุ่นพี่ เพราะทางสำนักวัดมหาธาตุของเรา ได้ปลูกฝังให้ศิษย์วัดมหาธาตุมีความรักใคร่สามัคคีกันเหมือนญาติสนิท ไม่ว่าพระสงฆ์ หรือฆราวาส หากเป็นศิษย์วัดมหาธาตุสำนักเดียวกันแล้ว จะมีความเมตตา รักใคร่ผูกพันและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

(๕๑)

พระเดชพระคุณ ท่านเจ้าคุณพระพุทธรญาณ นน
ท่านเป็นศิษย์วัดมหาธาตุ ที่ปฏิบัติหน้าที่การงานเป็นประโยชน์
ต่อประเทศชาติ พระศาสนา และประชาชน เป็นอย่างมาก
และได้นำเกียรติคุณชื่อเสียงมาสู่สำนักวัดมหาธาตุเป็นอเนก-
ประการ เพราะท่านได้รับยกย่องให้ดำรงตำแหน่งทางคณะสงฆ์
หลายตำแหน่ง เช่น เป็นเจ้าคณะจังหวัดลพบุรี เจ้าคณะภาค
สมาธิสังฆสภา หัวหน้าพระธรรมทูต เป็นต้น และในท่าน
เกียรติประวัติส่วนตัว ท่านก็มีความเป็นเลิศในด้านการ
บรรยายธรรมด้วยโวหารที่ทันสมัยทันต่อเหตุการณ์ เป็นที่
ซาบซึ้งประทับใจแก่ข้าราชการ ครู นักเรียน พนักงาน และ
ประชาชนทั่วไป ท่านจึงได้รับอาราธนาให้ไปแสดงธรรม
อยู่เสมอ และท่านยังได้ประพันธ์หนังสืออธิบายธรรมที่เป็น
ประโยชน์มากหลายเรื่อง จึงนับได้ว่า พระคุณท่านได้อุทิศ
ชีวิตบำเพ็ญประโยชน์แก่พระศาสนา เป็นที่น่าเคารพเทิดทูน
สักการเป็นอย่างยิ่ง

(๕๒)

ข้าพเจ้าในนามของศิษย์วัดมหาธาตุผู้หนึ่ง ขอกราบ
การว้แสดงความอาลัย และขออ้อมอุทิศบุญกุศลทั้งหลายที่
ได้บำเพ็ญมา ถวายแก่พระเดชพระคุณ ท่านเจ้าคุณพระพุทธร
ญาณ (กิตติทินมหาเถร) ขอให้พระคุณท่านจงได้เสวย
ทิพยสมบัติและนิพพานสมบัติในสัมปรายภพ เทอญ.

(นายสมพงษ์ ตรีสุข)

ประธานกรรมการชมรมมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์

๓๑ มีนาคม ๒๕๓๖

๘๑ ความจำเป็นที่ต้องปฏิบัติธรรม

“พระธรรมญาณมุนี”

ท่านพี่น้องพุทธบริษัทผู้เจริญทุกท่าน

อาตมาขอนำเรื่อง “ความจำเป็นที่ต้องปฏิบัติธรรมะ” มาแสดงแก่พี่น้องพุทธบริษัททั้งหลายในมหาสมาคมแห่งนี้ ในเวลาอันสมควร ด้วยความมุ่งหมายว่าอาจเป็นเครื่องกระตุ้นเตือนความสำนึกถึงคุณค่าของธรรมะว่าสามารถจะหล่อเลี้ยงชีวิตของเราให้ยืดยาวได้ตามความมุ่งหมายของตน

ที่มาของเรื่องความจำเป็นที่ต้องปฏิบัติธรรมะนั้น อาตมาจะได้เสนอตามสมควรเป็นเบื้องต้น

เมื่อวันที่ ๑๙ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๙ ซึ่งเป็นเวลา ๑๒ ปี ผ่านมาแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ และทูล

แสดงในงานสัปดาห์แห่งการส่งเสริมพระพุทธศาสนา เนื่องในวันวิสาขบูชา
พ.ศ. ๒๕๓๑ ณ ท้องสนามหลวง ๒๙ พฤษภาคม ๒๕๓๑

กระหม่อมหญิงพระองค์เล็ก ได้เสด็จพระราชดำเนินเป็นการ
ส่วนพระองค์ ทรงเยี่ยม วัดกวีศราราม ซึ่งอาตมาได้ปฏิบัติ
หน้าที่เจ้าอาวาสอยู่ โดยทางวัดมีโอกาสราบลวงหน้าไม่ถึง
๑๐ นาที ได้จัดการถวายการรับเสด็จในโรงพระอุโบสถ ตาม
สภาพที่เป็นอยู่ เพราะไม่มีเวลาปรับปรุงเพื่อความเหมาะสม
ได้

เมื่อได้ทรงสักการะพระรัตนตรัยและรับถวายพระพร-
ชัยมงคลจากคณะสงฆ์ ซึ่งนำโดยอาตมาผ่านไปแล้ว ได้เสด็จ
กลานเข้ามาประทับนั่งพับเพียบตรงอาตมาประมาณสักครึ่ง
เมตรเห็นจะได้ ทรงรับสั่งถามภาระธุระทางการศึกษาทางการ
พระศาสนาที่อาตมาได้ปฏิบัติอยู่ อาตมาได้ถวายพระพรให้
ทรงทราบทุกรายการ มีพระราชดำรัสให้ทรงรับสั่งถามที่สมควร
จะได้นำมาสู่ที่ประชุมนี้ อยู่ ๒ ตอน

ตอนที่ ๑ รับสั่งถามว่า พระคุณท่านจัดตั้งโรงเรียน
สามัญศึกษาขึ้นสอนเด็กด้วย มีความคิดหรือความปรารถนา
ประการใด อาตมาได้ถวายพระพรว่าการที่จัดตั้งโรงเรียน
สามัญศึกษาขึ้นมาในวัดนี้และได้ดำเนินการบริหารด้วยตนเอง

โดยตลอดนั้น ด้วยความมุ่งหมายที่จะให้งานพระศาสนากับงาน
คณะสงฆ์เข้าไปประยุกต์รวมกันอันจะส่งผลให้เกิดค่า ทั้งด้าน
พระศาสนาและด้านการศึกษา

อาตมามีความรู้สึกเป็นส่วนทั่วว่าศาสนากับการศึกษา
นั้นเป็นเรื่องเรื่องเดียวกัน แต่ว่าต่างกันโดยจุดมุ่งหมาย พระ-
ศาสนามีความมุ่งหมายให้เป็นหลักของการพัฒนาชีวิต การ
ศึกษามุ่งหมายให้เป็นวิธีการพัฒนาชีวิต หลักการกับวิธีการ
จะแยกกันไม่ได้ เพราะหลักการจะมีความหมายด้วยวิธีการ
วิธีการจะดำเนินไปได้ก็ด้วยหลักการ

นักศาสนาจะสามารถนำพระศาสนาเข้าถึงคน
ได้ ต้องใช้วิธีการศึกษา เป็นวิธีการ นักการ
ศึกษาจะสามารถสร้างความหวังให้แก่ผู้ศึกษา
ได้ จำเป็นต้องอาศัยพระศาสนาเป็นหลักการ

แต่ก่อนมาสามัญศึกษาอยู่ในวังแล้วก็ย้ายไปอยู่วัด
บัดนี้ได้ออกจากวัดไปอยู่บ้าน ผู้บริหาร ผู้ดำเนินการศึกษาก็
ก็อกนธรรมดาสามัญ บางทีก็ไม่พร้อมที่จะบริหารไม่พร้อมที่

จะให้การศึกษา เพราะการศึกษาจะให้ด้วยปากไม่ได้ ต้องให้ด้วยพฤติกรรมของคนให้ การศึกษาเป็นนามธรรม ไม่ใช่เป็นรูปธรรม

จากความมุ่งหมายดังนี้ จึงได้ตั้งโรงเรียนสามัญศึกษาขึ้นมา แล้วก็ทำให้ได้รับผลเป็นที่น่าพอใจ คนก็เข้าใจว่าทำไมต้องนับถือศาสนา นักศาสนาก็เข้าใจว่าทำไมจะต้องใช้วิธีการถำนการศึกษา

อาตมาขอเจริญพรเพื่อให้ทราบเป็นข้อที่ ๑
ข้อที่ ๒ รับสั่งถามอาตมาว่า พระคุณท่านได้สอนการปฏิบัติธรรมแก่ประชาชนเป็นประจำหรือไม่ อาตมาได้ถวายพระพรว่าพยายามหาโอกาสที่จะสอนให้มากที่สุดเท่าที่จะมีโอกาส

พระองค์ทรงยกพระหัตถ์ชนประนมแล้วรับสั่งว่า ผมขออนุโมทนาด้วยความยินดี แล้วรับสั่งด้วยพระสุรเสียงที่เยือกเย็นชัดเจนเข้มข้มว่า “การปฏิบัติธรรมเท่านั้น ที่ทำให้คนเอาตัวรอดได้”

นี่พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่
โปรดพระราชทานแก่คณะสงฆ์วัดกวีศราราม เมื่อวันที่ ๑๙
ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๙

อาตมาได้บันทึกไว้ทุกพยางค์เกรงว่าจะเลือนรางไปเสีย
การปฏิบัติธรรมเท่านั้นที่ทำให้คนเอาตัวรอดได้
ซึ่งทำให้มีความเข้าใจ ประกอบกับว่า ถ้าไม่ปฏิบัติ-
ธรรม ก็ไม่มีทางใดที่จะเอาตัวรอดได้ เพราะคำว่า “เท่านั้น”
เป็นคำปฏิเสธเหตุอื่น

เหตุแห่งการเอาตัวรอดอยู่ที่การปฏิบัติธรรมเท่านั้น
ใครไม่ปฏิบัติธรรมไม่มีทางเอาตัวรอดได้
อาตมาจึงได้ถวายนามการบรรยายธรรมครั้งนี้ แก่ท่าน
เจ้าคุณผู้เป็นประธานว่า “ความจำเป็นที่ต้องปฏิบัติธรรม”

คนอยากเอาตัวรอดก็ต้องปฏิบัติธรรม ถ้าไม่ปฏิบัติ-
ธรรม ก็ไม่มีทางเอาตัวรอดได้

คำว่า เอาตัวรอด หมายความว่าอะไร ?

โปรดเข้าใจว่า ความมุ่งหมายของชีวิตคนเรานั้นมี ๓
ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ ๑ สะดวก

ขั้นตอนที่ ๒ สบาย

ขั้นตอนที่ ๓ ไร้ปัญหา

กิริยาที่แสดงความเอาตัวรอดก็คือ สะดวก สบาย ไร้ปัญหา

คนเอาตัวรอดก็คือคนที่อยู่อย่างสะดวก สบาย ไร้ปัญหา ถ้าสะดวกแต่ไม่สบาย หรือสบายแต่ยังมีปัญหา ก็ยังเอาตัวไม่รอด

พี่น้องพุทธบริษัททุกท่าน ท่านอยากเอาตัวรอด อยากอยู่อย่างสะดวก สบาย ไร้ปัญหา ใช่หรือไม่

ทุกคนก็ต้องตอบว่าใช่ ก็มีทางปฏิบัติอยู่ทางเดียว คือ การปฏิบัติธรรมะ

ธรรมเป็นทางรอดของชีวิต เพราะชีวิตสะดวกด้วย ธรรม สบายด้วยธรรม ไร้ปัญหาคด้วยธรรม

ผู้ใดมีธรรม ผู้นั้นสะดวกทุกประการ อยู่ที่ไหนก็ สะดวก ไปที่ไหนก็สะดวก ทำอะไรก็สะดวก

ผู้มีธรรม สบายสดชื่น แจ่มใส ปลอดโปร่ง อยู่ที่ไหน
ก็ปลอดโปร่ง ทำอะไรก็ปลอดโปร่ง ไปไหนมาไหนก็ปลอด-
โปร่ง

ผู้มีธรรม ย่อมหมดปัญหา

คำว่า ปัญหา คือ อะไร ?

ปัญหา คือ “สิ่งที่เราไม่ต้องการ” อะไรที่เราไม่
ต้องการก็เป็นปัญหา สิ่งใดเราจำเป็นต้องแก้ไข สิ่งนั้น
เรียกว่า ปัญหา

ที่จริง คำว่า “ปัญหา” นั้นเป็นคำใหม่ เอามาใช้
เรียกระบบแห่งความวุ่นวายของชีวิตเรา เรียก
กันว่า “ปัญหา” ซึ่งตรงกับคำของพระพุทธเจ้า
ว่า “ทุกข์”

ทุกข์ คือ ปัญหา เป็นเหตุอะไร ก็ใครเล่าต้องการทุกข์
ใครเล่าไม่อยากจะแก้ทุกข์ ทุกคนไม่ต้องการทุกข์ทั้งนั้น

ทุกคนอยากจะแก้ไขทุกข์ทั้งนั้น และภัยสิ่งที่เรา
หวาดหวั่นก็ได้แก่ความทุกข์ทั้งหลาย

ชีวิตนิจอยู่ใต้ความคุ้มครองของธรรม
 ปัญหาเกิดขึ้นแก่เราทุกวัน เพราะমনูกุกับชาวมนุษย
 เหมือนโรคมีในร่างกายของคนทุกคน

ขณะนี้ทุกท่านในที่ประชุมก็มีโรคและทำไม่อาการ
 ของโรค จึงไม่แสดงออกมา ก็เพราะร่างกายยังแข็งแรงดี
 ถ้าร่างกายอ่อนแอลงเมื่อใด โรคก็จะแสดงอาการกำเริบมา
 เมื่อนั้น

ทำอย่างไรร่างกายจึงจะแข็งแรงก็ต้องบริหารตามหลัก
 สุขภาพอนามัย ที่หมอเขาค้นพบแล้วกำหนดเป็นกฎเกณฑ์
 บัญญัติขึ้นไว้

ในทำนองเดียวกัน ชีวิตก็พบปัญหาทุกวัน ขอโทษ
 บางวันเราตื่นนอนเช้า บางที่ยังไม่ออกจากห้องนอนก็ได้ยิน
 เสียงที่เราไม่ต้องการจะได้ยิน อยู่ในห้องน้ำบางทีก็สัมผัสกับ
 รูปบ้าง เสียงที่เราไม่ต้องการสัมผัสบ้าง ยิ่งคนทำงานทุกวัน
 นแล้ว เขาก็รวกเจอบัณฑิต เขาก็ห้องนั่งเล่นก็เจอบัณฑิต ที่
 ไหน ๆ ก็มีแต่ปัญหาทั้งนั้น วุ่นวายกันด้วยปัญหา

ถ้าใครรักษาชีวิตและจิตใจให้มีค่าสูงด้วยธรรม บัญหา
ก็ไม่สามารถจะทำอะไรได้ ใจแข็งบัญชาแพ้ย ใจอ่อนแอ
บัญชากำเริบ ร่างกายแข็งแรงโรคแพ้ย ร่างกายอ่อนแอโรค
กำเริบ มีลักษณะเช่นเดียวกัน

ก็เมื่อเป็นเช่นนี้^{๕๗๖} พยายาม^{๕๗๗} มองทั้งหลายไม่เห็นความจำเป็นที่จะ
ต้องปฏิบัติธรรม ดอกหรือ

อยากหมดบัญชาใช้ไหม

อยากสบายใช้หรือไม่

อยากสะดวกมีใช้หรือไม่

ในเมื่ออยากอย่างนี้^{๕๗๘} ก็มีวิธีที่จะทำให้สมอยากวิธีเดียว
คือ ปฏิบัติธรรม

คำว่า “ปฏิบัติ” แปลว่า “ทำตาม” หรือ “ดำเนินตาม”
ธรรม คือ อะไร ?

ธรรม คือ พฤติกรรมที่รักษาคนให้อยู่ตามปกติของคน

พฤติกรรมใดที่รักษาคนให้อยู่ตามปกติของคนได้

พฤติกรรมนั้นเรียกว่าธรรม

อะไรเล่ารักษาคนให้อยู่ตามปกติของคนได้ ก็มี ๓
ประการด้วยกัน คือ

๑. หน้าที่

๒. ความดี

๓. ความจริง

ทั้ง ๓ ประการนี้ เรียกว่า ธรรม

เพราะเหตุอะไร จึงเรียกว่าธรรม

เพราะถ้าใครทำมันจะรักษาคนนั้นให้อยู่ในความปกติ

ไม่มีปัญหา ไม่มีความผิดปกติพลั้งพลาดประการใด

ประการหนึ่ง

การปฏิบัติธรรม จึงได้แก่งาน ๓ อย่าง

๑. ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่

๒. ยึดถือความดี

๓. เคารพความจริง

นี่คือปฏิบัติธรรม

พี่น้องทั้งหลาย อยากปฏิบัติธรรมไหม

ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ ก็เรียกว่า ปฏิบัติธรรม

ยึดถือความดีก็เรียกว่า ปฏิบัติธรรม

เคารพความจริง ก็เรียกว่า ปฏิบัติธรรม
 อาตมาอยากให้พี่น้องทั้งหลายได้เข้าใจว่า เรื่องธรรม
 เป็นเรื่องของระบบชีวิต

ชีวิตคนมีระบบเป็นคน

๑. เพราะได้ปฏิบัติหน้าที่

๒. เพราะยึดถือความดี

๓. เพราะเคารพความจริง

แล้วจะไม่มีปัญหาอะไรเลย ทั้งส่วนตัวทั้งส่วนครอบครัว
 ทั้งหมดนี้

เอาที่บ้านเรามาเป็นตัวอย่างก็ได้ ขอประทานโทษ
 ระหว่างสามปีภรรยาตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ของตนแล้วปัญหาไม่มี
 เลย

ปัญหาที่เกิดขึ้นย่อมมาเพราะใครคนใดคนหนึ่งละเลย
 ต่อหน้าที่

ปัจจุบันนี้ มีโรคร้ายแรงชนิดหนึ่งคือ โรคเบื่อ ได้แก่

เบื่อบ้าน

เบื่อโรงเรียน

เบื้อที่ทำงาน

เบื้อวัด

โรคอันตรายมาก เพราะถ้าใครเป็นเข้าแล้วมันลามไป
ถึงคนที่อยู่ในครอบครัวเดียวกัน ในวัดเดียวกัน ในโรงเรียน
เดียวกัน ในที่ทำงานเดียวกันได้ง่าย

อาตมารู้สึกว่าโรคเบื้อนี้รุนแรงกว่าโรคมะเร็ง มะเร็ง
นั้นใครเป็นรักษาไม่หายก็ตายคนเดียว คนอื่นไม่เกี่ยว ใคร
เป็นก็ตายคนเดียว

อาตมาเคยเป็นโรคมะเร็ง ผ่าตัดใหญ่ถึง ๔ ครั้ง
ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๑๓ กับ พ.ศ. ๒๕๑๔ ยังไม่ตาย ถ้าสมมติ
ว่าจะตายก็คงตายคนเดียว คนอื่นเขาไม่มาตายด้วย เพราะ
เขาไม่ได้เป็น

โปรดอย่าข้ามอันตรายที่สำคัญของสังคมไป คือ โรค-
เบื้อ ทำไมจึงเบื้อบ้าน เพราะรำคาญคนที่อยู่บ้านเดียวกัน
ไม่ได้ปฏิบัติหน้าที่ของตัวเอง

ลูกก็เบื้อพ่อแม่ สิ่งที่ลูกอยากได้ก็มี ๒ อย่าง คือ

๑. ความรัก

๒. ความเห็นใจ

พ่อแม่ก็ไม่ค่อยจะให้ ให้แต่กำหยาบคาย คำคำว่า
เอาแต่โทษ ทำการลงโทษต่าง ๆ นานา แล้วโรคเบื่อบ้านจะ
ไม่เกิดได้อย่างไร

อาตมาค้นพบอย่างนี้ ก็เพราะอาตมาบริหารโรงเรียน
อยู่ ชิงบนกมน์นักเรียน ๒,๖๐๐ คน มีครู ๑๑๖ คน เฉพาะ
ชั้นมัธยมเท่านั้น

เด็กทำไมเบื่อโรงเรียน มันรำคาญครู พระทำไมเบื่อ
วัด เกลียดพระในวัด เบื่อหน่ายรำคาญพระในวัด

คนทำงานทำไมเบื่อกทำงาน มันเบื่อเพื่อนร่วมงาน
มันทำไมรำคาญ ก็เพราะทำไอ้สิ่งที่ไม่น่าจะทำ สิ่งที่จะทำ
คือ หน้าที่ ไม่ทำ

คำว่า “หน้าที่” หมายถึงสิ่งที่จำเป็นต้องทำ ไม่ทำ
แล้วมันเสียหาย

อะไรที่เราจำเป็นต้องทำ ไม่ทำแล้วมันเสียหาย สิ่งนั้น
คือ หน้าที่

อะไรที่เราสมควรทำ เราไม่ทำแล้วไม่เหมาะสม สิ่ง
นั้นเป็นหน้าที่

ท่านพี่น้องผู้เจริญทั้งหลาย ไม่มีความดีใด ของคน
ในสังคมนี้จะประเสริฐเท่าความรับผิดชอบต่อหน้าที่

ความรับผิดชอบต่อหน้าที่เป็นความดีขั้นสุดยอด เป็น
สิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำชีวิตของคน คนเราชอบสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพราะ
ให้สำเร็จประโยชน์ตามที่ตนต้องการ

สิ่งใดให้สำเร็จประโยชน์ตามที่ตนต้องการได้ สิ่งนั้น
เรียกว่า สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เจ้าพ่อเจ้าแม่ต่าง ๆ นานา ลพบุรีของ
อาตมาก็มี ศักดิ์สิทธิ์จริง ศักดิ์สิทธิ์มาก คนเขวากันอย่างนั้น
คือ เจ้าพ่อศาลพระกาฬ ญาตีโยมพี่น้องเกือบทุกท่านคงรู้จัก
ใครไปผ่านที่นั่น ต้องให้ความเคารพทั้งนั้น แม้ใครนั่งรถไฟ
ไปผ่านหน้าศาลพระกาฬก็ต้องไหว้ แตะวงเวียนที่นั่นเอง
มีอุบัติเหตุจากรถมากที่สุดกว่าที่อื่น รถชนกันบ้าง รถเบียด
กันบ้าง รถชนรถ รถชนคน อะไรต่าง ๆ นานา อยู่ตลอดเวลา

อาตมาเคยนึกว่าเจ้าพ่อเราท่านไปไหนปล่อยให้ลูกข้าง
ทำให้รถชนกันได้ หรือเจ้าพ่อไปทัศนจรเสีย หรือเจ้าพ่อ
จำวัดลืมลูกข้าง ทำให้เกิดความวุ่นวายขึ้นได้

แต่สิ่งศักดิ์สิทธิ์จริง ๆ นั้น คือ หน้าที่ของตน ไม่มี
อะไรจะศักดิ์สิทธิ์เท่าหน้าที่ของตน แม้จะติดขัดในตอนต้น
แต่จะปลอดโปร่งในตอนปลาย

หน้าที่สำคัญที่สุด คือ หน้าที่ของผู้ใหญ่ เพราะเหตุ
 ว่าเป็นผู้สร้างเด็ก ๆ เหมือนต้นไม้เล็ก ๆ ปลุกที่ไหนก็ขึ้นที่นั่น
 ปลุกในกระถางก็ขึ้นในกระถาง ปลุกที่ดินก็ขึ้นที่ดิน ปลุกห่าง
 ก็ขึ้นห่าง ปลุกลึกก็ขึ้นลึก ปลุกตรงก็ขึ้นตรง

ต้นไม้เล็ก ๆ จะขึ้นแบบไหน ขึ้นที่ใด อยู่ที่คนปลุก
 นั่นเอง

เด็กของเราเหมือนต้นไม้เล็ก เพราะฉะนั้น ที่เขาว่า
 เด็กคือทรัพยากรธรรมชาติ ก็ถูกอยู่ดอก แต่ว่าทรัพยากรที่
 จะสร้างทรัพยากรคือเด็กนั้น คือ สมรรถภาพหรือคุณภาพของ
 ผู้ใหญ่เรา นั่นเอง

เด็กทำอะไร เพราะผู้ใหญ่ทำอย่างนั้น เด็กพูด
 อย่างไร เพราะผู้ใหญ่พูดอย่างนั้น เด็กนิยมอย่างไร เพราะ
 ผู้ใหญ่ นิยมอย่างนั้น

อาตมาว่าทุกวันนี้เด็กของเราไม่ค่อยได้ตัวอย่างในทาง
 สร้างสรรค์ ได้ยินแต่เสียงร่ำพันให้เกิดการสร้างสรรค์ แต่
 ไม่ได้เห็นการสร้างสรรค์ โดยของจริง เด็กของเราจึงโตผิด
 รูปแบบที่พึงปรารถนา

ความดีอันเป็นแม่บทของชีวิตชั้นประถมได้แก่

๑. สัจจะ

๒. เมตตา

๓. สามัคคี

การปฏิบัติธรรม เหมือนการเรียน เรียนนี้เรียนตามหลักสูตร ซึ่งเริ่มชั้นประถมก่อน เพราะชั้นอนุบาลนั้นอยู่นอกกระบวนเป็นอีกส่วนหนึ่ง เรียนประถมสำเร็จจึงจะเรียนมัธยมได้ ถ้าเรียนประถมไม่สำเร็จจะเรียนมัธยมไม่ได้ เรียนมัธยมสำเร็จจึงจะเรียนชั้นอุดมได้

ชีวิตคนก็เช่นนั้นเหมือนกัน จะสร้างได้ต้องสร้างระดับประถม คือระดับพื้นฐานก่อน

คุณธรรมเป็นเครื่องสร้างชีวิตระดับพื้นฐานก็ได้แก่ สัจจะ เมตตา และสามัคคี

เป็นมนุษย์อย่างต่ำก็เราอยู่กันได้แบบมนุษย์ คือรวมกันเป็นครอบครัว เป็นหมู่คณะ พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันได้ ด้วยสัจจะ เมตตา และสามัคคี

ถ้าไม่เช่นนั้น จะไม่สามารถอยู่ด้วยกันได้

ประการที่ ๑ สัจจะ ได้แก่ความจริงใจ ซื่อตรง
ตรงไปตรงมา ไม่มีปัญหาอะไรเลย อยู่ด้วยความจริง มีปัญหา
ไม่ได้ อยู่ด้วยกันด้วยความซื่อตรง มีปัญหาไม่ได้

ปัญหาที่^{๑๒๕}มีขึ้น เพราะไม่ซื่อตรง ไม่ตรงไปตรงมา
ไม่มีความจริงใจในระหว่างกันและกัน

คนเราในปัจจุบันมีรสนิยมผิดจากพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนานี้^๕นิยมว่า คนดีกว่าทรัพย์ แม้แต่
ศีล ๕ ^๕ตั้งก่อนแต่พระพุทธศาสนา และพระพุทธศาสนารับมา
ดีกว่ากันด้วยเรื่อง ปาณาติบาต เป็นอันดับแรก แล้วถึงจะเรื่อง
อื่นเป็นอันดับต่อไป

ชีวิตเราอยู่กับคนมีคนอยู่ได้ มีทรัพย์ไม่มีคนอยู่ไม่ได้
มีคนไม่มีทรัพย์พออยู่ได้

ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ได้คนได้ยาก ได้ทรัพย์ได้น้อย
เสียคนก็เสียมาก เสียทรัพย์เสียน้อย

เพราะคนมันงอกได้ มันขยายได้ เสียทรัพย์มันงอก
ไม่ได้ มันเพิ่มไม่ได้

ยกตัวอย่างง่าย ๆ พี่น้องคนใดคนหนึ่งลองไปได้พวกที่
จังหวัดลพบุรีสักหนึ่งคน เอาหนึ่งคนเท่านั้น ไม่กี่วัน ไม่กี่
เดือน ได้อีกหลายสิบคน มันงอกได้

ถ้าเกิดไปทะเลาะกับเพื่อนข้าง ๆ บ้านเข้าสักคนหนึ่ง
คนอื่นไม่ได้ทะเลาะจะทะเลาะหมดทั้งบ้านภายในวันนั้น หรือ
ภายในสัปดาห์นั่นเอง

เพราะฉะนั้น ได้คนได้มาก เสียคนเสียมาก ได้เงิน
๑๐ บาท มันจะเพิ่มเป็น ๒๐ บาท ไม่ได้ เสียไป ๑๐ บาท
มันจะเพิ่มเป็น ๒๐ บาท ไม่ได้ เสียเท่าไรมันก็เสียเท่านั้น
ได้เท่าไรมันก็ได้เท่านั้น

เพราะฉะนั้น จงรู้ไว้เถิดว่าเราอยู่กับคน ไม่ได้อยู่กับ
ทรัพย์สินสมบัติ แต่ก่อนมาสมัยอาตมายังเป็นเด็ก ๆ เดียว
อาตมาอายุ ๔๔ ปี สมัยเมื่ออาตมาเป็นเด็ก ๆ นั้น มองไป
ที่ไหนก็มีแต่ความขมขื่นแค้นใจ มีแต่อริยาศย์ไมตรี เดิน
ทางไกลเจอคนเข้าสักคนหนึ่งเราก็นายใจว่าจะได้มีเพื่อนคุย
เดินทางด้วยกัน

เดี๋ยวนี้เดินทางไกลไม่พบใครเลยสบายใจ ถ้าพบคนก็
อาจไม่แน่ว่าอะไรมันจะเกิดขึ้นในโอกาสต่อไป

นี้สภาพสังคมของเราเกิดจากทรัพย์สินนิยม มันทำให้
สภาพสังคมชอกช้ำ

ยิ่งบรรพบุรุษของเราทำนอบรรมมาด้วยลักษณะทั้งดงาม
แจ่มใส แต่กลับกลายมาเป็นสภาพที่ชอกช้ำระกำใจ เพราะ
ค่านิยมของเราพลาดไปนั่นเอง

ประการที่ ๒ เมตตา ปราณนาติดต่อกัน

ท่านพี่น้องทั้งหลาย เรากับเขา เขากับเรา ไม่มีเรา
เขาก็ไม่มี ไม่มีเขา เราก็มไม่มี เราว่าเรา นั้นสมมติ เราจะใช้
แต่เราสมมติ ไม่ยอมรับเขาสมมติ ก็เป็นการเป็นคนเอารัด
เอาเปรียบสังคมมากจนเกินไป

ขอโทษเรากับเขาเหมือนเท่า ๒ ข้างในร่างกาย เท่า
เราต้องใช้ด้วยกันใช่หรือไม่ เท่าเขาจะเดินได้ก็เพราะเท่า
ซ้าย มันยอมเดินด้วย เท่าซ้ายก็เช่นกัน เท่าเขาจะวิ่งได้ก็
เพราะเท่าซ้ายมันยอมวิ่งด้วย มีเท่าข้างเดียวเดินได้ไหม วิ่ง
ได้ไหม ทำไม่ได้

เพราะฉะนั้น เราจะสบายต้องเขาสบายด้วย เรา
ลำบาก เขาลำบากแน่ เราจะเจริญต้องเขาเจริญด้วย

ความยอมรับนับถือกันในคุณค่าและความสำคัญของ
กันและกัน จะทำให้เราอยู่กับเขาสบาย เขากับเราสบาย

อะไรไม่สำคัญภายในสังคมนี้เท่าการช่วยเหลือกัน

อาตมาได้รับฟังกระแสพระราชดำรัสของพระบาทสม-
เด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ทรงพระราชทานแก่พระบรมวงศานุวงศ์
เมื่อเย็นต้นเดือนธันวาคม ที่แล้วมา ถ้าจะอัญเชิญมาก็จะไม่
ทำความเสียหายอะไรนัก หลายท่าน หรือทุกท่านคงจะทราบ
กันว่าใกล้วันที่ ๕ ธันวาคม อันเป็นวันมหามงคลของชาติ
ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงมีพระชนมายุครบ ๖๐
พรรษา พระบรมวงศานุวงศ์ประมาณ ๑,๘๐๐ พระองค์
เข้าเฝ้าถวายพระพรชัยมงคล พระองค์ตรัสขอบพระทัย
พระบรมวงศานุวงศ์แล้วรับสั่งว่าราชวงศ์จักรีของเราอยู่มาได้
๒๐๐ กว่าปี เพราะพวกเรานับถือกัน เพราะฉะนั้น จะอยู่
ไปได้อีกนานก็เพราะพวกเรานับถือกัน

อาตมาเลยกำหนดให้พระราชดำรัสนี้ เป็นตำราในการ
ครองเรือน ส่วนสำคัญอีกส่วนหนึ่งอยู่ด้วยกันสบายมั่นคงยัง
ยืนได้เพราะความนับถือกัน

นับถือในความสำคัญของคนและกันไม่ทำอะไรกัน ให้
เกียติกัน ไม่นับถือในความสำคัญของคนและกันแล้ว เรา
ไม่สามารถที่จะอยู่ร่วมกันให้มันคงยั่งยืนได้เป็นอนาคต

ประการที่ ๓ สามัคคี ความปรองดองกัน อยากจะ
เล่าว่าสมเด็จพระอู่ชูฉะฉายของอาตมาท่านแปล ความสามัคคี
ว่า มีจิตอันเลิศเสมอกัน คือ สมเด็จพระวันรัตเขมจารี-
มหาเถระ พระอู่ชูฉะฉายของอาตมา และพระอู่ชูฉะฉายของ
เจ้าคุณธรรม และอนุศาสนาจารย์ผู้ใหญ่หลายท่านที่ประชุมกัน

อาตมาไปอยู่หัวเมืองแล้ว วันหนึ่งเข้ามากรุงเทพฯ
แวะไปกราบนมัสการท่าน ท่านถามว่า แกมีเรื่องอะไรจะถาม
ก็ถามมาได้

อาตมาก็กราบเรียนถามว่า ความสามัคคีที่เราแปลว่า
ความพร้อมเพียงกันนั้น มันมาอย่างไรกันแน่ อะไรมัน
พร้อมเพียงกันแน่

ท่านก็เลยตั้งวิเคราะห์ ให้เลยว่า มาจาก “สม” ที่
แปลว่า เสมอกัน “อคค” ที่แปลว่า จิตอันเลิศ อี บัจจย
ที่แปลว่า มี สามัคคี จึงแปลว่า มีจิตอันเลิศเท่าเทียมกัน

จิตอันเลศนั้น ท่านประสงค์ถึงจิตที่คิดถึงประโยชน์
ส่วนรวม ใครคิดถึงประโยชน์ส่วนรวมคนนั้นจิตสูง ใคร
คิดถึงประโยชน์ส่วนตัว คนนั้นจิตทราม

เพราะฉะนั้น ความสามัคคีจึงเป็นคุณธรรมจำเป็น
ท่านพี่น้องทั้งหลายสามัคคีกันได้ไม่มีปัญหา อะไรก็ตาม
สามัคคีกันไม่ได้ มีปัญหาตลอดเวลา จะเป็นคณะสงฆ์ จะ
เป็นทางประชาชน จะเป็นทางราชการ จะเป็นทางคณะรัฐบาล
หรือจะเป็นกระทรวง ทบวง กรมใด ๆ ก็ตาม สามัคคีกัน
ไม่ได้ มีปัญหาแน่ ถ้าสามัคคีกันได้ไม่มีปัญหาแน่ สมเด็จพระ
มหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส พระบิดาแห่ง
คณะสงฆ์ไทย ท่านทรงวัดความสามารถของผู้ปกครองตรง
ที่สามารถรักษาความสามัคคีได้ ผู้ปกครองคนใดรักษาความ
สามัคคีในหมู่คณะได้ ผู้ปกครองคนนั้น มีความสามารถใน
หน้าที่แม้จะโง่เง่าเท่าตื้นประการใดก็ตาม

ถ้าผู้ปกครองคนใดไม่สามารถจะรักษาความสามัคคีใน
หมู่คณะได้ จะเก่งวิเศษวิโสอย่างไรก็ตาม ไม่มีความสามารถ
ในการปกครอง เป็นเรื่องที่น่าคิด

ทำอย่างไรจึงจะสามัคคีกันได้ ธรรมในพระพุทธ-
ศาสนาก็มีมากมาย หนึ่ง ๕ สอง ๕ สาม ๕ หลายก็งทราบ

เพราะฉะนั้น ๕ อาตมาขออัญเชิญ ๕ ข้อปฏิบัติเพื่อความ
สามัคคีในวงการศึกษาที่เราานิยมใช้กันมาเสนอ บางทีอาจได้
ประโยชน์

จะสามัคคีกันได้ เพราะเหตุ ๓ ประการ คือ

๑. อย่าใช้ความรุนแรงต่อกัน มีอะไรค่อย ๆ พูด
กัน ประเดี๋ยวก็เรียบร้อย ถ้ามีอะไรใช้ความรุนแรงต่อกัน
ทางคำพูดก็ตาม ทางกิริยาท่าทางก็ตาม เหมือนเอน้ำมันไป
ลัดไฟ แทนที่จะระงับกลับกระพือมากมายไป

๒. อย่านิยมความขัดแย้งกัน ๕ จงถือว่า ๕ ความ
ขัดแย้งนั้นเป็นอุปมงคล ๕ ทำลายทั้งตนทั้งคนอื่น ๕ คนอาจจะ
ขัดแย้งกันได้ เพราะเราก็ได้ยินกันเสมอว่า นานาจิตตัง
จิตใจมันต่างกัน แต่อย่าเอาความขัดแย้งนั้นมาใช้ปฏิบัติต่อ
กัน ในทุกขณะ ขอให้เหมือนเรานั่งรับประทานอาหารโต๊ะ
เดียวกัน ๕ ๘ คน ๑๐ คน' ก็ตาม ๕ ทุกคนชอบรสอาหารไม่
เหมือนกัน ๕ บางคนชอบรสเปรี้ยว ๕ บางคนชอบรสเค็ม ๕ บาง

คนชอบรสจืด แต่เรากลับประทานกันได้ เพราะมันปากใคร
ปากมัน ไม่ได้ยืมปากใครมารับประทาน คนชอบมันก็ปาก
ของเขา คนชอบเปรี้ยวก็ปากของเขา คนชอบหวานก็ปาก
ของเขา ไม่ใช่จะไปทำอะไรกัน เรากลับประทานกันได้ ก็
เรากินอย่างเขากินทุกอย่างแล้ว ทำไมต้องเอาความคิดที่ไม่
เหมือนกันออกมาแสดงต่อกัน มันไม่เกิดประโยชน์อะไรมีแต่
สร้างปัญหา

๓. ประการที่ ๓ อย่าเอาแพ้เอาชนะกัน คนไทย
เราทุกวันนี้ชอบจริง ๆ เรื่อง เอาชนะกัน บ้านเมืองจึงเป็น
อยู่อย่างนี้ มีความสงบไม่พอตามที่เราต้องการ พระพุทธเจ้า
สอนเราให้สงบมันจะสงบอย่างไร ถ้ายังนิยมเรื่องแพ้เรื่องชนะ
กันอยู่ตลอดเวลา ชนะเขาได้ประโยชน์อะไร ไม่เห็น
มีประโยชน์อะไร มีแต่รอเวลาที่จะแพ้เขา ถ้าไม่อยากแพ้เขา
ทำอย่างไร อย่าไปชนะเขา ถ้าไม่ชนะเขาก็ไม่มีทางที่จะ
แพ้เขา

พระพุทธเจ้ารับสั่งไว้ว่า ชยิ เวริ ปสวติ ชนะเขาก็
พบแต่เวร คือ คอยระแวงที่จะแพ้เขา “ทุกขิ เสติ ปรา-

ชิต” แพ้เขาก็นอนซำใจ “อุปสนฺโต สุขํ เสติ หิตวา-
ชยปราชย์” เลิกแพ้เลิกชนะ สงบดีสบายดี

นี่คือ ที่มาแห่งความสามัคคี ถ้าเราตั้งวันสำคัญของเรา ประจำบ้าน ประจำวัด ประจำโรงเรียน ประจำสถานที่ ประจำสมาคม สักวันหนึ่ง อาจมาว่าจะดีย่างยิ่ง เมืองไทยเรามีวันสำคัญหลายวัน วันชาติ วันลูกเสือ วันอะไรต่าง ๆ นานา พรุ่งนี้วันวิสาขบูชา

วันหนึ่งซึ่งอาจมาคิดว่าน่าจะช่วยกันตั้งคือ “วันเมตตา” หมายความว่าอะไร

“วันเมตตา” วันที่เรารักกันในบ้านของเรา วันไหนก็ได้ วันเสาร์ วันอาทิตย์ วันจันทร์ วันอังคาร วันไหนก็ได้ เดือนละวันก็ได้ ปีละวันก็ได้ เอาเดือนละหนึ่งวันก็ได้

ท่านผู้เป็นประมุขภายในบ้าน ภายในครอบครัว ในสถานที่ทำงาน ในโรงเรียน หรือที่ไหนก็ตาม กำหนดกันว่าเราจะกำหนดวันไหนสักวันหนึ่งให้เป็น “วันเมตตา”

พอถึงตอนเช้าวันกำหนดเราก็ประกาศว่า วัน^{๕๗}นี้เป็น
วันเมตตาของเราละ เราจะ^{๕๘}ยิ้มแย้มแจ่มใสเข้าหากันนะ เรา
จะรักกันไม่มองในแง่ความเลวทรามของกันและกัน วัน^{๕๙}นั้น
ผ่านไป อาตมาว่าจะ^{๖๐}ทิ้งความขื่นใจไว้ให้เราเกิดความแจ่มใส
เป็นเหตุที่จะให้เกิดวันเมตตา^{๖๑}ขึ้นอีกได้เป็นแน่

อาตมาได้เคยเสนอไว้ในการปฏิบัติงานพระธรรมทูต
หลายปีมาแล้ว มีอำเภอ^{๖๒}อำเภอหนึ่งที่ยอมปฏิบัติตามคือ อำเภอ
วิหารแดงของจังหวัดสระบุรี ท่านนายอำเภอ ท่านรองทศ
สอบดู ปี^{๖๓}ที่อาตมาไปเสนอแนะเสร็จแล้ว ท่านก็มีหนังสือไป
แจ้งว่าจริง ๆ อย่างที่หลวงพ่อบอกไว้ทีเดียว วันเมตตา^{๖๔}นั้นมันสบาย
ใจจริง ๆ ไม่มีปัญหาอะไรเลย ได้ความเข้าใจกันหลาย ๆ ด้าน

รุ่ง^{๖๕}นอกกับหนึ่ง ท่านก็ทำอีกครั้งหนึ่ง และปี^{๖๖}ที่ ๓
ท่านก็ย้ายจากอำเภอวิหารแดงไปอยู่อำเภอไทรน้อย^{๖๗}ท่าน
ย้ายวันเมตตาไปด้วยหรือเปล่าอาตมาก็ไม่ทราบ

วันเมตตาของอำเภอวิหารแดงก็เลิกล้มไป

พระพุทธเจ้าทรงสอนเราให้อยู่กันโดยเมตตา ใช้อ้อ
ไม่ เพราะเมตตารักษาคนรักษาหมู่คณะ รักษาสิ่งทั้งหลาย
ให้มั่นคงยั่งยืนได้ชั่วนิรันดร์

ท่านพุทธบริษัทผู้เจริญทุกท่าน อาตมาได้บรรยาย
ธรรม เรื่อง “ความจำเป็นที่ต้องปฏิบัติธรรม” โดยอาศัยพระ
ราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มาพอสมควร
แก่เวลาประมาณ ๑ ชั่วโมง เห็นว่าพอสมควรแล้ว จึงขอ
ยุติไว้

ขอคุณพระรัตนตรัย พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์
จงคุ้มครองท่านทั้งหลายให้อยู่อย่างสะดวกสบาย ไร้ปัญหา
จากการปฏิบัติธรรม โดยเฉพาะ สัจจะ เมตตา สามัคคี
โดยทั่วกันทุกท่านเทอญ.

เลี้ยงลูกให้โต ปลุกโพธิ์ให้โต

งานพัฒนาด้านต่าง ๆ ก็ดี งานธรรมดาก็ดี จะสามารถดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย มีผลสัมปรารภนา ต้องอาศัยมีแผน คือ โครงการที่ดีมีความเหมาะสมและถูกต้อง

ถ้าไม่เช่นนั้นอาจดำเนินไปไม่ได้ หรือไม่ให้ผลตามที่ปรารถนา ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปจนใด

งานพัฒนาชีวิต หรืองานบริหารชีวิต ก็นั้น

โดยเฉพาะ งานพัฒนาชีวิตด้านคุณธรรม จำต้องอาศัยแผนที่ถูกต้อง แน่นอนที่สุด

เพราะฉะนั้น จึงมีคำพูดหรือข้อความที่ท่านโบราณจารย์ได้กำหนดขึ้นไว้ ด้วยความมุ่งหมายให้เป็น “ปณิธานเพื่อชีวิต” หรือเป็น “แผนพัฒนาชีวิตด้านคุณธรรม” สำหรับเป็นแนวทางแห่งการสร้างสรรค์ในลักษณะเป็น “คติชีวิต” อยู่มากมาย

แม้คำว่า “เลี้ยงลูกให้โต ปลูกโพธิ์ให้ร่มใบ” ก็เป็นคำประเภทนัย คือเป็น “คำปณิธานเพื่อชีวิต” หรือเป็น “แผนพัฒนาชีวิตด้านคุณธรรม” ที่มีหลักการครบระยะชีวิตของคน

ใช้เป็นเครื่องเตือนสำนึกของคนในประการที่ว่า

๑. เมื่อเป็นผู้ใหญ่ ก็ต้องปฏิบัติตนให้มีความเป็นผู้ใหญ่ที่มีความหมาย คือสามารถเลี้ยงผู้น้อยในวิสัยให้เติบโตจนเลี้ยงตัวเขาได้

๒. ถ้าเป็นผู้น้อย ก็ต้องปฏิบัติตนต่อผู้ใหญ่ ให้ท่านเกิดความเมตตาปรานีห่วงใยจนทำตัวของท่านให้เป็นที่พักพิงพาอาศัยได้

ในทำนองเดียวกับบุคคลที่หาได้ยาก ๒ คือ

๑. บุพการี

๒. กตัญญูกตเวที

ซึ่งเป็น “คุณธรรม เพื่อชีวิตที่สมบูรณ์” ฉะนั้น

พ่อแม่ ปู่ย่าตายาย พี่บ้าน้าอา ครูอาจารย์ ผู้ปกครอง และผู้ใหญ่ทั้งหลาย ต้อง “นึกเป็นประจำ” ว่า “ตำแหน่ง

ภาวะของตน” คือการขบเลี้ยง อบรม สั่งสอน ควบคุม ดูแล ลูกหลาน ศิษย์ และเด็กเล็กของตนให้เจริญเติบโตจนสามารถเลี้ยงตัวเองได้ โดย

๑. มีสติปัญญา รู้จักทำมาหากินตามฐานะ
๒. มีหลักฐานสมบูรณ์
๓. สามารถรับภารกิจของครอบครัว วงศ์ตระกูลต่อไปได้
๔. มีลักษณะเป็นอภิชาตบุตร
๕. รู้จักสร้างสรรค์ ปรับปรุง แก้ไขสิ่งทั้งหลายได้ตามสมควรแก่กาลเทศะ

ระวังอย่าให้เด็กของตนเติบโตเหมือนต้นตาล

พฤติกรรมของเด็กมาจากพฤติกรรมของผู้ใหญ่ ทั้งทางดีและทางไม่ดี ทั้งทางถูกและทางผิด

สิ่งสำคัญที่สุดที่เด็กต้องการจากผู้ใหญ่ คือ

๑. ความรัก

๒. ความเข้าใจ

ซึ่งจะทำให้เกิดความรักอบอุ่น

ผู้ใหญ่ที่ดี ย่อมเข้าใจว่า เด็กที่ำผิดเป็นคนที่น่าสง-
สาร ไม่ใช่เด็กที่น่าโกรธ น่าเกลียดประการใด

บางทีผู้ใหญ่เองก็อาจมีส่วนสำคัญในการที่เป็นต้นเหตุ
ให้เด็กต้องทำเช่นนั้น

สิ่งที่ผู้ใหญ่จะต้องระวังเป็นอย่างยิ่ง ก็คือ

อย่าให้เด็กเกิดความเบื่อหน่าย เบื่อโรงเรียน เบื่อที่
ทำงาน ได้เป็นอันขาด เพราะ

ความเบื่อหน่าย เบื่อโรงเรียน เบื่อที่ทำงาน เป็นเหมือน
“โรคอันตรายของชีวิต” และเป็น “โรคมะเร็งของสังคม”

ถ้าเด็กรักบ้าน ติดโรงเรียน ติดที่ทำงานได้ ก็จะ
เป็นทางแห่งความเจริญงอกงามในชีวิตที่ประเสริฐของเขา

ความเบื่อหน่าย เบื่อโรงเรียน เบื่อที่ทำงานของเด็ก
มักเกิดเพราะผู้ใหญ่

ความรักบ้าน ติดโรงเรียน ติดที่ทำงานของเด็ก ก็
มักเกิดเพราะผู้ใหญ่

ตรงนี้ผู้ใหญ่โปรดคิดให้มาก

เด็กซึ่งเป็นความหวังที่สำคัญที่สุดของผู้ใหญ่ ของ
วงศ์ตระกูล และของชาติบ้านเมืองนั้น จะสนองความหวังได้
หรือไม่ ก็เพราะผู้ใหญ่เป็นสำคัญ

นี่คือ ความหมายของคำว่า “เลี้ยงลูกให้โต”

ส่วนคำว่า “ปลูกโพธิ์ให้ร่มใบ” หมายความว่า “ผู้-
น้อยพึงปฏิบัติต่อผู้ใหญ่ให้ท่านเกิดเมตตาปรานีแก่ตนให้ได้”

ผู้ใหญ่ที่มีความเป็นผู้ใหญ่ย่อมมีคุณค่าต่อคนทั้งหลาย
เหมือนต้นไม้ใหญ่

ต้นไม้ใหญ่ ให้เกิดความร่มรื่น ความอบอุ่น ความ
สง่างาม ทั้งแก่คนและแก่สถานที่ทั้งหลายได้

ทั้งวัด ทั้งบ้าน ทั้งที่ทั่วๆ ไป ถ้ามีต้นไม้ใหญ่
ย่อมมีความร่มรื่น มีความอบอุ่น และมีความสง่างาม

ถ้าขาดต้นไม้ใหญ่ ย่อมอ้างว้าง แห้งแล้ง จืด

คนและหมู่คณะที่มีผู้ใหญ่และขาดผู้ใหญ่ก็เป็น ฉะนั้น

ต้นไม้ใหญ่ที่สำคัญ ก็คือต้นโพธิ์ เพราะต้นโพธิ์เป็น

ไม้ที่ใหญ่กว่าไม้อื่น และมีความสง่างามมากกว่า

ต้นไม้ทั้งหลาย

ต้นโพธิ์จะสามารถให้เกิดความร่มรื่น ความสง่างาม
ได้ ต้องมีใบ

ต้นโพธิ์ที่ไร้ใบ จะไม่สามารถให้เกิดความร่มรื่น ความ
สง่างามได้ จะให้ได้ก็แต่ความอึดอัด หรือความไม่เป็นที่น่า
ปรารถนา

ต้นโพธิ์ จะมีใบดี ก็เพราะได้รับการบำรุงรักษาด้วย
ความเอาใจใส่จากคนที่อาศัย ถ้าปล่อยไว้ตามเรื่องของมัน
มันอาจจะไม่มีใบเลยก็ได้

เรื่องของผู้ใหญ่ก็เหมือนกัน

ผู้ใหญ่ที่สำคัญก็คือ พ่อแม่ ทุ่มความเป็นพ่อแม่ เพราะ
เป็นพระเจดีย์ประจำตัวลูก เป็นพระเจดีย์ประจำบ้าน ประจำ
ครอบครัว “ในทางเป็นผู้สร้างความศุขชอบ” ได้แก่ลูกและ
คนของลูกได้

แม้ลูกจะเติบโตแล้ว พ่อแม่ก็ยังอยู่ในฐานะ

๑. เป็นผู้ให้ความอบอุ่น
๒. เป็นผู้รักษาแนวความคิด
๓. เป็นผู้คุ้มครองให้ความปลอดภัย

๔. เป็นผู้ให้ความสง่างาม

๕. เป็นที่รวมความสามัคคี

ของลูกทั้งหลาย

นึกถึงท่านเมื่อใด ได้เข้าใกล้ท่าน เมื่อได้ปฏิบัติบำรง
ท่านเมื่อใด ก็จะมีแต่ความภาคภูมิใจเมื่อนั้น

หมดท่านไป ก็เป็นความสูญเสียที่ยิ่งใหญ่ให้เกิดความ
ว้าเหว่ เปล่าเปลี่ยวตลอดเวลา

พ่อแม่ จะเกิดกำลัง เมตตาปราณี ความห่วงใยลูกได้
เต็มทีก็เพราะลูกทำดี ด้วยการปฏิบัติบำรงท่าน ตามวิธีการ
เหล่านี้

๑. ให้ความสนใจท่าน

๒. ให้ความเคารพท่าน

๓. ให้ความนับถือท่าน

๔. ให้การบูชาท่าน

๕. ให้ความเชื่อฟังท่าน

ถ้าไม่เช่นนั้น ท่านก็จะมีแต่ความหงอยเหงา ว่าเหว
 เลื่อนลอยตลอดเวลา ความเมตตาปราณีลูกที่มีมาแต่เดิม ก็
 ค่อย ๆ จางไป ที่ควรจะมีใหม่ ก็ไม่สามารถจะเกิดขึ้นได้

คนจะดีได้ ต้องเป็นลูกดีก่อน ถ้าเป็นลูกดีไม่ได้
 ชีวิตก็หมดหวังที่จะพบความดีหรือสิ่งดีที่ปรารถนา

พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า

คนที่บำรงมารดาบิดาด้วยดีด้วยความบริสุทธิ์ใจ ด้วย
 ความกตัญญูกตเวทิตะ จะได้รับผลสำคัญ ๒ ประการ คือ

๑. ความปลอดภัย

๒. การได้แนวทางชีวิตที่งดงาม

เหมือนอยู่ใต้ร่มโพธิ์ใบ อยู่ใกล้โพธิ์ใบ ฉะนั้น

ชีวิตที่เลี้ยงคนที่ควรเลี้ยง โดยเฉพาะลูกของตนให้ดี
 และปฏิบัติชอบต่อผู้ใหญ่ โดยเฉพาะพ่อแม่บังเกิดเกล้าให้ดี
 จัดเป็น “ชีวิตที่สมบูรณ์แท้” ได้พบสาระที่พึงประสงค์ทุก
 ประการ

เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า ชุมบุคคลที่หาได้ยาก มี ๒ คือ

๑. บุพการี

๒. กตัญญูกตเวที
ตามที่ได้กล่าวไว้ในตอนต้นนั้น

ขอท่านที่รักชีวิต ประราธนาจะพบสาระแห่งชีวิต โปรดยึด “กตชีวิต” อันนี้ไว้เป็นปณิธานแห่งชีวิตที่แน่นอนเถิด จะเกิดความสุขสำราญแก่ตลอดชีวิตของท่าน

ขอทุกคน

๑. จงเลี้ยงลูกให้โต

๒. จงปลูกโพธิ์ให้มิใบ

โดยทั่วกัน.

ความมั่นคงของชีวิต

คุณลักษณะที่สำคัญประการหนึ่ง ของสิ่งทั้ง
หลายทั้งที่เป็นอาคารสถานที่ ทั้งที่เป็นเครื่องใช้สอย
ทั่วไปก็ดี อันเป็นที่ปรารถนาอย่าง คือ “ความมั่นคง”
เพราะทำให้สิ่งนั้น ๆ อยู่ได้ยั่งยืนด้วย ให้เกิดความ
สะดวกสบาย ปราศจากภัยอันตรายแก่เจ้าของ และ
คนที่อาศัยใช้สอยทั้งปวงด้วย

ความมั่นคงย่อมเกิดเพราะ

๑. สิ่งนั้น ๆ ได้รับการสร้างสรรค์ถูกต้อง
๒. สิ่งนั้น ๆ ได้รับการปฏิบัติรักษาถูกต้องทาง

ชีวิตคนก็ฉนั้น

ความมั่นคง จัดเป็นคุณภาพที่สำคัญที่สุดของชีวิตคน
ทั้งหลาย เพราะ

๑. ทำให้ชีวิตอยู่ได้ยั่งยืนยาวนาน เพราะความคงทน
๒. ทำให้ชีวิตมีความสุขสำราญ ปราศจากภัยอันตราย

๓. ทำให้ชีวิตก่อประโยชน์ได้กว้างขวางทั้งแก่เจ้าของ
ทั้งแก่คนอื่น และแก่ส่วนรวมทั่วไป

ความมั่นคงของชีวิตย่อมเกิดได้ด้วย

๑. การสร้างสรรค์ที่ถูกต้อง

๒. การบริหารที่ถูกต้อง

วิธีสร้างสรรค์ชีวิตคนที่ถูกต้อง ได้แก่ที่เจ้าของ
ดำเนินการ ดังนี้

๑. มีความขยันหมั่นเพียร ในงานหลักของคน ๓
ประการ คือ

ก. การศึกษาเล่าเรียน หาสติปัญญาเพื่อการ
พัฒนาทุกด้าน

ข. การปฏิบัติหน้าที่ เพื่อประสิทธิภาพของ
ตนเอง และการสัมพันธ์กับคนอื่น

ค. การประกอบอาชีพ เพื่อหาของกินของใช้
ตามสมควรแก่ฐานะและอัตภาพสำหรับตนด้วย สำหรับ
หมู่คณะด้วย สำหรับชาติบ้านเมืองด้วย

๒. รุจิกรักษาสิ่งที่ต้องรักษา คือ

ก. รักษาหน้าที่ไม่ให้บกพร่อง

ข. รักษาการงานไม่ให้ค้างค้ำ หรือหมักหมม

ค. รักษาทรัพย์ไม่ให้เป็นอันตรายโดยไม่มีเหตุผล

ง. รักษาตนไม่ให้มีภัยอันตรายโดยใช้ที่

๓. คนทมคุณธรรม คือ สัจจะ เมตตา สามัคคี

เพื่อให้ชีวิตมีพลังอยู่เป็นประจำ

๔. เป็นอยู่ด้วยความสงบ โดยเว้นจากสนิมของ

ชีวิตที่สำคัญ คือ

ก. อบายมุข

ข. หนี้สิน

ค. ความไม่ถูกต้องทั้งหลาย

เพื่อนำไปสู่ความมี “หลักฐานที่สำคัญเบื้องต้น”

๓ ประการ คือ

๑. มีบ้านเป็นที่อยู่ของตนเอง ซึ่งเป็นบ่อเกิดแห่ง

ความหวังที่สำคัญ

๒. มีอาชีพที่สุจริต และแน่นอน ซึ่งเป็นทางชีวิตที่สำคัญในขั้นพื้นฐาน

๓. มีคูครองเป็นทองแผ่นเดียวกัน ซึ่งเป็นพลังชีวิตที่สำคัญในโลกวิสัย และมี ครอบครัวที่สมบูรณ์ คือ

๑. มีมารดาบิดาเป็นเจดีย์ประจำบ้าน

๒. มี ภรรยาสามัคคีเป็นหลักบ้าน

๓. มีลูกที่ดี เป็นความหลัง ระยะไกล

๔. มีการงาน ที่ไม่คั่งค้าง เป็นทางที่ปลอดภัย และราบรื่น

นี่คือ “ระบบในการสร้างชีวิตที่ถูกต้อง” ซึ่งจะนำไปสู่ความมั่นคงของชีวิตได้ ถ้ามีการบริหารที่ถูกทางต่อไป

การบริหารชีวิตที่ถูกทาง พึงปฏิบัติตามขั้นตอน ดังนี้

๑. เริ่มต้นบำเพ็ญ “ความซื่อสัตย์ที่สมบูรณ์” ซึ่งได้แก่

ก. ซอตรงต่อหน้าที่

หน้าที่ คือสิ่งที่จำเป็นต้องทำ ถ้าไม่ทำจะเกิดความเสียหายก็ดี หรือสิ่งที่ควรทำถ้าไม่ทำจะเกิดความไม่เหมาะสม

หน้าที่ เป็นมาตรฐานของชีวิต เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ประจำตัวคน

โปรดระลึกว่า “หน้าที่ของเรา ถ้าเราไม่ทำ ใครจะทำ”

“ทำดีกว่าไม่ทำ”

“จงทำให้ดีที่สุด อย่าสักแต่ว่าทำ”

ข. ให้ความเป็นธรรม คือ “ความเหมาะสม”

แก่คนทั้งหลาย

ความเหมาะสมที่สำคัญที่สุด คือ

ก. การช่วยเหลือกัน

ข. การให้ความนับถือกัน

ค. การให้เกียรติกัน

ง. การให้อภัยกัน

จ. ความรู้จักเด็กรู้จักผู้ใหญ่

ซึ่งเป็น “หัวใจสำคัญของสังคม” เพราะทำให้คนอยู่

ร่วมกันได้ด้วยความสะดวกสบายใจ ในระหว่างกันและกัน

ก. มีความกตัญญูกตเวที

ต่อผู้มีพระคุณ คือ มารดาบิดา ครูอาจารย์ ผู้บังคับบัญชา และผู้ปกครอง ตลอดถึงผู้ที่มีบุญคุณทั่วไป

ต่อสถานที่ที่มีอุปการคุณ คือ บ้านเกิดของตน โรงเรียนของตน วัดของตน

ต่อสถาบันที่มีคุณ คือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

ง. มีความจงรักภักดี

ต่อผู้ใหญ่ สุกภาพ่อนโยน และอ่อนหวานต่อคนทั้งหลาย ซึ่งจะทำให้เข้ากับคนได้ดีทั่ว ๆ ไป

๒. จากนั้นพึง “บำเพ็ญเมตตา” คือมีความปรารถนาดี มีความรักที่บริสุทธิ์ต่อคนทั้งหลาย

เมตตา มีประโยชน์สำคัญ ๓ ประการ คือ

ก. เป็นเครื่องกำจุนคนไม่ให้ล้มจมย่อยยับ ประคับประคองให้อยู่ในสถานภาพที่พึงประสงค์ เพราะเป็นเครื่องป้องกันปัญหาระหว่างตนกับคนอื่นได้

ข. เป็นเครื่องกำจุนสังคม ให้มั่นคงด้วยความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความสามัคคีปรองดองกัน

ก. เป็นเครื่องสร้าง “อำนาจที่บริสุทธิ์” ซึ่งเป็น
 “อำนาจเด็ดขาด” ให้แก่ผู้ที่มีหน้าที่ในการปกครองการบังคับ
 บัญชาคนได้

เรารักเขา เขาก็รักเรา และยอมตามความต้องการ
 ของเรา

อยู่ด้วยกันรักกันดีแน่ แก้ไขความวุ่นวายทั้งหลายได้
 ยิ่งกว่านั้น เรารักเขา ยังสามารถทำลายความโกรธ
 ความเกลียด และความมั่งร้ายที่เขามีต่อเราได้หมดสิ้นไปได้
 ปัจจุบันนี้ คนบางกลุ่มบางประเภทเขามาคิดว่า
 “บุญคุณต้องตอบแทน
 แก่นต้องชำระ”

ซึ่งน่าคิด

ที่ว่า “บุญคุณต้องตอบแทน” นั้นถูกแน่ ดีแท้ ไม่
 ต้องพิจารณา

ส่วนที่ว่า “แก่นต้องชำระ” ผู้เขียนเห็นว่า ควรต้อง
 พิจารณากันก่อน

ความแค้น คือความคับใจ เกิดจากความผิดหวัง
 เพราะคนอื่นบ้าง เกิดจากความรู้สึกว่า คนอื่นละเมิดในตนบ้าง

น่าจะต้องคิดว่า ความผิดหวัง เกิดเพราะความหวัง
 ถ้าหวังมากก็ผิดหวังมาก ความผิดหวัง “จึงเกิดเพราะความ
 หวังของเรา” จะไม่มีใครทำให้เราผิดหวังได้ ถ้าเราไม่หวัง

ที่ตัวเราเอง เรายังผิดหวังอยู่เสมอ ทำไมจะไม่ผิดหวัง
 เพราะคนอื่นได้เล่า จริงหรือไม่โปรดคิด

ถ้าไม่หวังอะไรจากใคร จะสบายที่สุด การชำระคือ
 การทำลายให้หมดสิ้นไป ความแค้นต้องชำระด้วยเมตตา
 จึงจะหาย

ถ้าชำระด้วยการประทุษร้าย จะยิ่งแค้นใหญ่ เพราะ
 การประทุษร้ายเป็นเชื้อแห่งความแค้นที่สำคัญประการหนึ่ง
 ซึ่งผู้ที่เคยชำระแค้นด้วยการประทุษร้ายมาจะทราบถึงพิษร้าย
 ของมันได้ดี

พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า “ชนะเวรด้วยความไม่มีเวร
 สำเร็จแน่” คือ “สามารถทำให้เวรหมดสิ้นไปได้”

๓. **บำเพ็ญกรุณา** คือ ความสงสาร ผู้ที่ตกทุกข์ได้ยาก หรือผู้ที่ยากไร้ ตั้งใจช่วยเหลือทำนองเดียวกับช่วยตัวเอง ซึ่งเป็นการรักษา “เอกลักษณ์ของคนแท้” ไว้เพราะคนแท้ไม่ได้เกิดมาเพื่อช่วยตัวเองเท่านั้น แต่เกิดมาเพื่อช่วยเหลือคนอื่น และช่วยส่วนรวมตามลำดับ

คนที่ช่วยคนอื่น และช่วยส่วนรวมด้วยความบริสุทธิ์ เป็นคนประเสริฐ มีความเป็น “มนุษย์ชน”

๔. **มีความระวังตัวเป็นบໍระจำ** คือ ระวังความคิด ระวังการพูด ระวังความสมดุลงระหว่างการทำกับการพูด โดยพูดเท่าที่ทำได้ ทำตามทีพูดไว้

ระวังมารร้าย ๒ ตัว คือ ความเห็นแก่ตัว กับความเห็นแก่ได้ เพราะมันทำลายคนมามากแล้ว และกำลังจะทำลายอยู่อย่างมากมาย ในปัจจุบันนี้

ระวังตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อย่าให้รับของเสียได้ คือนอนเข้าทุกวัน จงนึกถึงพระพุทธคำรัสที่ว่า “สาธุ สัพพทุก สวโร ระวังทุกก้านคิแน” จะช่วยได้มาก

๕. ประการสุดท้าย ต้องฝึกตนให้เป็นคนมีความอดทนเป็นนิสัย

ในโลกนี้สิ่งที่^{๕๔}เป็นพิษ เป็นภัย เป็นอันตรายต่อเรามี^{๕๕}มาก ทั้งคน ทั้งสัตว์ ทั้งธรรมชาติ ที่เปลี่ยนแปลงไปตามกฎธรรมดา

ถ้าเราอดทนได้ ก็อยู่สบาย ถ้าอดทนไม่ได้ ก็อยู่ลำบาก หรืออยู่ไม่ได้

โดยเฉพาะที่สำคัญยิ่ง ก็คือความหยาบคายจากคนอื่นที่แสดงต่อเรา ด้วยความตั้งใจให้เราเจ็บใจ หรือด้วยนิสัยที่หยาบคายเป็นประจำของเขา ซึ่งจะทำให้เราต้องกระเทือนใจจนกลายเป็นความโกรธได้ เราจะต้องอดทนให้สำเร็จ

ถ้าเราอดทนไม่ได้ ก็จะเป็นผู้พ่ายแพ้ต่อชีวิต จะบริหารอะไรไม่ได้แน่

ความเข้มแข็งของจิตใจวัดได้ด้วยความอดทนต่อความโกรธ

คนต้องสูญเสียโครงการชีวิต เพราะความโกรธ ต้องเสียใจอย่างใหญ่หลวง เพราะความโกรธ มีมาแล้วมากมาย

พระพุทธเจ้าจึงตรัสสอนไว้ว่า

อย่าสนใจความหยาบคายของคนอื่น อย่าสนใจเรื่อง
ของคนอื่นที่ไม่เกี่ยวข้องกับตัวเรา

จงทำตนให้เหมือนช้างทรงของแม่ทัพในสงคราม ซึ่ง
ต้องอดทนต่ออาวุธทุกชนิดได้

ในที่สุด โปรระลึกว่า ชีวิตเรามีคุณค่าต่อตัวเรามาก
เพราะเราต้องช่วยตัวเราด้วยชีวิตเรา

เพราะฉะนั้น เราจึงต้องสร้างชีวิตเราให้ถูกต้อง ต้อง
บริหารชีวิตเราให้ถูกทาง เพื่อความมั่นคงของชีวิตเรา ซึ่ง
จะเป็นเครื่องช่วยตัวเราด้วยดีต่อไป เพราะ

“ตนเท่านั้น เป็นที่พึ่งของตน” ในขั้นมูลฐาน.

บทนำ

เรื่องของวัดมหาธาตุมีตำนานและประวัติอันยืดยาวพอสมควร ในระยะต้นแห่งการก่อสร้างและการบูรณะปฏิสังขรณ์มีความเป็นมาค่อนข้างจะสับสนและขัดแย้งกันอยู่บ้าง แต่ก็พอจะกล่าวความเป็นมาได้พอสังเขปดังนี้

ที่ตั้งของวัดมหาธาตุในปัจจุบันเคยเป็นที่ตั้งของ วัดสลัก ซึ่งเป็นวัดใหญ่และเก่าแก่วัดหนึ่งในสมัยโบราณ แต่ก็ไม่มีหลักฐานระบุชัดว่าสร้างขึ้นแต่สมัยใด พอจะสันนิษฐานได้แน่นอนว่า คงจะสร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี

เมื่อสมเด็จพระบวรราชเจ้าทรงให้สร้างวังหน้าที่ตอนเหนือของวัดสลัก ก็ได้โปรดให้บูรณะปฏิสังขรณ์วัดสลักพร้อมกันไปด้วย เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๖ และได้นำพระอัฐิของสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนกมาบรรจุไว้ในมณฑปของวัดที่ทรงสร้างขึ้นใหม่นี้ และโปรดพระราชทานนามใหม่ว่า **วัดนิพพานาราม**

ครั้นถึงปี พ.ศ. ๒๓๓๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงปรารภกับสมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท เรื่องการทำสังคายนา ย่อยกพระบวรพุทธศาสนา ทรงพิจารณาเห็นว่า วัดนิพพานาราม

สมควรเป็นสถานที่ประชุมสังคายนา ชื่อเดิมคงจะไม่เหมาะสม จึงโปรดให้เปลี่ยนนามใหม่ว่า **วัดศรีสรรเพชญ์ดาราม** แต่ก็เรียกกันสั้น ๆ ว่า **วัดศรีสรรเพชญ์** และชื่อนี้ก็เป็นชื่อของพระประธานองค์ใหญ่ในพระอุโบสถ ของวัดมหาธาตุ トラบเท่าทุกวันนี้

หลังจากที่พระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท เสด็จสวรรคตแล้ว พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้โปรดให้เปลี่ยนนามวัดศรีสรรเพชญ์เป็น **วัดมหาธาตุ** แต่ปี พ.ศ. ๒๓๔๖ ซึ่งสมเด็จพระกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานว่า น่าจะเป็นการเลียนแบบชื่อ **วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ** ซึ่งเป็นชื่อของวัดใหญ่อันสำคัญยิ่งประจำอยู่ในทุกราชอาณาจักร

ครั้นลุปี พ.ศ. ๒๔๓๗ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ได้โปรดให้เพิ่มสร้อยนามต่อชื่อวัดมหาธาตุ เป็นการเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร เป็น **วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์** และชื่อนี้ก็ยังคงใช้อยู่จนบัดนี้

วัดมหาธาตุ เป็นวัดคู่บ้าน คู่เมืองมาทุกยุค ทุกสมัย และมีความสำคัญอย่างยิ่งตามประวัติศาสตร์ นับแต่ยุคสุโขทัย เป็นต้นมา จะเห็นได้ว่าพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ทรงเสด็จ

ไปปรึกษาหารือราชกิจกับพระมหาเถระ เพราะถือว่าสถาบัน
พระพุทธศาสนามีคุณูปการอย่างใหญ่หลวงต่อการปกครอง
แผ่นดิน และวัดคือสถานศึกษาของเยาวชนในยุคนั้น ชื่อของ
วัดมหาธาตุซึ่งเป็นแหล่งประสิทธิ์ประสาทวิชาการศึกษาขั้นสูงจึง
คงความสำคัญมาทุกยุค ทุกสมัย

ในยุคแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๑ จน
ถึงรัชกาลที่ ๓ บรรดาพระมหาเถระที่ได้รับการสถาปนาเป็น
สมเด็จพระสังฆราช จะได้รับการโปรดเกล้าให้เสด็จมาประทับ
ณ ตำหนักสมเด็จพระสังฆราช ในวัดมหาธาตุ อาทิ สมเด็จพระ
สังฆราช (ศุข) สมเด็จพระสังฆราช (มี) สมเด็จพระสังฆราช
(สุก) และ สมเด็จพระสังฆราช (ด่อน) โดยลำดับ

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔
ก็ได้ทรงบรรพชา อุปสมบทและทรงศึกษาพระปริยัติธรรมอยู่
ในวัดมหาธาตุเป็นเวลานานถึง ๑๒ พรรษา (๒๓๖๐-๒๓๗๒)

จากเอกสารทางประวัติศาสตร์ระบุว่า พระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวหลายพระองค์ นับแต่ในหลวงรัชกาลที่ ๑
จนถึง ในหลวงรัชกาลที่ ๕ ทรงถือว่า วัดมหาธาตุ เป็นสถาบัน
การศึกษาที่มีคุณูปการอย่างยิ่งต่อเยาวชนของชาติในยุคนั้น ๆ
พระองค์มักจะทรงเสด็จมาเป็นประธานในการทดสอบความรู้ของ
พระภิกษุสงฆ์ ร่วมกับพระมหาเถระผู้ทรงสมณศักดิ์เสมอมา

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ได้ทรงโปรดพระราชทานนามให้แก่สถาบันการศึกษาชั้นสูง แห่งวัดมหาธาตุว่า **มหาธาตุวิทยาลัย** ในปี พ.ศ. ๒๔๓๒ และอีก ๗ ปีต่อมาได้ทรงพระราชทานเปลี่ยนนามใหม่ว่า **มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย** ในปี พ.ศ. ๒๔๓๙

วัดมหาธาตุ ในอดีตมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อวงการ ศึกษาของชาติเพียงไร ย่อมเป็นที่ทราบชัดกันดีอยู่แล้ว และ ปัจจุบันก็ยังคงความสำคัญต่อประเทศชาติในด้านการศึกษาของ คณะสงฆ์ไทยฝ่ายมหานิกาย ซึ่งมีพระภิกษุสามเณรประมาณ ๒๐๐,๐๐๐ รูป ตามพระราชประสงค์ของล้นเกล้า รัชกาลที่ ๕ ในพระนามาภิไธยของพระองค์ ที่พระราชทานไว้ว่า **มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**.

* ความสังเขปแห่งบทนำนี้ เรียบเรียงตามความประสงค์ของ พระเดชพระคุณ พระสุเมธาธิบดี อธิบดีสงฆ์วัดมหาธาตุ (มนัส พวงลำเจียก)

วัดมหาธาตุ

วัดมหาธาตุ ยุวราชรังสฤษฎิ์ เป็นพระอารามหลวงชั้นราชวรมหาวิหาร ตั้งอยู่ในจังหวัดพระนคร เป็นวัดโบราณมีนามเดิมว่าวัดสลัก ตั้งมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา แล้วต่อมาสมเด็จพระบวรราชเจ้า มหาสุรสิงหนาท พระอนุชาธิราชในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้ทรงบูรณะปฏิสังขรณ์และสร้างขึ้นใหม่เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๖ ในตอนเริ่มตั้งกรุงเทพมหานคร

มูลเหตุที่สมเด็จพระบวรราชเจ้า มหาสุรสิงหนาท จะทรงสร้างวัดมหาธาตุนั้น มีเรื่องบันทึกกันไว้เป็นหลักฐานสืบมาว่า เมื่อกรุงศรีอยุธยาโบราณใกล้จะสูญเสียแก่พม่าเข้าศึกใน พ.ศ. ๒๓๑๐ สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี (ขณะนั้นเป็นพระยาวิชิตปราการ) ได้รวบรวมคนไทยผู้รักชาติดีฝ่าเข้าศึกออกไปตั้งสมัครพรรคพวกอยู่ ณ หัวเมืองภาคตะวันออก เตรียมการต่อสู้ขับไล่เข้าศึกออกไปจากดินแดนไทย และในระยะเวลาภายหลังจากที่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีพาพวกไปเตรียมการอยู่นั้น เป็นเวลาที่พมำกำลังล้อมกรุงใกล้จะเสียแก่เข้าศึกอยู่แล้ว ฝ่ายสมเด็จพระบวรราชเจ้า มหาสุรสิงหนาท เวลานั้นเป็นนายสดจินดา

ได้คบคิดกับเพื่อน ๓ คน จัดเสบียงอาหารพอสมควรกับมี
 ฆ้องกระแตใบหนึ่ง พวกมันลงเรือโกลงน* หลบหนีเข้าศีกออก
 จากกรุงได้ มุ่งหน้าจะไปหาพี่ชาย (คือพระบาทสมเด็จพระ
 พุทธยอดฟ้าจุฬาโลก) ณ เมืองราชบุรี แต่ขณะนั้น ท้องที่ใน
 ภาคกลางของประเทศไทย โดยเฉพาะท้องที่ตามลำแม่น้ำเจ้า
 พระยาตั้งแต่เหนือพระนครศรีอยุธยาลงมาจังหวัดธนบุรี ต่อลง
 ไปจนถึงปากแม่น้ำเจ้าพระยาในอ่าวไทย ตกอยู่ในความยึด
 ครองของข้าศึกโดยทั่วไป และโดยเฉพาะตามลำน้ำเจ้าพระยา
 ในท้องที่จังหวัดธนบุรี (ตรงที่ตั้งจังหวัดพระนครและธนบุรีบัดนี้)
 มีข้าศึกตั้งกองตรวจตราดูแลอย่างกวัดข้น และในสมัยนั้นยังไม่
 มีถนนหนทางติดต่อกันได้สะดวกเช่นทุกวันนี้ การไปมาติดต่อ
 กันโดยสะดวก ก็คือ เดินทางเรือไปตามแม่น้ำลำคลอง

นายสุดจินดากับ ๓ สหายต้องพายเรือโกลงน หลบหนี
 เข้าศีกมาในเวลากลางคืน ครั้นมาถึงตำบลบางไซสี่กุก พบ
 ค่ายพม่าตั้งอยู่ทั้งสองฟากฝั่ง พม่าที่ค่ายใหญ่บางไซจึงตีฆ้อง
 เรียกเรือ สี่สหายก็ตีฆ้องกระแตรับ ข้าศึกได้ยินก็สำคัญว่าเป็น
 เรือกองตรวจของพวกตน จึงมิได้ออกตามก่าวสกัดจับ สี่สหาย

* ผู้รู้บางท่านให้ข้อสังเกตคำว่า เรือโกลงน น่าจะไม่มี ความคล่องตัว
 เพราะยังทำไม่เสร็จ จะเป็นเรือกองตรวจได้อย่างไร หรือว่า เพราะ
 เรือโกลงนนี้เองสามารถตบตาพวกพม่าได้ ? (มนัส พวงลำเจียก)

จึงช่วยกันพายเรือล่องลงมาตามลำแม่น้ำใหญ่จนถึงสามโคก
และเมืองนนทบุรีตามลำดับระยะทางได้พบค่ายข้าศึกตั้งสกัด
อยู่ท้ายน้ำหลายตำบล เมื่อพบค่ายข้าศึก ณ ตำบลใด ก็ตีฆ้อง
กระเดื่องมาทุกค่าย มีโคมไฟประจำเรือ ทำอาการเหมือนเป็น

สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท
กรมพระราชวังบวร

เรือกองตรวจ และพุดจากันเบา ๆ ทำส่งเสียงเป็นพม่า พอมา ถึงบางบัวทองในอ้อมเกล็ดรุ่งสว่าง จึงเข้าซ่อนนอนในที่ลับ ครั้นตีก่ำก็พากันลงเรือโกลนล่องลงมาถึงเมืองธนบุรี คิन्नนั้น เป็นข้างขึ้นเดือนหงาย มองไปที่วัดแจ้ง แลเห็นแสงไฟอยู่บน ป้อมวิไชยประสิทธิ์ที่ปากคลองบางกอกใหญ่ ได้วัดแจ้ง ก็เข้าใจ ได้ว่าข้าศึกตั้งค่ายสกัดอยู่ในที่นั้น และที่ตรงนั้นเป็นต้นทางจะ ไปเมืองราชบุรี ทั้งที่ตรงปากคลองก็แคบ จะทำอาการลวง ข้าศึกเช่นเคยทำมาแต่ก่อนก็เกรงข้าศึกจะจับได้ จึงได้รอเรือ พักอยู่ที่ฝั่งตะวันออกตรงหน้าวัดสลัก (คือวัดมหาธาตุบัดนี้)

ขณะนั้นมีเรือรบของข้าศึกตีกรรเชียงสวนขึ้นมาหลาย ลำทำอาการจะขึ้นไปกรุงศรีอยุธยา เมื่อได้ยินเสียงเป็นพม่าแน่ แล้ว จะพากันหลบหนีไปแอบอยู่ที่ใดก็ไม่ทัน ด้วยเป็นการจวน ตัว สีสหายจึงพร้อมใจกันล่่มเรือโกลนคว่ำลงในแม่น้ำ แล้วทั้ง สี่คนก็เข้าซ่อนตัวอยู่ใต้เรือโกลน ครั้นเรือรบของข้าศึกเลยขึ้น ไปหมดแล้ว จึงช่วยกันกู้เรือโกลนพลิกหงายขึ้น เสบียงอาหาร และเครื่องนุ่งห่มได้หายสูญไปสิ้น เหลือแต่ผ้าที่ติดอยู่กับตัว เท่านั้น เมื่อช่วยกันกู้เรือขึ้นเสร็จแล้ว ก็เห็นฆ้องกระเด่ที่ สำหรับตีรับพม่านั้นยังคว่ำติดอยู่กับกระถางเรือไม่สูญ จึงรอ เรือจอดอยู่ที่ **หน้าวัดสลัก** จนเดือนตกละประมาณสองยาม น้ำขึ้นไหลเข้าไปในคลองบางกอกใหญ่ จึงช่วยกันพายเรือข้าม พากไปทางฝั่งหน้าวัดแจ้ง แล้วล่่มเรือโกลนเสีย เอาสวะคลุม

ศิระะทั้งสี่คนช่วยกันล่อยคอปยุ้งเรือให้ค่อยเคลื่อนล่อยตาม
น้ำเข้าไปในคลองบางกอกใหญ่ ครั้นพ้นหน้าค่ายเข้าศึกไปถึง
หน้าวัดสังข์กระจาย จึงกู้เรือโกลนพลิกหงายขึ้นพายต่อไปจน
ออกปากคลองมหาไชยถึงบ้านท่าจีน ไปบ้านบ่อนาเกลือ ไป
ตำบลสุนัขหอน ออกปากคลองแม่กลอง ขึ้นไปจนถึงเมือง
ราชบุรี

ตั้งแต่ออกจากกรุงศรีอยุธยามาจนเมืองราชบุรี ทั้ง
สี่คนมิได้รับประทานอาหารเลย เพราะเสบียงอาหารที่เตรียม
มาจมน้ำเสียที่หน้าวัดสลักดังกล่าวแล้ว ออกจากเมืองราชบุรี
พากันไปตำบลอัมพวา ไม่พบพี่ชาย จึงเที่ยวสอบถามได้ความ
จากพระภิกษุรูปหนึ่งว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า
จุฬาโลก พาคครอบครัวหลบหนีพม่าไปซ่อนอยู่ในป่า จึงติดตาม
หาจนพบ เมื่อได้ปรึกษาดกกลงกันและได้เรือใหญ่กับเสบียง
อาหารจากพี่ชาย (คือพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก)
แล้ว จึงเดินทางโดยทางเรือออกจากปากน้ำไปรับพระมารดา
ของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ณ เมืองเพชรบุรีแล้วแล่นตัดอ่าว
ข้ามไปยังจังหวัดชลบุรี ไปพักอยู่กับสหายที่รักใคร่กันที่นั่น
ก่อน* ครั้นได้ทราบว่เสียกรุงศรีอยุธยาแก่ข้าศึกแล้ว จึงจัด

* สหายคนนี้ชื่อเรื่อง ต่อมาในรัชกาลที่ ๑ โปรดสถาปนาเป็น
กรมขุนสุนทรภูเบศร เป็นต้นสกุล สุนทรกุล ณ ชลบุรี

หาได้ช้างเป็นพาหนะเดินทางบกไปเฝ้าสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี
ณ จังหวัดจันทบุรี* นำพระมารดาไปถวายและกราบทูลเข้า
รับอาสาต่อสู้ข้าศึกจนสามารถขับไล่ศัตรูออกไปนอกประเทศ
ไทยกู้บ้านเมืองคืนมาได้ และได้รับพระมหากรุณาธิคุณจาก
สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี โปรดให้เลื่อนตำแหน่งหน้าที่ราชการ
และบรรดาศักดิ์สูงขึ้นโดยลำดับจนได้เป็นเจ้าพระยาสุรสีห์
พิณวาทิราช ผู้สำเร็จราชการเมืองพระพิษณุโลก บังคับบัญชา
ป้องกันพระราชอาณาจักรฝ่ายเหนือ มีเดชานุภาพเลื่องลือ
จนพวกพม่าข้าศึกเรียกนามว่า พระยาเสือ**

ต่อมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
พระบรมเชษฐาธิราช ทรงปราบดาภิเษกเป็นพระมหากษัตริ-
ยาธิราชองค์ปฐมบรมราชจักรีวงศ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๕ ก็ได้
ทรงสถาปนาเจ้าพระยาสุรสีห์ฯ ผู้เป็นอนุชา ขึ้นเป็นกรม-
พระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท ดำรงตำแหน่งพระมหาอุปราช
กรมพระราชวังบวร ฯ จึงทรงสร้างพระราชวังบวรสถานมงคล

* จากหนังสือ อภินิหารบรรพบุรุษ สมเด็จพระเจ้าฟ้า ฯ กรม
พระนครสวรรค์วรพินิต โปรดให้พิมพ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓
และพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา

** พระราชพงศาวดาร กรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ ฉบับพิมพ์
พ.ศ. ๒๔๗๘ หน้า ๒๖๖-๗

(คือบริเวณซึ่งบัดนี้เป็นมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร โรงละครแห่งชาติ โรงเรียนนาฏศิลป์ โรงเรียนช่างศิลป์ และบริเวณสนามหลวงตอนเหนือ ฯลฯ) ขึ้นเป็นที่ประทับ และได้โปรดบูรณะปฏิสังขรณ์ **วัดสลัก** สร้างเป็นพระอารามหลวงขึ้นใหม่

บางส่วนของวัดสลักในปัจจุบัน

มูลเหตุที่สมเด็จพระบวรราชเจ้า มหาสุรสิงหนาท
ทรงบูรณะปฏิสังขรณ์และสร้างวัดสลักขึ้นนั้น นอกจากจะเนื่อง
ด้วยทรงทำผาติกรรมเอาเนื้อที่ตอนเหนือของวัด (เข้าใจว่า
ตอนที่เป็นถนนพระจันทร์และบริเวณมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ด้านใต้) ไปเป็นเขตพระราชวังบวร ฯ แล้ว น่าเข้าใจว่า คงมี
เรื่องเนื่องมาแต่ที่ได้ทรงอธิษฐานไว้เมื่อคราวเดินทางหลบหนี
ข้าศึกมาโดยเรือโกลกนกับเพื่อนอีก ๓ คน และมาคว้าเรือ
ซุกซ่อนหลบภัยกันอยู่ตรงหน้าวัดสลัก ซึ่งสมัยนั้นอาณาเขต
ของวัดด้านตะวันตก ตกถึงแม่น้ำเจ้าพระยา และบางทีในขณะที่
ที่ทรงฝ่าภัยอันตรายที่สุดเช่นนั้น กรมพระราชวังบวร ฯ คงจะ
ได้ทรงอธิษฐานพระทัยอย่างใดอย่างหนึ่งไว้ด้วย เช่น ทรง
อธิษฐานเป็นความว่า “ถ้าข้าพเจ้าเดินทางรอดพ้นไปจาก
เงื้อมมือข้าศึก และสามารถกลับบ้านเมืองคืนมาได้ ข้าพเจ้าจะ
บูรณะปฏิสังขรณ์วัดนี้ให้เจริญรุ่งเรืองเป็นที่รองรับพระพุทธ
ศาสนาให้ถาวรสืบไปในภายภาคหน้า”

เมื่อได้ทรงบูรณะปฏิสังขรณ์วัดสลักตามที่ทรงอธิษฐาน
ไว้แล้ว และมีเหตุอื่นที่ทรงปรารถนาประกอบกัน เช่น มีพระราช
ประสงค์ให้เป็นที่ไว้พระอัฐิของสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนกด้วย
จึงโปรดพระราชทานนามใหม่ว่า **วัดนิพพานาราม** แล้วมา
เปลี่ยนนามเป็นวัด **พระศรีสรรเพชญ์ดาราม** เมื่อใช้เป็น
ที่ประชุมทำสังคายนาพระไตรปิฎกใน พ.ศ. ๒๓๓๑ แล้วมา

เปลี่ยนนามใหม่เป็น วัดมหาธาตุ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๔๖ ดังมีเรื่อง
พิสดารอยู่ในประวัติหลวงพ่อบุญพระศรีสรรเพชญ์ตอนต่อไป

ตั้งมหาธาตุวิทยาลัย

วัดมหาธาตุ เคยเป็นที่สถิตของสมเด็จพระสังฆราช
มาถึง ๔ องค์ คือ (๑) สมเด็จพระสังฆราช (ศุข) สิ้นพระชนม์
เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๙ (๒) สมเด็จพระสังฆราช (มี) สิ้นพระชนม์
เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๒ (๓) สมเด็จพระสังฆราช (สุก ญาณสังวร ที่
เรียกกันว่า สมเด็จพระสังฆราชไก่อี๋) สิ้นพระชนม์เมื่อ
พ.ศ. ๒๓๖๕ และ (๔) สมเด็จพระสังฆราช (ด่อน)* สิ้น
พระชนม์ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๕ ยังมีตำนานที่ประทับของสมเด็จพระ
สังฆราชปรากฏอยู่ในคณะ ๑ วัดมหาธาตุจนทุกวันนี้ และ
เมื่อครั้งมีนามว่าวัดพระศรีสรรเพชญ์ ๙ ในรัชกาลที่ ๑ นั้น
เคยเป็นที่ประชุมทำสังคายนาพระไตรปิฎก ซึ่งโปรดเกล้า ๙
ให้ประชุมทำสังคายนาขึ้นเป็นครั้งแรกในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์
เมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๑ โดยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

* สมเด็จพระสังฆราชองค์นี้เป็นพระราชอุปัชฌาย์ของพระบาท
สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อทรงผนวชเป็นพระภิกษุใน
รัชกาลที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๗ ดูเรื่อง พระวิหารไพฑูริย์ลังกา

และสมเด็จพระบวรราชเจ้า มหาสุรสิงหนาท ทรงเป็นองค์พระ-
บรมราชาอุปถัมภ์ ครั้นสังคายนาเสร็จแล้ว ได้โปรดให้จานลงไว้
ในใบลานเรียกกันต่อมาว่า **ฉบับทองทิบ** หรือ **ฉบับทองใหญ่**
แล้วโปรดให้เก็บรักษาไว้เป็นหลักฐานในหอพระมนเทียรธรรม
ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

นอกจากจะเป็นที่สถิตของสมเด็จพระสังฆราช และ
เป็นที่ประชุมทำสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งแรกในสมัยกรุงรัตน
โกสินทร์แล้ว วัดมหาธาตุยังเป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียนพระ-
บาลีคัมภีร์พระปริยัติธรรมสำคัญแห่งหนึ่งในพระพุทธศาสนา
ครั้นต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๓๑ ในรัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้
อาราธนาพระเทพโมลี (ทิต อุทโย ป. ๔)* จากวัดอรุณราช-
วราราม มาเป็นอธิบดีสงฆ์ ครองวัดมหาธาตุ แล้วได้โปรด-
เกล้า ฯ ให้ตั้งวิทยาลัยการศึกษาของสงฆ์ฝ่ายมหานิกายขึ้น

* สมเด็จพระสังฆราช วัดเบญจมบพิตร ฯ เคยตรัสว่าได้ทรงศึกษา
พระปริยัติธรรมกับสมเด็จพระวันรัต (ทิต อุทยมหาเถระ) และ
รับสั่งว่า สำหรับเจ้าพระคุณสมเด็จฯ องค์นี้ ท่านแม้จะเป็น
เปรียญเพียง ๔ ประโยค แต่ความรู้แล้ว พระเปรียญ ๙ ประโยค
ทำอะไรไม่ได้-ดูหนังสือพระนิพนธ์สมเด็จพระสังฆราชวัด
เบญจมบพิตร น. ๔

ในวัดมหาธาตุเรียกว่า **มหาธาตุวิทยาลัย** คู่กับมหามกุฏราชวิทยาลัย ของสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกาย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๒ ต่อมาได้โปรดให้เลื่อนสมณะศักดิ์พระเทพโมลีขึ้นเป็นพระธรรมเจดีย์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๕ และเลื่อนขึ้นเป็นพระพิมลธรรม เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๘ แล้วโปรดทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระวันรัต เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๓

ในรัชกาลที่ ๕ นั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงสถาปนาสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ ขึ้นเป็นสยามมกุฎราชกุมาร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๙ และนับเป็นครั้งแรกที่ได้มีมกุฎราชกุมารของประเทศไทย แต่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชพระองค์นั้นมีทันได้เสด็จขึ้นเสวยราชย์ เพราะได้สวรรคตเสียเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๗ ขณะทรงมีพระชนม์ ๑๗ พระพรรษา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงบริจาคพระราชทรัพย์อันเป็นส่วนพระองค์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้า ๙ มหาวชิรุณหิศ อุทิศพระราชทานสำหรับปฏิสังขรณ์วัดมหาธาตุให้เจริญรุ่งเรืองขึ้นอีก แล้วโปรดเกล้า ๙ ให้เพิ่มนามวัดเป็นอนุสรณ์เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชพระองค์นั้นว่า **วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์** และเนื่องในการที่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สวรรคตนั้น ครั้นต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๓๙ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงแสดงพระราชประสงค์

ในการเปลี่ยนแปลง **มหาธาตุวิทยาลัย** โดยมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้สร้างตึกถาวรวัตถุขึ้นที่หน้าวัดมหาธาตุเพื่อทรงพระราชอุทิศถวายเป็นสังฆิกเสนาสน์สำหรับมหาธาตุวิทยาลัย เพื่อเป็นที่เล่าเรียนพระปริยัติสัทธรรมและวิชาชั้นสูงสืบไปในภายหน้า พระราชทานเปลี่ยนนามใหม่ว่า **มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย** เป็นที่เฉลิมพระเกียรติยศสืบไป

หากแต่การสร้างสังฆิกเสนาสน์ราชวิทยาลัยยังไม่เสร็จจนตลอดรัชกาลที่ ๕ การตั้งมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจึงค้างมาตลอดเวลาหลายรัชกาล จนคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกายในสมัยท่านเจ้าคุณพระพิมลธรรม (ช้อย จันทโต) เป็นอธิบดีสงฆ์ครองวัดมหาธาตุ ได้ร่วมกันรื้อฟื้นและก่อตั้งขึ้นเฉลิมพระเกียรติสนองพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์นั้น เมื่อวันที่ ๙ มกราคม พ.ศ. ๒๔๙๐ และจัดการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยของสงฆ์ไทย เปิดสอนตั้งแต่วันที่ ๑๘ กรกฎาคม ในปีนั้นสืบมาจนทุกวันนี้

วัดมหาธาตุ ในสมัยสมเด็จพระวันรัต (ทิต อุทโย) เป็นอธิบดีสงฆ์ครองวัด ท่านได้จัดการศึกษาทางปริยัติธรรมของสงฆ์ฝ่ายมหานิกายให้เจริญก้าวหน้ามาโดยลำดับ จนเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดมอบให้ท่านจัดศิษย์องค์สำคัญในวัดมหาธาตุไปครองพระอารามหลวงที่สำคัญ ๆ ในสมัยนั้นหลายองค์ เช่น

เมื่อได้ทรงสร้างวัดเบญจมบพิตร ดุสิตวนาราม ขึ้นแล้ว ก็ได้ทรงมอบภาระให้ท่านจัดภิกษุสามเณรในวัดมหาธาตุ ๓๓ รูปเท่าจำนวนปีในรัชกาล มีพระเทพมุนี (จ่าย ปุณฺณทตฺโต ป. ๗) เป็นประธาน ไปอยู่ประจำในวัดเบญจมบพิตร ดุสิตวนาราม ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๔๓ แล้วพระเทพมุนี (จ่าย) ได้ครองวัดเบญจมบพิตร แล้วเลื่อนสมณศักดิ์ โดยลำดับจนเป็นสมเด็จพระวันรัต เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๖ และได้ถึงแก่มรณภาพเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๑ และทรงมอบภาระให้สมเด็จพระวันรัต (ทิต) จัดพระเทพเมธี (เข้ม ธมฺมสโร ป. ๖) วัดมหาธาตุไปเป็นอธิบดีสงฆ์ครองวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๒ ซึ่งต่อมาได้เลื่อนสมณศักดิ์ขึ้นโดยลำดับจนเป็นสมเด็จพระพุฒาจารย์และครองวัดนั้นมาจนถึงแก่มรณภาพเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๔

ด้วยเหตุนี้ บรรดาศิษยานุศิษย์ ของวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ของวัดเบญจมบพิตร ดุสิตวนาราม และของวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม รวมทั้งที่มีสาขาแตกแยกออกไปจาก ๓ วัดนี้ จึงต่างนับถือซึ่งกันและกันว่ามีความสัมพันธ์ฉันท์เป็นศิษยานุศิษย์ผู้มีบูรพูปัชยาจารย์ร่วมกันสืบมาจนทุกวันนี้

ในระยะหลังเมื่อสมเด็จพระวันรัต (ทิต อุทโย) ชรามากแล้ว ท่านได้มอบหมายให้ศิษย์สำคัญองค์หนึ่ง คือ สมเด็จพระวันรัต (เฮง เขมจารี ป. ๙) ขณะนั้นดำรงสมณศักดิ์เป็น

พระศรีวิสุทธิวงศ์ เป็นผู้ปกครองวัดและจัดการศึกษาแทนสืบต่อมา ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๕ ในระยะนี้ได้มีผู้ศรัทธาบริจาคทรัพย์สร้างโรงเรียนพระปริยัติธรรมขึ้นถวายเป็นหลายหลัง คือ โรงเรียนอุ่มประสูทน์วิทยา โรงเรียนพรวิทยาประสูทน์ โรงเรียนธรรมมหาธาตุวิทยาลัย และโรงเรียนธรรมเล็กไสยจิต เป็นต้น วัดมหาธาตุจึงเป็นสำนักเรียนใหญ่ เป็นสถานที่สอบและตรวจบาลีสนามหลวงตั้งแต่บาลีประโยค ๓ ถึงประโยค ๔ และนอกจากจะเป็นที่ศึกษาเล่าเรียนของพระภิกษุสามเณรและศิษย์ภายในวัดมหาธาตุแล้ว ยังเป็นสำนักศึกษาของพระภิกษุสามเณรจากวัดต่าง ๆ ทั้งในจังหวัดพระนครและธนบุรี ซึ่งเดินทางมาศึกษาเล่าเรียนเป็นประจำวัน เพราะเป็นที่ประจักษ์กันทั่วไปว่าสมเด็จพระวันรัต (เฮง เขมจารี) นั้น ท่านมีความขยันขันแข็งไม่เห็นแก่เหนื่อยยาก นอกจากจะเอาใจใส่กวาดขันพระภิกษุสามเณรในวัดมหาธาตุให้ประพฤติปฏิบัติตามพระวินัย และตรวจตราดูแลให้พระภิกษุสามเณรเล่าเรียนพระปริยัติธรรมตามข้อบังคับที่ท่านวางไว้แล้ว ท่านยังออกสอนพระปริยัติธรรมตั้งแต่บาลีประโยค ๓ ถึงประโยค ๔ ด้วยตนเองเป็นประจำด้วยปรากฏว่ามีพระภิกษุผู้ใคร่แก่การศึกษาจากต่างวัดพากันมาฟังและรับคำสอนเป็นอันมาก เท่าที่จำได้ก็มีหลายท่านที่ต่อมาได้บำเพ็ญศาสนกิจเข้มแข็ง และดำรงสมณศักดิ์สูงเป็นที่น่าสรรเสริญอยู่ในบัดนี้ เช่น ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์

(ธีร์ ปุณณโก ป. ๙) วัดจักรวรรดิราชาวาส ท่านเจ้าคุณ
พระธรรมปัญญาบดี (ฟื้น ชุตินฺธโร ป. ๙) วัดสามพระยา
ท่านเจ้าคุณพระธรรมวโรดม (ทรัพย์ ไชยโก ป. ๖) วัดสังเวช-
วิทยาราม และท่านเจ้าคุณพระธรรมวิสุทธิธารจารย์ (สูง
ธัญญาโก ป. ๖) วัดพิชัยญาติการาม เป็นต้น

สมเด็จพระวันรัต ได้จัดการศึกษาฝ่ายปริยัติธรรมใน
วัดมหาธาตุอย่างเข้มแข็งและเจริญก้าวหน้าเป็นอย่างยิ่ง จนมี
ผู้กล่าวกันว่า การศึกษาในสำนักวัดมหาธาตุได้เจริญรุ่งเรืองถึง
ขีดสูงสุดในสมัยสมเด็จพระวันรัต (เฮง เขมจารี) เป็นอธิบดีสงฆ์
(พ.ศ. ๒๔๖๖ ถึง พ.ศ. ๒๔๘๖)

สมเด็จพระวันรัต (เขมจารี) มิใช่แต่จะเอาใจใส่และ
ขยันขันแข็งเฉพาะในด้านการศึกษาเท่านั้น หากแต่ได้ขมักเขม้น
ในการบูรณะปฏิสังขรณ์พระอารามด้วย ถนอมหนทางภายใน
พระอารามก็ดี กุฏิสงฆ์และต้นไม้ประดับตลอดจนสนามหญ้าก็
ดี สมเด็จ ฯ ได้เอาใจใส่ตกแต่งเดือนพระภิกษุสามเณร ให้ช่วยกัน
ดูแลรักษาให้สะอาดตาและงอกงามอยู่เสมอ ท่านได้ปฏิสังขรณ์
พระวิหาร พระอุโบสถ และโบสถ์พระธาตุ ตลอดจนพระ
พุทธรูปที่พระระเบียงและบริเวณให้สะอาดสะอ้านแลดูงาม
อร่ามตายิ่งกว่าสมัยใด ๆ จึงเป็นที่เจริญศรัทธาเลื่อมใสแก่ผู้
พบเห็นเป็นอย่างยิ่ง

วันที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๕๖ เจ้าประคุณสมเด็จพระวันรัต (เฮง เขมจารี) อธิบดีสงฆ์องค์ที่ ๑๔ ก็ถึงมรณภาพด้วยความโศกสลดใจแก่บรรดาศิษยานุศิษย์สำนักวัดมหาธาตุเหลือคณนา

พระเดชพระคุณ พระพิมลธรรม (ฐานทัตตมหาเถระ) ได้รับแต่งตั้งเป็นอธิบดีสงฆ์องค์ที่ ๑๕ เมื่อปี ๒๕๕๖ สืบทอดเจตนารมณ์ของท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระวันรัต ๗ ในด้านการศึกษาและการบริหารสำนักมหาธาตุ และพระเดชพระคุณท่านก็ได้ดำเนินรอยตามบทบาทที่บูรพาจารย์ได้กระทำไว้อย่างได้ผลเช่นกัน เพราะรูปแบบการศึกษาและการบริหารสำนักมหาธาตุได้กำหนดไว้อย่างสมบูรณ์ในระดับหนึ่ง

ในยุคนี้นี้ พระเดชพระคุณ พระพิมลธรรม (ฐานทัตตมหาเถระ) ได้สนองพระราชประสงค์ของล้นเกล้ารัชกาลที่ ๕ ได้ประกาศเปิดการศึกษาปริยัติธรรมและวิชาชั้นสูงของคณะสงฆ์ไทย โดยใช้เนมิตตกนามที่ล้นเกล้ารัชกาลที่ ๕ พระราชทานไว้ว่า **มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย** เป็นการวางรากฐานรองรับการพัฒนาการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยให้สอดคล้องกับความต้องการของโลกยุคปัจจุบัน

นับว่า เป็นผลงานชิ้นสำคัญซึ่งเป็นคุณูปการอย่างยิ่งต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาต่อชาวโลกทั้งมวล

ความสังเขป มหาธาตุวิทยาลัย และมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาธาตุวิทยาลัย นามนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานเป็นเนมิตตกะนามคู่วัดมหาธาตุ และได้เริ่มเปิดให้การศึกษามาตั้งแต่วันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๔๓๒ (ร.ศ. ๑๐๘) ในสมัยของสมเด็จพระวันรัต (ทิต อุทยมหาเถระ) เป็นการศึกษาในรูปแบบของบาลีและธรรมะ ดำเนินมาด้วยดี ดังที่เราทราบชดกันดีอยู่แล้ว

ในยุคสมัยของสมเด็จพระวันรัต (เฮง เขมจารีมหาเถระ) การศึกษาธรรมะและบาลีแห่งสำนักวัดมหาธาตุบรรลุถึงขีดสูงสุด น่าจะเรียกว่าเป็นยุคทองของวัดมหาธาตุก็ได้ อิทธิพลด้านการศึกษาจากสำนักมหาธาตุแผ่ขยายไปทั่วสำนักวัดต่าง ๆ ทั่วราชอาณาจักร ส่งผลให้สำนักมหาธาตุมีอิทธิพลในด้านการปกครองคณะสงฆ์ไปพร้อมกันด้วย

ครั้นเมื่อ พระเดชพระคุณพระพิมลธรรม (ฐานทัตตมหาเถระ) ได้สืบทอดปณิธานของท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราช ก็ยังคงรักษาสถานภาพของสำนักมหาธาตุไว้อย่างคงที่ด้วยดี

มีข้อที่น่าสังเกตอยู่ว่า ในช่วงเวลา พ.ศ. ๒๔๓๒ จนถึง ๒๔๕๑ นั้นคณะสงฆ์ไทยมีส่วนในการยึดกุมการศึกษาของ

เยาวชนไทยอยู่มาก คาดว่ากว่า ๖๐ % ผู้ที่ผ่านการศึกษาจากวัดทุกรูปแบบจึงสามารถดำเนินชีวิตอยู่รอดในทางโลก จึงเป็นการเอื้ออำนวยให้กุลบุตรหันเข้าฟังการศึกษาจากวัดมีปริมาณมาก ยิ่งกว่านั้นรัฐยังไม่สามารถจัดระบบการศึกษา นอกวัดให้ทันสมัยและทั่วถึง จึงเป็นโอกาสของวัดที่สามารถทำคะแนนด้านการศึกษาได้ดีกว่า และสิ้นเปลืองน้อยกว่า

ช่วงระยะเวลา ๕๘ ปีมานี้ ระบบการศึกษาของวัดมิได้เปลี่ยนแปลงเลย และก็ยังคงใช้กันอยู่จนบัดนี้ รวมเป็นเวลา ๑๐๒ ปี (ยกเว้นการศึกษาในรูปมหาวิทยาลัยของสงฆ์) เวลา ๑๐๐ ปีผ่านไป แต่รูปแบบการศึกษาโดยพื้นฐานมิได้เปลี่ยนแปลง และคุณภาพก็ด้อยลง ปริมาณผู้จบการศึกษาก็น้อยลง เรียกว่าด้อยทั้งปริมาณและคุณภาพ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชทานนามิตตกะนามนี้เช่นกัน เพราะพระองค์ทรงเห็นคุณค่าการศึกษาของคณะสงฆ์ ดังปรากฏในพระบรมราชโองการเมื่อวันที่ ๑๓ กันยายน ๒๔๓๙ (ร.ศ. ๑๑๕) ให้เปลี่ยนนาม “มหาธาตุวิทยาลัย” เป็น “มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” เพื่อเป็นอนุสรณ์เฉลิมพระเกียรติของพระองค์สืบไปภายหน้า

น่าจะพิเคราะห์ลงว่า ชรอยพระองค์คงจะมีพระปรีชาญาณเล็งการณ์ไกล จึงชวนชวาวางรากฐานการศึกษาของ

ส่งผลให้มั่นคง แม้กระทั่งทรงอุทิศอาคารที่กำลังก่อสร้างให้เป็น
สังฆิกเสนาสน์ราชวิทยาลัย

นามที่พระองค์พระราชทานใหม่นี้ น่าจะอนุมานได้ว่า
สืบเนื่องจากคำว่า มหาธาตุ + จุฬาลงกรณ์ + ราชวิทยาลัย =
มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย

ครั้นเมื่อพระองค์ทรงพระราชทานนามใหม่แทนคำว่า
มหาธาตุวิทยาลัย นามมหาธาตุวิทยาลัยก็น่าจะหมดไป ตาม
พระบรมราชโองการ

แต่นาม มหาธาตุวิทยาลัยยังคงอยู่เพราะระบบการ
ศึกษายังคงอยู่ในแบบเดิม จากปี พ.ศ. ๒๔๓๙ จนถึง ๒๔๙๐

พระเดชพระคุณ พระพิมลธรรม (ฐานทัตตมหาเถระ)
อธิบดีสงฆ์วัดมหาธาตุ ได้เสริมปณิธานและฉลองศรัทธาของ
พระองค์ท่านให้เป็นรูปธรรม รับภาระจัดการศึกษาให้เป็น
ราชวิทยาลัยดังพระราชประสงค์ และเป็นไปตามอุปทานและ
อุปสงค์แห่งยุคปัจจุบัน มิจำเป็นต้องกล่าวถึงผลสำเร็จจาก
ระบบการศึกษาในรูปแบบมหาวิทยาลัยสงฆ์ขณะนี้ว่ามีคุณูปการ
ต่อคณะสงฆ์โดยรวมและพระภิกษุสงฆ์โดยเอกเทศอย่างไร
เพราะเป็นที่ทราบชัดอยู่แก่ใจแล้วสำหรับผู้ผ่านการศึกษาใน
ระบบใหม่นี้

ล้นเกล้ารัชการที่ ๕ พระราชทาน **มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย** ให้แก่วัดมหาธาตุ เป็นสมบัติของวัดมหาธาตุ เราชาวสำนักมหาธาตุสมควรจะทอดทิ้งมรดกของบรรพบุรุษของเราหรือ ? สมควรหรือที่จะปฏิเสธว่ามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยไม่ใช่มรดกอันทรงคุณค่าของวัดมหาธาตุ

หากจะพิจารณากันตามหลักนิติศาสตร์ เราต้องถือว่าพระบรมราชโองการนั้นคือกฎหมายซึ่งจะต้องถือปฏิบัติ พระบรมราชโองการให้เปลี่ยนนาม มหาธาตุวิทยาลัย เป็นมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยนั้นคือกฎหมายที่จะต้องปฏิบัติ

มหาธาตุวิทยาลัย น่าจะยังคงอยู่ได้ตราบเท่าที่ **มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย** ยังไม่ป็นรูปธรรม เมื่อ **มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย** เกิดขึ้นแล้ว **มหาธาตุวิทยาลัย** ก็น่าจะสลายไปโดยปริยาย

อดีตอธิบดีสงฆ์วัดมหาธาตุและอดีตสภานายกมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้ทูลมเทศติปัญญาจรโลงมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และ**อธิบดีสงฆ์วัดมหาธาตุและสภานายกมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**องค์ปัจจุบัน พระเดชพระคุณ **พระสุเมธาธิบดี** ก็พร้อมที่จะทูลมเทร่างกาย-ใจและสติปัญญา เพื่อพัฒนามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย แห่งวัดมหาธาตุให้เป็นประทีปแห่งวงการศึกษาพระพุทธศาสนาสืบไป

น่าจะได้ทบทวนสาระและรูปแบบการศึกษาของสำนัก
มหาธาตุกันเสียใหม่ให้สอดคล้องกับโลกยุคปัจจุบัน !

ข้อมูลสังเขปเกี่ยวกับมหาจุฬา ฯ

จำนวนนิสิตนักศึกษาและนักเรียนมหาจุฬาลง-
กรณราชวิทยาลัย ปี ๒๕๓๕

* ส่วนกลาง

ระดับต้น	๑,๐๐๐	รูป
ระดับปริญญาตรี	๑,๓๐๐	รูป
ระดับปริญญาโท	๑๕๐	รูป
บุคลากร	๓๕๐	รูป/คน
นักเรียน ร.ร. พุทธศาสนาวินยาทย	๕๐๐	คน

* ตัวเลขข้อมูลสังเขปนี้ประมาณการอย่างใกล้เคียง

วิทยาเขตทั่วประเทศ

๙ วิทยาเขต

โรงเรียนพุทธศาสนา

วันอาทิตย์ทั่วประเทศ

๑๓๖ โรงเรียน

จำนวน นิสิต นักศึกษา และนักเรียนสังกัด มจร.
ทั่วประเทศ ประมาณ ๒๐,๐๐๐ รูป

ปี ๒๕๓๕ นิสิตจาก มจร. สอบเข้าเป็นอนุศาสนา
จารย์ในกองทัพไทยได้ ๑๕ นาย จากจำนวนที่ต้องการ
๑๘ นาย (๓ นายจากมหามกุฏ ฯ)

พระมณฑป

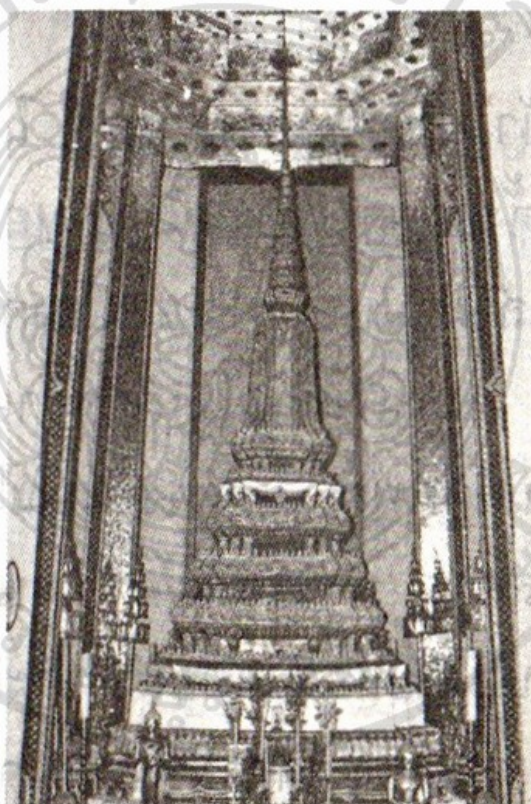
พระศรีรัตนมหาธาตุ

ท่านผู้ที่เข้าไปในวัดมหาธาตุ โดยทางถนนหน้า
พระธาตุผ่านดึกที่ตั้งอยู่ยาวเหยียดไปตามถนนหน้าพระธาตุ
หน้าวัดมหาธาตุ แล้วผ่านประตูพระระเบียงคดเข้าไปในบริเวณ
พุทธาวาสของวัด และถ้าท่านไม่เลี้ยวซ้ายหรือขวาไปตาม
ทางเดินปูแผ่นซีเมนต์ลูกฟูก แต่ตรงขึ้นบันได ถ้าประตูเปิด
ท่านจะได้เข้าไปนมัสการ **พระเจดีย์ศรีรัตนมหาธาตุ** ซึ่ง
เป็น พระเจดีย์แบบไม้สิบสองปิดทอง ประดิษฐานอยู่ภายใต้
พระมณฑปทอง จำหลักลวดลายสวยงาม ภายในดึกรูป
๔ เหลี่ยมผนังสูง คือ ที่เรียกว่า **พระมณฑปพระธาตุ** หรือ
โบสถ์พระธาตุ มีประตูออกทั้งสี่ทิศ ณ ภายในพระมณฑป
มีทางเดินทักษิณาวรรตได้โดยรอบ และด้านชิดกับผนังเสาภายใน
พระมณฑปนั้น มีพระพุทธรูปหล่อโบราณ เป็นพระนั่งขนาด
ใหญ่ตั้งสลักับพระพุทธรูปยืนรายตามผนังภายใน

พระมณฑปพระธาตุ

แต่เดิมสมเด็จพระบวรราชเจ้า มหาสุรสิงหนาท โปรดให้สร้างขึ้นไว้แต่แรกสร้างวัดมหาธาตุ (ซึ่งเวลานั้นมีนามว่า วัดสลัก) เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๖ ในสมัยแรกตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ ปราบกฏตามพระราชพงศาวดารและหนังสืออื่น* ประกอบกันว่าขณะเดียวกับที่สมเด็จพระบวรราชเจ้า มหาสุรสิงหนาท

มณฑปทอง สมเด็จพระบวรราชเจ้า มหาสุรสิงหนาท ทรงโปรดให้สร้างขึ้นฐานล่างบรรจุอัฐิ สมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก ส่วนช่วงบนยอดบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ

* เรื่องประวัติวัดมหาธาตุ พระนิพนธ์สมเด็จพระบวรราชเจ้า มหาสุรสิงหนาท วราชนุภาพ ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๖๑

โปรดให้สร้างวัดมหาธาตุนั้น เป็นระยะเดียวกับที่ทรงสร้างพระราชวังบวรสถานมงคลและได้โปรดให้ปรังตัวไม้เครื่องบนไว้เตรียมจะสร้างปราสาทกลางสระ ในพระราชวังบวร ฯ อย่างพระที่นั่งบรรยงก์รัตนาสน์ในพระราชวังหลวงกรุงศรีอยุธยา แต่มาเกิดเหตุขึ้นเมื่อเดือน ๕ ปีเถาะ พ.ศ. ๒๓๒๖ มีผู้ร้าย ๒ คน ปลอมตัวเข้าไปจะทำร้ายสมเด็จพระบวรราชเจ้า ขณะทรงบาตรภายในพระราชวังบวร ฯ เผลอญ้เข้าวันนั้นสมเด็จพระบวรราชเจ้าเสด็จลงมาเฝ้าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ พระบรมเชษฐาธิราช ณ พระราชวังหลวง ทางนั้นพวกเจ้าพนักงานเห็นผู้ร้ายก็พากันไล่จับและความทราบถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบวรราชเจ้า จึงมีพระราชดำรัสให้ข้าราชการและตำรวจทั้งพระราชวังหลวงและพระราชวังบวร ฯ เร่งขึ้นไปจับผู้ร้ายได้ตรงที่จะสร้างปราสาท สมเด็จพระบวรราชเจ้า มหาสุรสิงหนาท จึงทรงพระราชดำริเห็นว่าเกิดเหตุเป็นอัปมงคล จึงโปรดให้รื้อตัวไม้เครื่องบนนั้นมาสร้างเป็นยอดพระมณฑปในวัดมหาธาตุ* แล้วโปรดให้สร้างพระเจดีย์ทองทรงไม้ ๑๒ ชั้นฐานล่างกว้าง ๓.๑๓ เมตร สูงแต่ฐานล่างถึงยอด ๑๐ เมตร ขึ้นไว้ภายใน ดังจะกล่าวถึงต่อไป

* พึงสังเกตว่า ยอดมณฑปกับยอดปราสาท ตามแบบสถาปัตยกรรมไทย เป็นอาคารเรือนยอดเหมือนกัน ต่างแต่ปราสาทเป็นเรือนยอดมีมุขออก ๔ ด้าน แต่มณฑปไม่มีออกมุข

ต่อมา ณ วันศุกร์ เดือน ๔ แรม ๑๕ ค่ำ ปีระกา
 พ.ศ. ๒๓๔๔* เวลายามเศษ ขณะพระภิกษุสามเณรและ
 ศิษย์วัดที่เป็นช่างดอกไม้เพลิง จุดดอกไม้เพลิงเล่น จะเป็น
 กรวดหรือนกบิน (ไม่ทราบแน่) เข้าไปติดรังนกพิราบเป็นเชื้อ
 เพลิงขึ้น ไหม้พระมณฑปจนสิ้นเหลือแต่นั่ง พระบาทสมเด็จพระ
 พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์และสมเด็จพระอนุชาธิราช กรม
 พระราชวังบวรสถานมงคล ได้เสด็จมาช่วยดับเพลิง แต่สมเด็จพระ
 พระอนุชาธิราชทรงพระพิโรธมาก ให้ชำระเอาตัวผู้จุดดอกไม้
 เพลิง ได้สามเณรรูปหนึ่งชื่อวัด เป็นเจ้าของดอกไม้เพลิงและ
 เป็นผู้จุดด้วย รับสั่งให้สึกออกจากสามเณรจะให้เอาไปประหาร
 ชีวิตเสียแต่ในค่านั้นสมเด็จพระสังฆราชถวายพระพรวิงวอน
 ขอชีวิตไว้ ก็โปรดยกโทษพระราชทานให้ ภายหลังสามเณรวัด
 นั้นเติบโตขึ้นอุปสมบทแล้ว ต่อมาได้รับสมณศักดิ์เป็นพระครูอยู่
 ณ วัดในจังหวัดสมุทรปราการ ก็ไม่เลิกทำดอกไม้เพลิง ปราภฏ
 ต่อมาว่าเป็นผู้ทำกรวด ตะไล ไม้ดีด ดินัก**

* ในปฏิทินของกรมวิชาการ กระทรวงธรรมการ วันศุกร์
 เดือน ๔ แรม ๑๕ ค่ำ ปีระกา พ.ศ. ๒๓๔๔ ไม่มี มีแต่วันศุกร์
 เดือน ๔ แรม ๑๕ ค่ำ ปีจอ พ.ศ. ๒๓๔๕ ซึ่งตรงกับวันที่ ๒
 เมษายน พ.ศ. ๒๓๔๕

**

พระราชพงศาวดาร กรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ ฉบับพิมพ์
 พ.ศ. ๒๔๗๘ หน้า ๒๔๘-๙

พระมณฑปทอง

สมเด็จพระบวรราชเจ้า มหาสุรสิงหนาท ต้องทรงสร้างพระมณฑปเดิมขึ้นใหม่ แต่โปรดแก้เป็นหลังคาจตุรมุข เพื่อมิให้มีที่ซึ่งนกจะทำรังเป็นเชื้อเพลิงต่อไป และเพื่อให้คงเป็นพระมณฑปอยู่เช่นแต่ก่อน จึงโปรดให้สร้างพระมณฑปทองสูง ๒๐ เมตร ฐานล่างกว้าง ๔.๗๗ เมตร ไว้ภายในแทนพระมณฑปเดิม กลุ่มพระเจดีย์ทองที่ทรงสร้างไว้ภายในแต่เดิม มีฉัตรเบญจาตั้งประดับเป็นเกียรดิยศอยู่ ๔ มุมของพระเจดีย์ทองด้วย ลวดลายพระเจดีย์ทองของเดิมและพระมณฑปทองที่สร้างขึ้นใหม่ ภายในพระมณฑปเดิมนี้นี้ ทำด้วยฝีมือช่างที่ประณีตงดงาม ผู้ใฝ่ใจในศิลปทางสถาปัตยกรรมและมัณฑนศิลป์ อาจเข้าชมและศึกษาได้จนทุกวันนี้

ต่อมาในรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดให้ลงมือปฏิสังขรณ์วัดมหาธาตุ เมื่อปีมะโรง พ.ศ. ๒๓๘๗ ได้โปรดให้รื้อเครื่องบนพระมณฑปเดิมเปลี่ยนตัวไม้ที่ชำรุดและเปลี่ยนกระเบื้องมุงหลังคาใหม่ และคงจะได้แก้ไขทรงหลังคาพระมณฑปเดิมทำเป็นอกมุข ๒ ด้าน เช่นที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งเข้าใจว่าแต่นั้นจึงเรียกกันสืบมาเป็นสามัญว่า **โบสถ์พระธาตุ** ต่อมาเมื่อสมเด็จพระวันรัต (เฮง เขมจารี) ครองวัดมหาธาตุ (พ.ศ. ๒๔๖๖-๒๔๘๖) ท่านได้

ปฏิสังขรณ์พระมณฑปหรือโบสถ์พระธาตุใหม่ ปูพื้นหินอ่อน ภายในและทำชั้นบันไดเป็นหินอ่อนหมดทั้ง ๔ ด้าน เปลี่ยน กระเบื้องมุงหลังคาและปิดทองพระมณฑปภายในกับพระเจดีย์ ศรีรัตนมหาธาตุ และฉาบปูนพระมณฑปเดิมตลอดทั้งหลัง พร้อมทั้งบอกบุญให้มีผู้ซ่อมพระพุทธรูปภายในปิดทองครบ ทุกองค์

ในปัจจุบัน ท่านเจ้าคุณพระธรรมรัตนากร (สวัสด์ กิตติสารโร)* เจ้าอาวาสวัดมหาธาตุได้ปฏิสังขรณ์บริเวณพุทธา- วาสในวัดมหาธาตุครั้งใหญ่ ได้เปลี่ยนกระเบื้องมุงหลังคาพระ อุโบสถ หลังคาพระวิหาร และหลังคาโบสถ์พระธาตุ ตลอดจน หลังคาระเบียงคด เป็นกระเบื้องเคลือบสีทองดูเหลืองอร่ามไป ทั่วบริเวณมองเห็นได้แต่ไกลทำให้งดงามตาน่าเลื่อมใสยิ่งนัก ดังปรากฏอยู่ในบัดนี้

พระเจดีย์รัตนมหาธาตุ

ส่วนตำนานของพระเจดีย์ทอง หรือ พระศรีรัตน มหาธาตุภายในพระมณฑปนั้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรง ราชานุภาพได้ทรงพระนิพนธ์เป็นตำนานประทานไว้แก่หลวง

* ต่อมาได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็น พระธรรมปัญญาบดี

บริหารบุรีภัณฑ์ เมื่อวันที่ ๑๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๖
ดังต่อไปนี้

๑. พระเจดีย์ซึ่งสร้างขึ้นเป็นประธานสำหรับวัด โดย
มากย่อมสร้างเป็นพระสถูป หรือเป็นพระปรางค์ขนาดใหญ่ จะ
ยกตัวอย่างที่พึงเห็นได้ในกรุงเทพ ฯ นี้ คือ วัดระฆัง วัดอรุณ
วัดราชบูรณะ เป็นต้น มีพระปรางค์ใหญ่เป็นประธาน วัดพระ-
เชตุพน วัดราชประดิษฐ์ วัดราชบพิธ เป็นต้น มีพระสถูปใหญ่
เป็นประธานเป็นแบบอย่างมีมาแต่กรุงศรีอยุธยา เหตุฉะนี้เมื่อ
สมเด็จพระบวรราชเจ้า มหาสุรสิงหนาท ทรงสร้างวัดสลักให้
ใหญ่โตเป็นพระอารามหลวง จึงทรงสร้างพระเจดีย์อันเป็น
ประธานสำหรับวัดเป็นพระสถูปทองขนาดย่อมไว้ในพระมณฑป
ไม่สร้างพระปรางค์ หรือพระสถูปขนาดใหญ่ ซึ่งมักสร้างกัน
เป็นประเพณีมาแต่โบราณ ความข้อนี้ไม่มีวิสัยจะปรากฏใน
พงศาวดาร ข้าพเจ้าก็คิดไม่เห็นเหตุมาช้านาน

๒. เมื่อสักสี่ห้าปีมานี้ พระยาโบราณราชธานินทร์
อุปนายกราชบัณฑิตยสภา แผนกโบราณคดี ยังเป็นตำแหน่ง
สมุหเทศาภิบาลมณฑลอยุธยาอยู่ด้วย ได้จัดการแผ้วถางและ
ขุดขนดินกับอิฐหักอันกลบเจดีย์สถานต่าง ๆ ที่วัดพระศรีสร-
เพชญ์ ในพระราชวังกรุงศรีอยุธยาสำเร็จ เชิญข้าพเจ้าไปตรวจ
ดูวัดนั้น ไปเห็น **พระวิหารจตุรมุข** หลัง ๑ (หรือจะเป็นพระ
มณฑปไม่รู้ไม่ได้ด้วยยังเหลือเพียงฝาผนัง) สร้างไว้ตรงแนวพระ

มหาสถูปที่บรรจุพระบรมอัฐิพระเจ้าแผ่นดิน ต่อไปทางด้านตะวันตก กลางพระวิหารนั้น มีพระสถูปรูปทรงเหมือน**พระเจดีย์ทองในพระมณฑปที่วัดมหาธาตุ** ขนาดก็เท่า ๆ กัน สร้างไว้เป็นประธาน พระสถูปนั้นมีรอยผู้ร้ายขุดค้นของเปิดช่องไว้ให้เห็นห้องสำหรับบรรจุของมีอยู่ ๔ ด้าน ก็คิดเห็นในขณะนั้นว่า พระสถูปองค์นั้น คงสร้างขึ้นสำหรับบรรจุอัฐิพระเจ้าแผ่นดิน หรือเจ้านายซึ่งทรงศักดิ์ชั้นสูงสุดจึงสร้างไว้ต่อเนื่องพระมหาสถูปที่บรรจุพระบรมอัฐิพระเจ้าแผ่นดิน และคงสร้างเมื่อตอนปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา เพราะหมดที่ จะสร้างพระมหาสถูปอย่างแต่ก่อนไม่ได้ จึงสร้างพระสถูปขนาดน้อยไว้ในพระวิหาร สำหรับจะบรรจุพระอัฐิได้หลายพระองค์ในที่แห่งเดียวกัน อีกประการ ๑ ที่หลังหน้าต่างพระวิหารนั้นก่ออิฐตะแคงเป็นโค้งแบบฝรั่ง เห็นได้ว่าสร้างภายหลังรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ ๕

๓. ตั้งแต่ไปเห็นพระสถูปในวิหารที่วัดพระศรีสรรเพชญ์มาแล้ว เวลาไปหอพระสมุด ๕ เห็นพระมณฑปที่วัดมหาธาตุก็นึกขึ้นเนื่อง ๆ ว่า ชะรอยสมเด็จพระบวรราชเจ้า มหาสุรสิงหนาทจะทรงถ่ายแบบพระสถูปและวิหารในวัดพระศรีสรรเพชญ์มาสร้าง เป็นแต่ไม่ทำเป็นจตุรมุข เมื่อนึกขึ้นดังนี้ก็คิดต่อไปว่า เพราะเหตุใดจึงทรงถ่ายแบบพระสถูปและพระวิหาร ซึ่งสร้างไว้สำหรับบรรจุพระอัฐิที่ในวัดพระศรีสรรเพชญ์มาสร้างในวัด

มหาธาตุ คิดต่อไปว่า หรือจะทรงสร้างสำหรับบรรจุพระอัฐิ
พระอัฐิใครเล่าซึ่งสมควรจะบรรจุได้ ก็คิดเห็นว่ามีแต่พระอัฐิ
สมเด็จพระปฐมบรมมหาชนกพระองค์เดียว

๔. เรื่องตำนานพระอัฐิของสมเด็จพระปฐมบรมมหา
ชนกมีในเรื่องพงศาวดารว่า เมื่อเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่า
เข้าศึกนั้น พระราชวงศ์จักรีกระจัดพลัดพรายแยกย้ายกันไป
สมเด็จพระปฐมบรมมหาชนกเสด็จขึ้นไปอยู่ที่เมืองพิษณุโลก
ไปประจวบสวรรคตในที่นั้น มีแต่เจ้าจอมมารดาเป็นบาทบริจา
กับเจ้าฟ้ากรมหลวงจักรเจษฎา เป็นพระกุมารเกิดด้วยเจ้าจอม
มารดามานั้นอยู่ด้วยกันทำการปลงพระศพและเก็บพระอัฐิไว้
แล้วพาลงมาถวายแด่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์
เมื่อพระราชวงศ์รวบรวมกันได้ ครั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธ
ยอดฟ้าจุฬาโลกย์เสด็จปราบดาภิเษก สร้างกรุงรัตนโกสินทร์นี้
แล้ว ทรงสถาปนาสมเด็จพระอนุชาเป็นพระมหาอุปราช ได้
ทรงแบ่งพระอัฐิสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนกพระราชทานไป
ไว้ให้ทรงสักการบูชาในพระราชวังบวร ฯ ส่วน ๑ ก็ประเพณีที่
เก็บรักษาอัฐินั้นตั้งแต่โบราณมาจนตลอดสมัยกรุงธนบุรี ที่จะ
เก็บอัฐิรักษาไว้ในบ้านหา มีธรรมเนียมไม่ แม้จนพระบรมอัฐิ
ของพระเจ้าแผ่นดินก็เอาไปบรรจุไว้ในพระเจดีย์ที่วัด มามีการ
เก็บอัฐิไว้ในวังเป็นครั้งแรกเมื่อรัชกาลที่ ๑ เป็นต้นแต่
พระอัฐิสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก ด้วยพระบาทสมเด็จพระ

พุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ทรงพระราชปรารภว่า พระนครที่ตั้งขึ้น
 ยังไม่มั่นคง ยังไม่ถึงเวลาสมควรจะสร้างพระเจดีย์บรรจุพระอัฐิ
 ตรัสว่าถ้าบ้านแตกเมืองเสียจะได้พาไปด้วยได้ อีกประการ ๑
 ได้โปรดให้ประดิษฐานพระอัฐิของสมเด็จพระปฐมบรมมหา
 ชนุกเป็นที่สักการบูชาในพิธีถือน้ำแทนบูชาพระรูปสมเด็จพระ
 รามาธิบดีอยู่ทอง ซึ่งเรียกว่าพระเทพบิดรกรุงศรีอยุธยา
 เพราะฉะนั้น พระอัฐิของสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนกส่วน
 ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์จึงได้ประดิษฐาน
 อยู่ที่ในพระบรมมหาราชวังสืบมาจนทุกวันนี้

๕. เรื่องตำนานพระอัฐิสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก
 มีดังกล่าวนั้น จึงน่าจะคิดว่า พระอัฐิส่วนของสมเด็จพระบวรราช
 เจ้ามหาสุรสิงหนาทนั้น จะทรงรักษาไว้ในพระราชวังบวร โดย
 อนุวัติตามกระแสพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระพุทธ
 ยอดฟ้าจุฬาโลกย์ ว่าบ้านเมืองยังไม่มั่นคง ยังไม่ถึงเวลา
 สมควรสร้างพระเจดีย์บรรจุหรือจะทรงสร้างพระเจดีย์บรรจุ
 แต่ในรัชกาลที่ ๑ นั้น วินิจฉัยข้อนี้เข้ากับการสร้างพระเจดีย์
 ทองที่ในวัดมหาธาตุได้เหมาะ คงเป็นเพราะสมเด็จพระบวร
 ราชเจ้า ฯ ไม่อนุวัติตามพระราชดำริ มีพระประสงค์จะทรง
 บรรจุพระอัฐิสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนกไว้ที่วัดสลักซึ่งทรง
 สร้างใหม่ให้ใหญ่โต จึงให้ถ่ายแบบพระสถูปที่บรรจุพระอัฐิ
 พระเจ้าแผ่นดินกรุงศรีอยุธยามาสร้างที่วัดสลัก และทำ

พระมณฑปสวมพระสถูปนั้น แทนสร้างพระปรางค์หรือพระ
 สถูปขนาดใหญ่เป็นประธาน ความที่กล่าวมามีหลักฐาน
 ประกอบให้เห็นจริงหลายอย่าง คือ

ก. โปรดให้เอายอดปราสาท ซึ่งเดิมกะจะสร้างใน
 พระราชวังบวร ฯ มาเป็นหลังคาพระมณฑป ครั้นไฟไหม้
 สร้างพระมณฑปใหม่แปลงเป็นทรงหลังคาโรง ก็ให้สร้างพระ
 มณฑปขึ้นในนั้นเหมือนอย่างพระเมรุทองพระบรมศพ

ข. ชื่อวัด เดิมเรียกว่า **วัดสลัก** ครั้นทรงสร้างใหม่แล้ว
 สมเด็จพระบวรราชเจ้า ฯ ทรงขนานนามว่าวัด “นิพพานาราม”
 ชื่อวัดเช่นนี้ไม่ปรากฏว่ามีที่อื่นเหมือน เช่น **วัดมหาธาตุ** หรือ
 วัดราชบูรณะ ที่สมเด็จพระบวรราชเจ้า ฯ เอาจำ **นิพพาน**
 มาขนานเป็นนามวัด คงเนื่องจากพระอัฐิสมเด็จพระปฐมบรม
 มหาชนก ครั้นต่อมาเมื่อจะทำการสังคายนา ทำนองพระบาท
 สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์จะทรงปรารภว่า นามว่า
 นิพพาน ไม่เป็นมงคล จึงปรึกษากับสมเด็จพระบวรราชเจ้า ฯ
 เปลี่ยนนามวัดเป็น **วัดพระศรีสรรเพชญ์** ทั้งอยู่นอกพระ
 ราชวัง ก็คงเป็นเพราะมีพระเจดีย์ที่บรรจุพระบรมอัฐิเหมือน
 อย่างวัดพระศรีสรรเพชญ์ในกรุงศรีอยุธยา ต่อมาเมื่อสมเด็จพระ
 บวรราชเจ้า มหาสุรสิงหนาทสวรรคตแล้ว พระบาทสมเด็จพระ
 พุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์โปรดให้เปลี่ยนนามวัดอีกครั้งหนึ่งว่า
วัดมหาธาตุ ทั้งไม่มีพระปรางค์หรือพระสถูปขนาดใหญ่เป็น

หลักวัดเหมือนอย่างาวัดมหาธาตุที่อื่น ๆ ก็คงเป็นเพราะเป็นที่บรรจุพระอัฐิธาตุของสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนกเป็นสำคัญ

ค. ในเวลาพระเจ้าแผ่นดินเสด็จไปที่วัด เช่นเสด็จพระราชทานพระกฐินเป็นต้น ย่อมมีเครื่องสักการบูชาคือดอกไม้ธูปเทียนเป็นของส่วนพระองค์ใส่พาน มหาดเล็กเชิญตามเสด็จและทรงบูชาพุทธเจดีย์ที่สำคัญสำหรับวัด แต่ที่วัดมหาธาตุนี้ที่พระเจดีย์ทองบูชาด้วยเครื่องทองน้อย อันเป็นเครื่องสำหรับบูชาพระอัฐิ มีวัดอื่นที่ทรงบูชาด้วยเครื่องทองน้อยแต่อีก ๖ วัด คือ

วัดพระเชตุพน อันเป็นที่บรรจุพระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์

วัดอรุณ อันเป็นที่บรรจุพระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

วัดราชโอรส อันเป็นที่บรรจุพระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

วัดราชประดิษฐ์ เป็นที่บรรจุพระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

วัดเบญจมบพิตร เป็นที่บรรจุพระอังคารพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

วัดบวรนิเวศ อันเป็นที่บรรจุพระอังคารพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

วัดอื่นนอกจากที่กล่าวมา หากทรงบูชาด้วยเครื่องทอง
น้อยไม่

๖. ความที่กล่าวมาเป็นหลักฐานให้ควรเชื่อว่า พระ
เจดีย์ทองที่ในวัดมหาธาตุนั้น สมเด็จพระบรมราชเจ้า มหา
สุริยนาททรงสร้างขึ้นเป็นที่บรรจุพระอัฐิสมเด็จพระปฐมบรม
มหาชนก คงบรรจุพระอัฐิไว้เบื้องต่ำในพระเจดีย์ **เบื้องบน
บรรจุพระบรมสารีริกธาตุให้เป็นพุทธเจดีย์ด้วย** เรื่องนี้
เป็นด้วย ไม่มีผู้ใดจดลงพงศาวดารหรือจดหมายเหตุไว้ให้
ปรากฏแต่เมื่อรัชกาลที่ ๑ จึงไม่มีใครใคร่จะรู้ต่อมาคิดค้นเนื่อง
จากเรื่องสืบสวนโบราณคดี จึงมาแลเห็นเป็นแน่นอน แต่ก็เป็น
การสันนิษฐานผู้อ่านไม่จำเป็นต้องเชื่อ เว้นแต่เห็นชอบด้วย*

พระพุทธรูปหล่อ

ภายในพระมณฑป (ใหญ่) หรือโบสถ์พระธาตุ มีพระ
พุทธรูปโบราณเป็นพระนั่งขนาดใหญ่กว่าตัวจริงของคนเรา
และมีพระยืนขนาดย่อมกว่า ตั้งสลัษิตผนังเสาศาภายใน เป็น
จำนวนพระพุทธรูปนั่ง ๑๖ องค์ พระพุทธรูปยืน ๑๒ องค์

* คัดจาก อนุสรณ์ ๒๕ พุทธศตวรรษ วัดมหาธาตุ ยุวราชรังสฤษฎิ์
หน้า ๑๐๖-๑๑๐

พระพุทธรูปเหล่านี้เป็นพระพุทธรูปหล่อดงามฝีมือช่างสมัย
โบราณมีตำนานปรากฏในพระราชพงศาวดาร รัชกาลที่ ๑ ว่า
เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์กำลังทรงสร้าง
วัดพระเชตุพน ยังไม่เสร็จ ครั้น พ.ศ. ๒๓๓๖ ได้โปรดให้
“เชิญพระพุทธรูปปฏิมากรหล่อด้วยทองเหลือง ทองสำริด ซึ่ง
ชำรุดปรักหักพังอยู่ ณ เมืองพิษณุโลก เมืองสุโขทัย เมือง
ลพบุรี กรุงเก่า วัดศาลาสีหน้า กรุงเทพฯ ฯ ใหญ่น้อย ๑๒๔๘
พระองค์ ลงมาให้ช่างหล่อต่อพระศอ พระเศียร พระหัตถ์
พระบาท แปลงพระพักตร์พระองค์ให้งาม ประดิษฐานไว้ตามที่
อันสมควร”* รวมจำนวนพระพุทธรูปหล่อสำริดที่โปรดให้
“ปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่ ๖๘๙ พระองค์ พระพุทธรูปทำด้วยอิฐปูน
สำหรับพระอารามชำรุดอยู่ ๑๘๓ องค์ รวมเป็นพระพุทธรูป
และพระอรหันต์ ๘๗๒ องค์ ลงรักปิดทองสำเร็จ เหลื่อนั้น
ข้าทูลละอองธุลีพระบาท สัปบุรุษชายหญิงรับไปบูรณะไว้ใน
พระอารามอื่น”** เรื่องนี้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรม
พระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงสันนิษฐานประกอบว่า “ใน
คราวเชิญพระพุทธรูปโบราณมาจากเมืองเหนือคราวนั้น ไม่ใช่

* พระราชพงศาวดาร รัชกาลที่ ๑ หน้า ๒๓๘ และหน้า ๔๐

** อ้างแล้ว, หน้าเดียวกัน.

เชิญมาแต่พระที่ชำรุดอย่างเดียว ถึงพระที่ยังบริบูรณ์ดีแต่โบสถ์วิหารปรักหักพัง พระต้องตากแดดกรำฝนอยู่ก็เชิญมาด้วยมีพระราชประสงค์จะรักษาพระพุทธรูปนั้นไว้มิให้เป็นอันตรายพระพุทธรูปที่เชิญมา คงเลือกคัดเป็น ๓ ชั้น คือ ชั้นที่เป็นพระสำคัญ ตั้งเป็นพระประธานในพระอุโบสถและพระวิหารวัดพระเชตุพน ชั้นที่เป็นพระงามและยังบริบูรณ์ดี แต่ไม่สำคัญถึงจะตั้งเป็นพระประธานในพระอุโบสถและพระวิหารได้ กรมพระราชวังบวร ฯ ทรงรับไปประดิษฐานไว้ในพระมณฑป และพระวิหารวัดมหาธาตุ พระที่ชำรุดปรักหักพังแต่งามและได้ขนาดให้ปฏิสังขรณ์ตั้งเป็นพระระเบียงและในวิหารคด ในวัดพระเชตุพน เหลือจากนี้จึงโปรดให้สัปบุรุษรับไปบูรณะไว้ในวัดอื่น”*

มีผู้กล่าวกันสืบมาว่า บรรดาพระพุทธรูปหล่อที่นำลงมาจากจังหวัดต่าง ๆ ในภาคเหนือ ดังกล่าวในพระราชพงศาวดารนั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ได้โปรดมอบให้สมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวร มหาสุรสิงหนาท ทรงเป็นผู้อำนวยการลากขนนำลงมา เพราะฉะนั้นพระพุทธรูปองค์ใดมีลักษณะงดงามและทรงพิจารณาเห็นว่า

* เรื่องประวัติวัดมหาธาตุ พระนิพนธ์สมเด็จพระยาตำราธิราช ราชานุภาพ ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๖๑ หน้า ๑๒

ได้ขนาดที่จะนำเข้าประดิษฐานไว้ในพระมณฑปพระธาตุได้
ก็ทรงเลือกไว้ และกราบทูลขอพระราชทานสมเด็จพระบรม
เชษฐาธิราช เมื่อโปรดพระราชทานพระบรมราชานุญาตแล้ว
จึงนำเข้าประดิษฐานไว้ในเจดีย์พระมณฑปพระธาตุดังที่
ปรากฏอยู่ในบัดนี้

พระพุทธรูปรายรอบเจดีย์ภายในพระมณฑปพระธาตุ
เหล่านี้เป็นพระพุทธรูปนั่ง ปางมารวิชัย หน้าตัก ๓ ศอกคืบ
เศษ ฝ่ามือข้างสมัยสุโขทัยทั้งหมดรวม ๑๖ องค์ แต่ที่เป็นพระ
พุทธรูปยืนสูงประมาณ ๔ ศอก ฝ่ามือข้างหลายสมัย ที่เป็น
ฝ่ามือข้างสมัยสุโขทัย หมวดกำแพงเพชร มี ๗ องค์ รวมพระ
พุทธรูปยืน ๑๒ องค์ ล้วนมีลักษณะงดงามทั้งสิ้น เนื่องจาก
พระพุทธรูปทั้งพระยืนและพระนั่งในพระมณฑปครบจำนวน
๒๘ องค์ จึงมีผู้สันนิษฐานว่าสมเด็จพระบรมราชาเจ้า มหาสุร-
สิงหนาท คงจะมีพระราชดำริให้จัดตั้งไว้เท่ากับจำนวนพระอดีต
พุทธเจ้า ๒๘ องค์ ตามบทสวดมนต์อาฏานาฏิยสูตร
(ในหนังสือ สวดมนต์ฉบับหลวง)* นอกนั้นได้โปรดให้นำเข้า
ประดิษฐานไว้ในพระวิหารอีก ๘ องค์ เป็นพระพุทธรูปนั่งปาง
มารวิชัย ฝ่ามือข้างสมัยสุโขทัยตอนต้น ๒ องค์ สมัยอุทอง ๑ องค์
และสมัยอยุธยา ๑ องค์

* ดู - บันทึกข้อสังเกต หน้าหลัง

พระพุทธรูปอันงดงามดังกล่าวนี้ นักศึกษาและพุทธศาสนิกชนย่อมจะเข้าไปสักการบูชาได้ตามสมควรแก่เวลา

บันทึกข้อสังเกต

คาถาสวดสรรเสริญพระพุทธเจ้า ๒๘ พระองค์ ที่มีอยู่ในหนังสือสวดมนต์ฉบับหลวง ซึ่งขึ้นต้นด้วยคาถาว่า

นโม เม สัพพพุทธานํ อุปปนฺนํ มเหสินํ
ตณฺหํโกโร มหาวิโร เมธงฺโกโร มหายโส

ฯ ล ฯ

นั้นไม่มีกล่าวไว้ในอาถรรพญาณสูตร ในปาฏิกวรรค ที่มณิกาย และไม่มีแม้ในหนังสือสวดมนต์ของพม่า ปราภฏตามตำนานว่า บทสวดมนต์ทั้งเจ็ดตำนาน และสิบสองตำนาน หรือที่เรียกว่า จุลราชปริตต์ และมหाराชปริตต์ นั้น แต่เดิมทั้งไทยและพม่า ต่างได้มาจากลังกาด้วยกัน ที่มีบทสวดแตกต่างกันไปบ้างก็เนื่องจากแต่ละฝ่าย ต่างมีผู้รู้ในกาลต่อมา ได้แก้ไขและแต่งเพิ่มเติม มีหลายบทสำหรับใช้สวดเฉพาะในประเทศของตน เช่นปราภฏอยู่ในหนังสือสวดมนต์ฉบับหลวง เพราะฉะนั้น

คาถาสวดสรรเสริญพระพุทธเจ้า ๒๘ พระองค์นั้น นักปราชญ์
ไทยอาจแต่งเพิ่มเติมขึ้นในประเทศไทยตามพระนามพระพุทธเจ้า
ในคัมภีร์พุทธวงศ์และชินกาลมาลีปกรณ์ก็ได้ และอาจแต่งขึ้น
เนื่องในโอกาสประดิษฐานพระพุทธรูปเหล่านี้เข้าไว้ในพระ
มณฑปพระธาตุก็เป็นได้ แต่-ใคร ? แต่งขึ้นเมื่อครั้งใด ?
ควรสอบสวนค้นคว้ากันต่อไป

พระศรีสรรเพชญ์

พระประธานในพระอุโบสถวัดมหาธาตุ

ยุวราชรังสฤษฎิ์

วัดมหาธาตุ เดิมเรียกชื่อกันว่า **วัดสลัก** ในหนังสือ

เก่าบางแห่งเรียกว่า วัดฉลัก ก็มี วัดชะหลัก ก็มี ทั้งสองชื่อ
หลังนี้คงจะเพี้ยนมาจากชื่อแรก มูลเหตุที่เรียกชื่อว่าวัดสลัก
นั้น สมเด็จ ฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานว่า
“จะเป็นเพราะเมื่อแรกสร้าง มีของสิ่งใดทำด้วยฝีมือสลัก ผิด
กับที่ทำเกลี้ยง ๆ เป็นสามัญในวัดอื่น คนทั้งหลายจึงเรียกว่า
วัดสลัก มิใช่ชื่อนามที่ชานานสำหรับวัด แต่เป็นวัดขนาดกลาง ไม่
ใช้วัดเล็ก” * แต่อีกความเห็นหนึ่งซึ่งเป็นคำเก่าเล่ากันต่อมา
ว่าวัดนี้ แต่ก่อนนั้น มีพระภิกษุที่เป็นช่างฝีมือทางแกะสลัก
ขึ้นชื่ออยู่มาก จึงเป็นเหตุให้ชาวบ้านพากันเรียกชื่อวัดตาม
เกียรติคุณดังกล่าวกันว่า วัดสลัก ไปด้วย

* ดูตำนานวัดมหาธาตุ พระนิพนธ์สมเด็จ ฯ กรมพระยาดำรง-
ราชานุภาพ ในแถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม ๑๐ หน้า ๔๔๑

วัดสลัก เป็นวัดที่สร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา แต่จะเป็นวัดที่ท่านผู้ใดสร้างและสร้างในวันเดือนปีใดไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงย้ายราชธานีจากกรุงศรีอยุธยามาตั้งอยู่ ณ กรุงธนบุรีแล้ว ได้ทรงกำหนดพื้นที่สร้างเป็นพระนครทั้งสองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา วัดสลักเข้าอยู่ในเขตพระนครด้วย จึงทรงยกฐานะเป็นพระอารามหลวง แต่มิได้ทรงเปลี่ยนแปลงชื่อวัด

ต่อมาสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ในรัชกาลที่ ๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก โปรดให้ย้ายพระนครมาตั้งทางฝั่งตะวันออก **วัดสลัก** อยู่ระหว่างพระบรมมหาราชวัง คือ วังหลวง กับพระราชวังบวร ฯ คือ วังหน้า โดยเฉพาะพระราชวังบวร ฯ นั้น ขยายเนื้อที่ทางใต้ลงมา กินเนื้อที่วัดสลักเข้าไปด้วย จึงโปรดให้ทำผาติกรรมเอาเนื้อที่ตอนใต้วัดเพิ่มให้แก่วัด เพื่อแลกเอาเนื้อที่ตอนเหนือของวัดไป (บริเวณวัดสลักเดิม ตอนใต้สุดเขตตรงหอรบขังและสระน้ำ ซึ่งเรียกกันว่า สระทิพยนิภา ปัจจุบันเป็นที่ตั้งตัวอาคารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ขยายลงมาถึงถนนซอยศิลปากรปัจจุบัน) และการที่กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทได้ทรงทำผาติกรรมเอาที่วัดไปดังนี้ สันนิษฐานกันว่า คงจะเป็นมูลเหตุให้ทรงสร้างวัดนี้ การสร้างวัดเริ่มตั้งแต่ราวปีเถาะ พ.ศ. ๒๓๒๖ อันเป็นปีเดียวกับที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกสร้างวัดพระ-

ศรีรัตนศาสดาราม เมื่อทรงสร้างสำเร็จก็โปรดขนานนามวัดนี้ใหม่ว่า **วัดนิพพานาราม**

เหตุที่ทรงเปลี่ยนชื่อวัดสลักเป็นวัดนิพพานาราม สันนิษฐานกันว่า เดิมทีเดียว จะทรงเปลี่ยนชื่อวัดสลักเป็น **วัดพระศรีสรรเพชญ์** เพราะสิ่งก่อสร้าง เช่น พระมณฑป ได้ทรงถ่ายแบบมณฑปในวัดพระศรีสรรเพชญ์ที่กรุงศรีอยุธยา มาสร้าง เป็นแต่ไม่มีเจดุมุขเท่านั้น และพระราชประสงค์ที่ทรงสร้างก็เพื่อบรรจุพระอัฐิแบบเดียวกับวัดพระศรีสรรเพชญ์ ในกรุงศรีอยุธยา คือ บรรจุพระอัฐิของสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก (คือพระราชบิดาของพระองค์ซึ่งเป็นต้นพระราชวงศ์จักรี) อันเป็นส่วนของกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท (พระอัฐิของสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก อันเป็นส่วนของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ประดิษฐานอยู่ในพระบรมมหาราชวัง) แต่มาติดขัดตรงที่ว่า วัดนี้หาได้อยู่ในพระบรมมหาราชวังอย่างวัดพระศรีสรรเพชญ์ในกรุงศรีอยุธยาไม่ จึงได้ทรงคิดเปลี่ยนชื่อไปเป็นวัดนิพพานาราม เพราะเนื่องด้วยพระอัฐิของสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนกดังกล่าวแล้ว* (พระอัฐิ

* ดู-วินิจฉัยเรื่องพระเจดีย์ทอง พระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ในอนุสรณ์ชุมนุมนักศึกษาโรงเรียนผู้ใหญ่ ๔ วัดมหาธาตุ พระนคร พ.ศ. ๒๕๐๓

ของสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนกนั้นสันนิษฐานกันว่าบรรจุไว้
 ตอนล่างของพระเจดีย์ทองในโบสถ์พระธาตุ ส่วนพระบรมสารี-
 ริกธาตุอยู่ตอนบน) พระมณฑปที่กล่าวถึงนี้ คือ โบสถ์พระธาตุ
 ปัจจุบัน แต่เดิมทำทรงหลังคาเป็นมณฑป โดยให้เอายอด
 ปราสาท ซึ่งเดิมกะจะสร้างในพระราชวังบวร ๕ มาสร้าง ครั้น
 พระมณฑปนั้นถูกไฟไหม้เมื่อวันศุกร์ เดือน ๔ แรม ๑๕ ค่ำ
 ปีระกา ตรีศกจุลศักราช ๑๑๖๓ พ.ศ. ๒๓๔๔ เวลายามเศษ
 เหลือแต่นั้น เวลาทรงสร้างใหม่ โปรดให้ทำหลังคาจตุรมุข มิ
 ให้ทำเครื่องยอดตามเดิม* ที่มาแก้โบสถ์พระธาตุเป็นทรง
 หลังคาออกมุข ๒ ด้าน เช่นที่เห็นอยู่ในปัจจุบันนี้ เข้าใจว่า
 คงจะมาแก้ไขใหม่ เมื่อครั้งปฏิสังขรณ์ใหญ่ในรัชกาลที่ ๓ **

เมื่อปีวอก พ.ศ. ๒๓๓๑ ในรัชกาลที่ ๑ พระบาท
 สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงมีพระราชปรารภกับ
 สมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวร ๕ มหาสุรสิงหนาท
 เรื่องจะทำสังคายนาพระไตรปิฎก และทรงพระราชดำริเห็น

* ดู-พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ฉบับของเจ้าพระยา
 ทิพากรวงศ์ (ข้า บุนนาค) สำนักพิมพ์คลังวิทยา พ.ศ. ๒๕๐๕
 หน้า ๒๔๔-๒๔๕

** ดู-ตำนานวัดอุสถานต่าง ๆ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า
 เจ้าอยู่หัวทรงสถาปนา

พ้องต้องกันว่า วัดพิพพานารามสมควรเป็นที่ประชุมสงฆ์ทำ
 สังคายนา เพราะอยู่ระหว่างวังหลวงกับวังหน้า สะดวกทั้งสอง
 พระองค์ที่จะทรงอุปถัมภ์ ให้การทำสังคายนาถูกลงไปโดย
 เรียบร้อยสมพระราชศรัทธา จึงโปรดให้เปลี่ยนชื่อวัดเสียใหม่
 เป็นวัด **“พระศรีสรรเพชญ์”** แม้จะมีได้อยู่ในพระบรมมหา
 ราชวัง ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากเหตุผลสำคัญ ๓ ประการคือ ๑. ชื่อ
 วัดนิพพานารามไม่มีแบบแผน ๒. วัดพระศรีรัตนศาสดาราม
 หรือวัดพระแก้วในพระบรมมหาราชวังนั้น ชาวบ้านพากัน
 เรียกว่าวัดพระศรีสรรเพชญ์ ตลอดมา เพราะเห็นเป็นวัดอยู่ใน
 วังหลวงเหมือนที่กรุงศรีอยุธยา แต่พระบาทสมเด็จพระพุทธ
 ยอดฟ้าจุฬาโลกไม่โปรดให้เรียกเช่นนั้น ด้วยวัดพระศรีรัตน
 ศาสดารามหรือวัดพระแก้วไม่ได้เก็บพระอัฐิอย่างวัดพระศรี-
 สรรเพชญ์ที่กรุงศรีอยุธยา และ ๓. เพื่อให้เป็นไปตามพระ
 ราชประสงค์ของกรมพระราชวังบวร ฯ มหาสุรสิงหนาทมาแต่
 เดิม คือ มีพระราชประสงค์จะให้วัดนี้เป็นวัดพระศรีสรรเพชญ์
 ด้วยเหตุ ๓ ประการนี้ วัดนิพพานารามจึงเปลี่ยนชื่อเป็น
วัดพระศรีสรรเพชญ์ดาราม แต่เรียกกันสั้น ๆ ว่า **วัด**
พระศรีสรรเพชญ์ และคงจะเรียกพระประธานในพระอุโบสถ
 ซึ่งเป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่ว่า **พระศรีสรรเพชญ์** มาแต่
 ครั้งนั้น ตามแบบอย่างพระพุทธรูปพระศรีสรรเพชญ์ที่
 ประดิษฐานอยู่ในวัดพระศรีสรรเพชญ์ในกรุงศรีอยุธยาโบราณ

ต่างแต่พระพุทธรูปพระศรีสรรเพชญ์ในกรุงศรีอยุธยาเป็นพระยืน
หุ้มทอง

วัดสลักหรือวัดนิพพานารามเปลี่ยนนามเป็นวัดพระ
ศรีสรรเพชญ์มาได้ประมาณ ๑๕-๑๖ ปี ครั้นถึงปีกุน พ.ศ.
๒๓๔๖ เมื่อกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทสวรรคตแล้ว
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้โปรดให้
เปลี่ยนชื่อ วัดพระศรีสรรเพชญ์ เป็น วัดมหาธาตุ ซึ่ง
ในการเปลี่ยนชื่อเป็นวัดมหาธาตุนี้ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช
ราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานว่า “วัดมหาธาตุ ถ้าถ้าเรียกเต็ม
ตามแบบว่า วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ เป็นหลักของพระนคร
ย่อมมีทุกราชธานีในประเทศนี้ จำต้องมีในพระนครอมรรัตน-
โกสินทร์นี้ประการ ๑ พระเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุใน
พระมณฑป (คือในโบสถ์พระธาตุ) เป็นพระศรีรัตนมหาธาตุมี
อยู่ในพระอารามแล้วประการ ๑ เป็นที่สถิตของสมเด็จพระ
สังฆราช เหมือนวัดมหาธาตุที่กรุงเก่า นี่อีกประการ ๑ เพราะ
สมควรแก่นามว่า**วัดมหาธาตุ**ยิ่งกว่านามอื่น ๆ ด้วยประการ
ฉะนี้ จึงพระราชทานนามว่า **วัดมหาธาตุ**”*

* ดูตำนานวัดมหาธาตุ ในแถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม ๑๐ หน้า
๕๒๙-๖๓๐

ต่อมาในรัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดให้ตั้งวิทยาลัยการศึกษาของสงฆ์ฝ่ายมหานิกายขึ้นในวัดมหาธาตุ เรียกว่า **มหาธาตุวิทยาลัย** คู่กับ **มหามกุฏราชวิทยาลัย** ของสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกาย เมื่อ ร.ศ. ๑๐๘ (พ.ศ. ๒๔๓๒) โดยทรงมีพระราชปรารภว่า

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

และ

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร
พระองค์ผู้ทรงพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์แก่วัดมหาธาตุ

ด้วยพระปริยัติสัทธรรม การที่จะบำรุงพระปริยัติสัทธรรม อันเป็นรากเงาของพระพุทธศาสนาให้ไพศาลบริบูรณ์ยิ่งขึ้น ก็ย่อมอาศัยการบำรุงให้มีผู้เล่าเรียนแลที่เล่าเรียนให้สะดวกยิ่งขึ้น การเล่าเรียนพระปริยัติสัทธรรมที่เป็นไปอยู่ในเวลานั้น ก็ได้โปรดเกล้า ฯ ให้จัดการบำรุงทั่วไปทุกพระอาราม แต่ยังหาเป็นอันนับบริบูรณ์แท้ไม่ เพราะเป็นแต่สถานที่เล่าเรียนในชั้นต้น จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ตั้งวิทยาลัยที่เล่าเรียนพระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูงขึ้น ๒ สถาน สถานหนึ่ง เป็นที่เล่าเรียนของสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกายได้ตั้งไว้ที่วัดบวรนิเวศวรวิหาร พระอารามหลวง พระราชทานนามว่า **มหามกุฏราชวิทยาลัย** เป็นที่เฉลิมพระเกียรติยศสมเด็จพระบรมชนกนาถ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อีกสถานหนึ่ง เป็นที่เล่าเรียนของสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย ได้ตั้งไว้ที่วัดมหาธาตุราชวรวิหาร พระอารามหลวงนี้มีนามว่า **มหาธาตุวิทยาลัย** ได้เปิดการเล่าเรียนแต่วันที่ ๘ พฤศจิกายน รัตนโกสินทรศก ๑๐๘ สืบมา” *

* ดู-ประกาศพระราชปวารณ ในการก่อพระฤกษ์สังฆเสนาสน์ราชวิทยาลัย ร. ๕ ฯลฯ ที่ระลึกงานวางศิลาฤกษ์หอเรียนแห่งมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วันอังคารที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๙๘ หน้า ๒-๓

ครั้นปีมะเมีย พ.ศ. ๒๔๓๗ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร* สวรรคต พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงบริจาคพระราชทรัพย์อันเป็นส่วนพระองค์ของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ อุทิศพระราชทานให้ปฏิสังขรณ์วัดมหาธาตุจนสำเร็จ แล้วโปรดให้เพิ่มสร้อยต่อชื่อวัดเฉลิมพระเกียรติยศ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชพระองค์นั้นว่า **“วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์”** จึงทำให้เรียกชื่อวัดควบกับชื่อวิทยาลัย ต่อมาว่า “วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ วิทยาลัย

พระประธาน ซึ่งประดิษฐานในพระอุโบสถวัดมหาธาตุเป็นพระพุทธรูปปูนปั้น ปางมารวิชัย ลงรักปิดทองหน้าตักกว้าง ๕ ม. ๑๖ ซม. ฝีมือ**พระยาเทวารังสรรค์** (ไม่ทราบชื่อเดิม) ช่างวังหน้าเป็นผู้ปั้น ศาสตราจารย์หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ (ป่วน อินทวงศ์) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของพระพุทธรูปองค์นี้ไว้ว่า “ในรัชกาลที่ ๑ มิใคร่จะได้สร้างพระพุทธรูปขึ้นใหม่ เพราะทรงพระราชศรัทธาให้เชิญพระพุทธรูปโบราณซึ่งทิ้งทรุดโทรม

* โปรดเกล้า ฯ สถาปนาเป็นสยามมกุฎราชกุมารพระองค์แรกของประเทศไทย ดู-ประกาศเฉลิมพระปรมาภิไธยในหนังสือกฎหมายรัชกาลที่ ๕ เล่ม ๒ พ.ศ. ๒๔๒๕ หน้า ๖๖๓

อยู่ที่เมืองเหนือมาบูรณะปฏิสังขรณ์ตั้ง ๑๒๐๐ องค์เศษ พระพุทธรูปที่เป็นพระประธานอยู่ในวัดสำคัญ ๆ ในกรุงเทพ ฯ จึงเป็นพระเก่าสมัยอื่น ซึ่งเชิญมาจากที่อื่นเป็นพื้น

องค์พระประธานในพระอุโบสถ “พระศรีสรรเพชญ์” กรมพระราชวังบวร ฯ ทรงให้พระยาเทวรังสรรค์ปั้นเพื่อประดิษฐานไว้ในพระอุโบสถ มีเรื่องเล่าว่า “พระประธานองค์นี้มีความศักดิ์สิทธิ์มากสมัยเมื่อ พล.อ.หลวงสุรณรงค์ไปราชการต่างประเทศ ได้มากราบลา หลวงพ่อศรีสรรเพชญ์และอยู่ในต่างประเทศ ๒-๓ ปีระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ มีความคิดถึงบ้านเหลือเกินหลวงพ่อก็ได้เข้าฝันในคืนหนึ่ง ถามว่าอยากกลับบ้านหรือ แล้วจะได้กลับ รุ่งขึ้นได้รับคำสั่งจากกรุงเทพ ฯ ให้เดินทางกลับได้”

มีพระพุทธรูปที่ทรงสร้างในรัชกาลที่ ๑ ลักษณะดีอยู่
องค์หนึ่ง คือ**พระประธานในวัดมหาธาตุ เป็นพระปั้น**
ในรัชกาลที่ ๑ เป็นแบบอย่างที่น่าว่าลักษณะงาม และ
นับถือเป็นแบบอย่างฝีมือช่างชั้นสูงทางพุทธศิลป์ของสมัย
กรุงรัตนโกสินทร์ นอกจากพระประธาน ยังมีรูปพระสาวก
ปูนปั้น ลงรักปิดทอง ๘ องค์ ประจำ ๘ ทิศ ประดิษฐานอยู่
บนฐานชุกชี ล้อมรอบองค์พระศรีสรรเพชญ์

ในรัชกาลที่ ๓ เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงปฏิสังขรณ์วัดมหาธาตุเป็นการใหญ่ทั่วทั้งพระอาราม
ซึ่งกล่าวกันว่า เหมือนกับทรงสร้างใหม่ทั่วทั้งวัดนั้น พระ
ประธานองค์นี้ก็ได้รับปฏิสังขรณ์ด้วย สมเด็จ ฯ เจ้าฟ้ากรม-
พระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงกล่าวว่า **การปฏิสังขรณ์พระ**
ประธานเป็นฝีมือของพระยาชำนาญ (ไม่ทราบชื่อเดิม)
ช่างมีชื่อในรัชกาลที่ ๓ ซึ่งเป็นผู้สร้างวัดสามง่ามที่ถนนสระปทุม
หรืออีกนัยหนึ่งเรียกว่าวัดพระยาขำนิ และทรงสรรเสริญว่าเป็น
ผู้เชี่ยวชาญในการก่อสร้าง มีชื่อปรากฏอยู่ในคำไหว้ครูด้วย*

วัดมหาธาตุ ยุวราชรังสฤษฎิ์ ในสมัยสมเด็จพระวันรัต
(ทิต อุทโย) และในสมัยสมเด็จพระวันรัต (เฮง เขมจารี) เป็น
อธิบดีสงฆ์ ก็ได้อาศัยตำนานเดิมของวัดไว้ โดยยังเรียกพระ

*

ดู-ตำราสร้างพระพุทธรูป ตอนถากถางมัสการไหว้ครู

ประธานในพระอุโบสถว่า **“พระศรีสรรเพชญ์”** และแบ่ง
 หมวดโดยเอาชื่อ วัดสลักเดิมมาเรียกไว้ด้วย ดังจะเห็นได้ในการ
 กำหนดแบ่งสำนักสงฆ์ในวัดออกเป็นหมวด เป็นที่หมายรู้
 กันในบรรดาภิกษุสามเณรตลอดจนศิษย์วัดและอุบาสกอุบาสิกา
 ในวัดมหาธาตุ เป็น ๔ หมวด คือ ๑. หมวดตำหนัก ๒. หมวด
 พระศรีสรรเพชญ์ ๓. หมวดพระธาตุ ๔. หมวดสลัก

หมวดตำหนัก กำหนดเอาตำหนักที่ประทับของสมเด็จพระ
 พระสังฆราช ซึ่งมีและประทับอยู่ในคณะ ๑ วัดมหาธาตุ
 ตั้งแต่สมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นหลัก ซึ่งต่อมาเป็นคณะ
 ของท่านเจ้าอาวาสและเป็นเจ้าคณะหมวด กุฏิสงฆ์ ที่อยู่ทาง
 ด้านตะวันตกของของวัดขึ้นกับหมวดนี้ ได้แก่ คณะ ๔ คณะ ๕
 คณะ ๑๐ คณะ ๑๑ คณะ ๑๒ คณะ ๑๓ คณะ ๑๔ คณะ ๑๕
 คณะ ๒๐ และคณะ ๒๑ **หมวดพระศรีสรรเพชญ์** ก็คือ
 กุฏิสงฆ์ที่ตั้งอยู่ตรงกับพระอุโบสถวัดมหาธาตุ ซึ่งเป็นที่
 ประดิษฐานพระศรีสรรเพชญ์ พระประธานในพระอุโบสถลงไป
 ทางใต้มีคณะ ๒ เป็นเจ้าคณะหมวด คณะที่ขึ้นกับหมวดนี้
 ได้แก่ คณะ ๖ คณะ ๗ คณะ ๑๖ คณะ ๑๗ คณะ ๒๒ และ
 คณะ ๒๓ **หมวดพระธาตุ** ก็คือ กุฏิสงฆ์ที่ตั้งอยู่ทางด้าน
 ตะวันออกของวัดตรงกับโบสถ์พระธาตุ ซึ่งมีคณะ ๓ เป็น
 เจ้าคณะหมวด คณะที่ขึ้นกับหมวดนี้ ได้แก่ คณะ ๘ คณะ ๙
 คณะ ๑๘ คณะ ๑๙ คณะ ๒๔ และคณะ ๒๕ **หมวดสลัก**

ก็คือ กุฏิสงฆ์ที่อยู่ทางมุมด้านตะวันตกเฉียงเหนือของวัด ซึ่งเป็นที่ตั้งของวัดแต่เดิมมีคณะสลัก ๑ เป็นเจ้าคณะหมวด คณะที่ขึ้นในหมวดนี้ ได้แก่ คณะสลัก ๒ คณะสลัก ๓ และ คณะสลัก ๔

พระศรีสรรเพชญ พระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ลงรักปิดทอง พระประธานในพระอุโบสถวัดมหาธาตุ ยุวราช-
รังสฤษฎ์ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปแบบอย่างของฝีมือช่างทางพุทธ
ศิลปชั้นสูงในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์นั้น เป็นพระพุทธรูปที่
อธิบติสงฆ์ในวัดมหาธาตุทุกสมัยได้ชวนถวายปฏิสังขรณ์
ลงรักปิดทองให้ดูงามอร่ามตาเป็นที่เจริญศรัทธาปสาทะ แก่
บรรดาพุทธศาสนิกชนอยู่ตลอดมา ถ้าท่านผู้ใดยังมีได้สังเกต
ขอเชิญไปชมและนมัสการได้ทุกวัน

แต่-ถ้าท่านพุทธศาสนิกชนทั้งหลายไม่มีโอกาสไป
นมัสการในพระอุโบสถท่านก็อาจหา**เหรียญเสมาพระศรีสรร-**
เพชญ ซึ่งสมาคมศิษย์วัดมหาธาตุได้จัดสร้างขึ้นตามแบบที่
นายสนิท ดิษฐพันธ์ ช่างศิลปเอกของกรมศิลปากร เป็นผู้
ออกแบบ นายอำนาจ พ่วงเสรี ช่างศิลปโท กับช่างศิลปจัตวา
ของกรมศิลปากร ช่วยกันปั้นแบบ และโรงงานกระษาปณ์
กระทรวงการคลัง เป็นผู้หล่อ ซึ่งท่านควรมีไว้เป็นที่สักการะ
และอาจนำพระศรีสรรเพชญติดตัวเป็นมิ่งขวัญไปไหน ๆ ได้ทุก
หนทุกแห่ง ตลอดกาลทุกเมื่อ.

พระวิหารโพธิลังกา

พระวิหารโพธิลังกา ตั้งอยู่ในบริเวณวัดมหาธาตุ กรุงเทพมหานคร ด้านตะวันออกเฉียงเหนือของวัด ตรงมุมที่ถนนพระจันทร์กับถนนหน้าพระธาตุตัดมาชนกัน พระวิหารหลังนี้เดิมพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดให้สร้างขึ้นทางด้านตะวันออกของต้นพระศรีมหาโพธิ ตรงที่ตั้งพระตำหนักเดิมที่เสด็จประทับอยู่เมื่อทรงผนวช มีตำนานเป็นเรื่องราวทั้งพระวิหารและต้นพระศรีมหาโพธิ ดังจะกล่าวต่อไป

บริเวณที่ตั้งพระวิหารและที่ประดิษฐานต้นพระศรีมหาโพธิ่นั้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดโชฯ ทรงสันนิษฐานไว้ว่า เมื่อครั้งสมเด็จพระบวรราชเจ้า มหาสุรสิงหนาท กรมพระราชวังบวรสถานมงคลในรัชกาลที่ ๑ เสด็จออกทรงผนวชเมื่อวันเพ็ญเดือน ๘ ปีเถาะ พ.ศ. ๒๓๓๘* และประทับอยู่เป็นเวลา ๗ วัน ในวัดมหาธาตุ ซึ่งขณะนั้นขนานนามว่า วัดพระศรีสรรเพชญ์ คงจะได้โปรดให้ปลูกพระตำหนักขึ้นเป็นที่ประทับอยู่ราวตรงที่ปลูกต้นพระศรีมหาโพธิ ณ มุมวัดมหาธาตุด้าน

* วันที่ ๑๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๓๘

• ตะวันออกเฉียงเหนือ และต่อมาเมื่อสมเด็จพระบวรราชเจ้า
มหาเสนานุรักษ์ กรมพระราชวังบวรสถานมงคลในรัชกาลที่ ๒
เสด็จออกทรงผนวช เมื่อปีมะเมีย พ.ศ. ๒๔๓๕ เป็นเวลา
๗ วันเหมือนกัน ก็เสด็จประทับอยู่ ณ บริเวณนั้น* แต่พระ
ตำหนักที่สร้างไว้เป็นที่ประทับของกรมพระราชวังบวร ฯ ใน
รัชกาลที่ ๒ จะเป็นพระตำหนักเดิมครั้งกรมพระราชวังบวร-
สถานมงคลในรัชกาลที่ ๑ โปรดให้สร้างไว้คราวเสด็จออกทรง
ผนวชหรือจะโปรดให้สร้างขึ้นใหม่ไม่ปรากฏ พิจารณาเห็นจะ
โปรดให้สร้างขึ้นใหม่ เพราะเป็นเวลาล่วงมาถึง ๑๕ ปีแล้ว
พระตำหนักเดิมซึ่งคงสร้างด้วยไม้ อาจชำรุดรื้อถอนไปแล้วก็ได้

ในรัชกาลที่ ๒ นั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้า
นภลัยได้โปรดให้จัดส่งพระภิกษุสงฆ์ไทย มีพระอาจารย์ดี
พระอาจารย์เทพ และพระภิกษุมือชื่อ รวม ๘ รูปเป็นสมณะทูต
ไปสืบพระพุทธศาสนาในประเทศลังกา เมื่อปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๓๕๗
ครั้นถึงปีชาล พ.ศ. ๒๓๖๑ พระอาจารย์ดี พระอาจารย์เทพ
กับพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งเป็นสมณทูต กลับจากลังกา ได้นำต้นโพธิ์
พันธุ์พระศรีมหาโพธิ์ที่เมืองอนูราธปุระ เข้ามาถวาย ๓ ต้น จึง
พระราชทานให้นำมาปลูกไว้ที่วัดมหาธาตุ ซึ่งในสมัยนั้นเป็นที่
สถิตย์ของสมเด็จพระสังฆราช ต้น ๑ ให้นำไปปลูกไว้ที่วัด

* ดู-เรื่องประวัติวัดมหาธาตุ พระนิพนธ์สมเด็จพระยา
ดำรงราชานุภาพ ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๖๑

สระเกศ ซึ่งเวลานั้นเป็นที่สถิตย์ของสมเด็จพระวันรัต (อาจ) ต้น ๑ และให้นำไปปลูกไว้ที่วัดสุทัศน์เทพวราราม ซึ่งในเวลานั้นยังเรียกว่า วัดพระโต ต้น ๑ * พระศรีมหาโพธิที่พระราชทานให้นำมาปลูกไว้ในวัดมหาธาตุนั้น เข้าใจว่าปลูกตรงพระตำหนักเดิม ซึ่งเป็นที่ประทับของสมเด็จพระบวรราชเจ้า มหาสุรสิงหนาท และสมเด็จพระบวรราชเจ้า มหาเสนานุรักษ์ เมื่อครั้งเสด็จออกทรงผนวชในรัชกาลที่ ๑ และในรัชกาลที่ ๒ ต้นพระศรีมหาโพธิที่นำหน่อจากต้นเดิมในนครอนุราชปุระ ประเทศลังกา มาปลูกในประเทศไทย ๓ ต้นนี้ มีอายุแก่กว่าต้นพระศรีมหาโพธิปัจจุบันที่โพธิคยาในประเทศอินเดีย เพราะพระศรีมหาโพธิที่โพธิคยาต้นเดิมนั้น กล่าวกันว่าเมื่อพวกนับถือศาสนาอิสลามรุกรานเข้ามาในประเทศอินเดียได้ทำลายเสียแล้ว ส่วนต้นที่เห็นอยู่ในปัจจุบันนี้ ได้ปลูกขึ้นใหม่ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๓ โดยนำเอาต้นพระศรีมหาโพธิซึ่งเชื่อแน่ว่าเป็นลูกหลานของต้นศรีมหาโพธิเดิม มาปลูกขึ้นใหม่ในสมัยเมื่ออังกฤษปกครองประเทศอินเดีย * *

* ดู-พระราชพงศาวดาร กรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๒ และเรื่องประวัติวัดมหาธาตุ พระนิพนธ์สมเด็จพระญาณสังวรญาณมุนี (วาสนโก) ๙ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

* * ดูหนังสือ-สู่แดนพุทธภูมิ ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๔ ของพระเทพวิสุทธิโมลี

ก่อนหน้าที่จะนำต้นพระศรีมหาโพธิจากลังกามาปลูก
ขึ้นในวัดมหาธาตุ ๑ ปี พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
เมื่อครั้งเสด็จดำรงพระราชอิสริยยศเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ
เจ้าฟ้ามงกุฎสมมุติเทววงศ์ ในรัชกาลที่ ๒ ขณะนั้นทรงมี
พระชนม์ ๑๔ พระพรรษา ได้เสด็จออกทรงผนวชเป็นสามเณร
ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อเดือน ๘ อุตสาธ ขึ้น
๑๑ ค่ำ ปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๓๖๐* โดยมีสมเด็จพระญาณสังวร
(ศุข) ซึ่งภายหลังได้เป็นสมเด็จพระสังฆราช เป็นพระอุปัชฌาย์
เมื่อทรงผนวชแล้วได้เสด็จมาประทับอยู่ ณ วัดมหาธาตุ และ
ประทับอยู่ ณ ตำหนักที่ปลูกขึ้นใหม่ตรงที่ซึ่งเป็นพระวิหาร
ปัจจุบัน พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงผนวช
เป็นสามเณรและประทับอยู่ ณ วัดมหาธาตุเป็นเวลา ๗ เดือน
จึงทรงลาผนวช ต่อมาอีก ๗ ปี เป็นระยะปลายรัชกาลที่ ๒
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะดำรงพระราช-
อิสริยยศเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้า ๙ พระชนมายุ
ครบอุปสมบทจึงเสด็จออกทรงผนวชเป็นพระภิกษุ ในพระ
อุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม โดยมีสมเด็จพระสังฆราช
(ต่อน) เป็นพระอุปัชฌาย์ เมื่อเดือน ๘ ขึ้น ๑๐ ค่ำ ปีวอก

* วันที่ ๒๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๖๐

พ.ศ. ๒๓๖๗* แล้วเสด็จมาประทับอยู่ ณ วัดมหาธาตุ ทรงบำเพ็ญอุปัชฌายวัตร ๓ วัน แล้วเสด็จไปประทับอยู่ ณ วัดสมอราย คือ วัดราชาธิวาสทุกวันนี้ แต่เมื่อทรงผนวชมาได้ประมาณ ๑๐ วัน พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยก็เสด็จสวรรคต เมื่อวันพุธ เดือน ๘ แรม ๔ ค่ำ ปีวอก พ.ศ. ๒๓๖๗ และพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชสมบัติสืบต่อสมเด็จพระบรมชนกนารถ เป็นรัชกาลที่ ๓ ในกรุงรัตนโกสินทร์

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงผนวชเป็นพระภิกษุอยู่ต่อมาจนตลอดรัชกาลที่ ๓ ได้เสด็จไปประทับอยู่ ณ วัดสมอราย ๑ ปี ทรงศึกษาทางสมถวิปัสสนาภาวนาทั้งในสำนักวัดสมอรายและเสด็จไปศึกษาที่สำนักวัดราชสิทธิารามด้วย แล้วทรงพระราชปรารภจะศึกษาฝ่ายคันถธุระเพื่อจะได้ทรงสอบสวนพระธรรมวินัยตามคัมภีร์พระไตรปิฎกได้ด้วยพระองค์เอง จึงเสด็จกลับมาประทับอยู่ที่วัดมหาธาตุอีกเป็นเวลา ๕ ปี ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๖๘ ถึง พ.ศ. ๒๓๗๒ ทรงศึกษาพระปริยัติธรรมจนทรงมีความรู้แตกฉานและทรงทราบภาษามคธเป็นอย่างดี พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรด

* วันที่ ๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๖๗

ให้ทรงแปลคัมภีร์บาลีถวายหน้าพระที่นั่งในที่ประชุมพระราชาคณะผู้ใหญ่เป็นกรรมการสอบไล่พระปริยัติธรรม ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย เมื่อปีจอ พ.ศ. ๒๓๖๔ รวม ๓ วัน วันแรกทรงแปลบาลีคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถา หลักสูตรเปรียญ ๓ ประโยค วันที่ ๒ ทรงแปลบาลีมังคลัตถทีปนี หลักสูตรเปรียญ ๔ ประโยค และวันที่ ๓ ทรงแปลคัมภีร์สารัตถสังคหะ หลักสูตรเปรียญ ๕ ประโยค เป็นที่ปรากฏว่าทรงพระปรีชาญาณแตกฉานในพระปริยัติธรรมเป็นอย่างดี เพราะทรงแปลคราวนั้นในปีเดียวก็ได้เป็นเปรียญ ๕ ประโยค และนับเป็นครั้งแรกที่เจ้านายเข้าแปลพระปริยัติธรรม พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเลื่อมใสในพระปรีชาญาณ จึงทรงพระราชทานพัดยศเปรียญและต่อมาได้โปรดให้ทำพัดฉกพื้นดาดปักเลื่อมเป็นพัดยศพระราชทานเป็นพิเศษแก่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตั้งเป็นพระราชาคณะครั้งแรกทรงพระกรุณาโปรดให้ตั้งฐานานุกรมได้ ๓ รูป ภายหลัง มีพระราชดำรัสสั่งให้เพิ่มฐานานุกรม อีก ๗ รูป เป็น ๑๐ รูป* ตั้งแต่นั้นมา ก็โปรดให้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประทับเป็นกรรมการสอบไล่ในที่ประชุมสอบพระปริยัติธรรมต่อมา

*

เทศนาพระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อทรงผนวช
เป็นพระภิกษุได้เสด็จประทับอยู่ในวัดมหาธาตุจนถึงปีฉลู พ.ศ.
๒๓๗๒ ได้ทรงสอบสวนข้อธรรมวินัยในคัมภีร์พระไตรปิฎก
จนทรงทราบถ่องแท้ด้วยพระปรีชาญาณว่า ลัทธิวินัยที่พระ
ภิกษุสงฆ์ปฏิบัติกันโดยมากในเวลานั้นวิปลาศคลาดเคลื่อนจาก
พระพุทธรบัตถุญติ ก็ทรงสังเวชสลดพระทัย ครั้นวันหนึ่ง เสด็จ
ไปบรรทมกลางวันในพระอุโบสถวัดมหาธาตุ ได้ทรงตั้งสัตยา-
ธิษฐานว่า **“ข้าพเจ้านี้ อุทิศต่อพระผู้มีพระภาค ออกบวช
ด้วยความเชื่อ ความเลื่อมใส มิได้เพ่งต่ออามิสสิ่งหนึ่ง
สิ่งใด มีลาภยศและสรรเสริญเป็นต้น ถ้าวางศับรรพชา**

วิหาร และต้นโพธิ์จากลังกา

อุปสมบทที่เนื่องมาแต่พระสุคตทศพล ยังมีเหลืออยู่ ณ ประเทศใดทิศใด ขอให้ได้ประสบ หรือได้ยินข่าวให้ได้ ใน ๓ วัน ๗ วัน ถ้าไม่เป็นดั่งนั้น ข้าพเจ้าจะเข้าใจว่า ศาสนวงศ์นั้นสิ้นแล้ว ก็จะสึกเป็นฆราวาสไปรักษาศีล ๕ ศีล ๘ ตามสมควร” ครั้นทรงอธิษฐานแล้ว ต่อมาอีกสอง สามวันก็ได้ทรงทราบข่าว ว่ามีพระเถระรามัญรูปหนึ่งชื่อชาย บวชมาแต่เมืองมอญ ได้เป็นพระราชาคณะที่พระสุเมธจารย์ อยู่ ณ วัดบวรมงคล รู้พระไตรปิฎกชำนาญมาก ได้ทรงไต่ถาม พระวินัยบัญญัติ ก็ถวายเป็นวิสัชนาได้แจ่มแจ้งเป็นที่พอพระราช หฤทัย ก็ทรงเลื่อมใส จึงเสด็จกลับไปประทับ ณ วัดสมอรายอีก เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๒ เพื่อได้มีโอกาสติดต่อสอบถามกับท่านพระ สุเมธจารย์ได้สะดวก แต่มิใช่เป็นการเสด็จย้ายขาดไปจากวัด มหาธาตุ ยังคงให้พระภิกษุและฆราวาสอยู่ดูแลรักษาพระ ดำหนักที่ประทับ ในวัดมหาธาตุ และเสด็จไป ๆ มา ๆ อยู่ ตลอดมา จนพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้า ฯ ให้เสด็จไปครองวัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๔ จึงทรงย้ายขาดจากพระตำหนักในวัดมหาธาตุไป และทรงครอง วัดบวรนิเวศวิหารมาจนตลอดรัชกาลที่ ๓ เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตแล้ว พระบรมวงศานุวงศ์ และเสนาบดีได้ประชุมปรึกษามีความเห็นพร้อมกันทูลถวาย ราชสมบัติแด่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เชิญ

เสด็จลาผนวชขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติ เป็นรัชกาลที่ ๔ ใน
กรุงรัตนโกสินทร์

ภายหลังเสด็จขึ้นเสวยราชสมบัติแล้ว พระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดให้สร้างพระวิหารน้อยขึ้นใน
วัดมหาธาตุ ตรงที่ซึ่งเป็นพระตำหนักที่ประทับอยู่เมื่อเวลาทรง
ผนวช ณ ด้านตะวันออกของต้นพระศรีมหาโพธิ โปรดให้ทำ
กำแพงแก้วและฐานโพธิ์ประกอบกัน มีซุ้มประตูทั้งข้างหน้า
และข้างหลัง* เรียกกันต่อมาว่า “**พระวิหารโพธิ์ลังกา**”
ต่อมาเมื่อครั้งสมเด็จพระวันรัต (**ทิต อุทโย**) เป็นอธิบดีสงฆ์
ครองวัดมหาธาตุ สถานที่ในบริเวณนี้เป็นที่เปลี่ยวเพราะอยู่
ห่างไกลหมู่กุฏิสงฆ์ สมเด็จพระญาณสังวรญาณราชานุภาพ ได้
ทรงขออนุญาตจากสมเด็จพระวันรัต (**ทิต**) ให้พระครูธรรม-
วิธานจารย์ (**สอน**)* * มาอยู่ประจำ ณ พระวิหาร และให้

* จาก-เรื่องประวัติวัดมหาธาตุ พระนิพนธ์สมเด็จพระญาณสังวรญาณราชานุภาพ ฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๕๖๑

* * ท่านพระครูธรรมวิธานจารย์ (**สอน**) เป็นกวี ได้พบว่าท่านแต่ง
เครื่องเล่นมหาชาติ กัณฑ์มหาราชไว้ ๓ แหล่ เล่ากันว่า เมื่อ
ท่านจะย้ายจากกุฏิเดิมเข้าอยู่ในวิหารโพธิ์ลังกานั้น ท่านได้เขียน
รูปเสือกับตัวหนังสือบรรจงติดไว้กับฝาพระเบญจาที่ใช้เป็นกุฏิ
ที่ท่านอยู่เดิมว่า “เสือเฒ่าจะร่างที่ จะจรลีครรโลลา วิหรติสุข
จะไปอยู่โพธิ์ลังกา เป็นที่สุขา สบายอารมณ์ (เอย)”

ช่วยดูแลบริเวณโพธิ์ลังกากับหอพระสมุด ฯ ด้วย จนท่านพระครูถึงแก่มรณภาพเมื่อวันที่ ๒๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๗ ขณะนั้นทั้งพระวิหารและฐานโพธิ์ลังกาก็ชำรุดทรุดโทรมมาก จึงต่อมา สมเด็จพระวันรัต (**เฮง เขมจารี**) เมื่อดำรงสมณศักดิ์ที่พระพิมลธรรม ได้ถวายพระพรบอกบุญไปยังพระบรมวงศานุวงศ์และท่านผู้มีศรัทธา ซึ่งได้ทรงบริจาคและถวายทรัพย์มาเป็น ค่าใช้จ่ายในการบูรณะปฏิสังขรณ์จนเสร็จ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕ แต่มาเกิดขัดข้องที่ไม่มีพระประธานตั้งเป็นประจำในพระวิหาร จึงถวายพระพรปรารภเรื่องนี้กับสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ก็ได้โปรดจัดหาพระพุทธรูปนั่ง ปางมารวิชัย สมัยสุโขทัยตอนต้น ขนาดหน้าตักราวศอกเศษ เรียกกันว่า **พระนาค** ประทานมา สมเด็จพระวันรัตจึงจัดตั้งเป็นพระประธานอยู่ในพระวิหารโพธิ์ลังกา จนบัดนี้

พระนาคองค์นี้มีตำนานเกี่ยวเนื่องกับพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมาแต่ก่อน โดยมีผู้ทูลเกล้า ฯ ถวายไว้ตั้งแต่ครั้งทรงสร้างพลับพลาจตุรมุขเป็นที่ประทับในวังจันทร์เกษม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ครั้งรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดให้ตั้งเป็นพระประธานไว้ในหอพระปริต ซึ่งทรงสร้างขึ้นที่ริมพลับพลาและเมื่อเสด็จพระราชดำเนินขึ้นไปประทับ ณ พลับพลาจตุรมุขครั้งใด ก็ทรง

สักการะทุกครั้ง ต่อมาในรัชกาลที่ ๕ พลับพลาจตุรमुखและ
หอพระปริตชำระตฤตโตรมมากจึงรื้อออกและพระยาโบราณ
ราชธานินทร์ได้เชิญพระนาคกับพระพุทธรูปอื่นอีกหลายองค์
เข้าไว้ในอยุธยาพิพิธภัณฑสถาน ครั้นสมเด็จพระวันรัตปฏิ-
สังขรณ์พระวิหารโพธิ์ลังกา และถวายพระพรปรารภอยากจะ
ให้มีพระประธานตั้งในพระวิหาร ดังกล่าวมา* สมเด็จพระ
กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ซึ่งขณะนั้นทรงเป็นนายกรัฐมนตรี
บัณฑิตยสภา จึงทรงจัดพระนาคองค์ที่กล่าวนี้ถวายมา

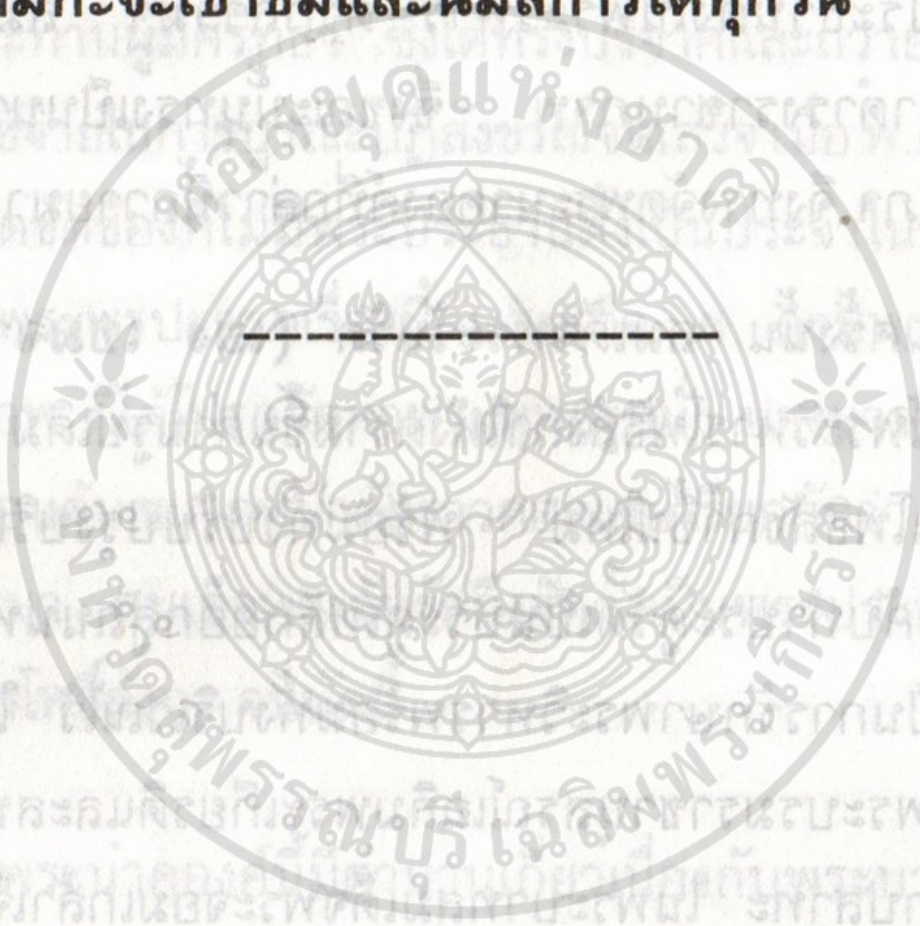
ในครั้งนั้น สมเด็จพระวันรัต (เฮง เขมจารี) ได้
ปฏิสังขรณ์พระวิหารโพธิ์ลังกาให้งดงามขึ้นตามรูปเดิม และได้
บูรณะฐานโพธิ์ลังกาขึ้นใหม่ พร้อมทั้งปรับปรุงบริเวณและ
สร้างถนนกับทำประตูวัดเป็นประตูเหล็กออกสู่ถนนหน้าพระ
ธาตุไว้ เป็นการรักษาพระวิหารพร้อมทั้งบริเวณไว้ ให้คงทน
ถาวรเป็นพระบรมราชานุสรณ์เฉลิมพระเกียรติและสนองพระ
ราชศรัทธาปสาทะ ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
สืบมา

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลและพระ-
บาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลปัจจุบัน ทั้งสองพระองค์ได้

* สำนวนสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๑

เคยเสด็จพระราชดำเนินมาทรงสักการะหลวงพ่онаคในพระวิหาร
โพธิ์ลังกา เมื่อวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๑ ซึ่งเป็น
ราชริยาวัตรที่นำความชื่นชมยินดีมาสู่พุทธศาสนิกชนโดยทั่วไป

พระวิหารและโพธิ์ลังกา เป็นปูชนียสถาน ซึ่งพุทธมามกะจะเข้าชมและนมัสการได้ทุกวัน

เคยเสด็จพระราชดำเนินมาทรงสักการะหลวงพ่อบ้านในพระวิหาร
โพธิ์ลังกา เมื่อวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๑ ซึ่งเป็น
ราชกิจวัตรที่นำความชื่นชมยินดีมาสู่พุทธศาสนิกชนโดยทั่วไป

พระวิหารและโพธิ์ลังกา เป็นปูชนียสถาน ซึ่ง
พุทธมามกะจะเข้าชมและนมัสการได้ทุกวัน

